

mesa Yaşam

YERİN ALTINDA BİRİKEN ZAMAN

Kapadokya'nın 'Derin' Öyküsü ve Kırılgan Geleceği

Mimari · Tarih · Kent Belleği · Gezi · Portre · Edebiyat · Sanat · Teknoloji · Sinema

| GELECEĞİN MİMARİSİ "YÜZEN EVLER" | MÜZİKALLERİN EFENDİSİ: HALDUN DORMEN | İLBER ORTAYLI İLE SIRBİSTAN'DA | Yosemite'den Grand Canyon'a: RÜZGÂRIN İZİNDE, VAHŞİ BATI'NIN KALBİNDE | "TURİST İSTEMEYEN" KENTLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM | AĞACI UÇURAN KUŞ, KEDİYİ GÖKYÜZÜNE ÇIKARAN ÇİZER! | Jaroslav Hašek'in Yüz Yıl Önce Yazdığı ASLAN ASKER ŞVAYK Yaşlanmak Bilmiyor | BEYAZ TAVŞAN YA DA KIRMIZI TAVŞAN OLMAK; İŞTE BÜTÜN MESELE BU! | EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ DEVRİMİ | ANLIK DÜNYA | GÖKYÜZÜNDE "SALDIRGAN", "AKROBATİK" VE "TEHDİTKÂR" UÇUŞLAR! | BARBAROS: "EN İYİ TURİZM KÖYÜ" | MESAJANDA |

KENT Etiler

VADI · KORU · YAMAÇ · CADDE · REZİDANS

YAŞAMIN
HER
ÇİZGİSİNDE
KENT VAR

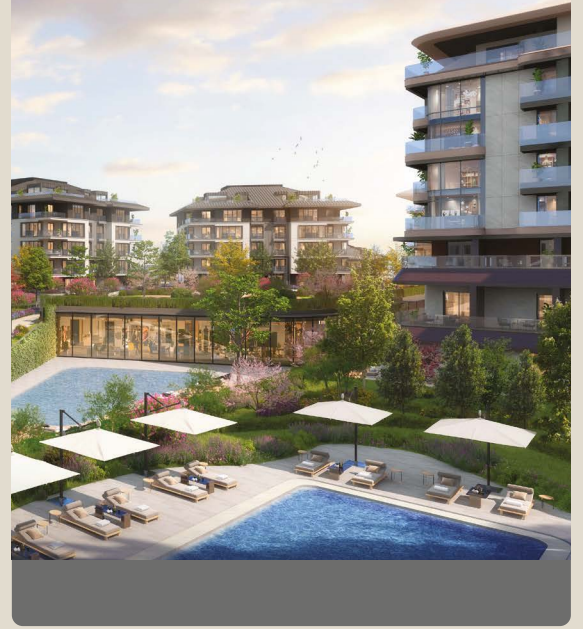

Kiptaş

mesa®
1969

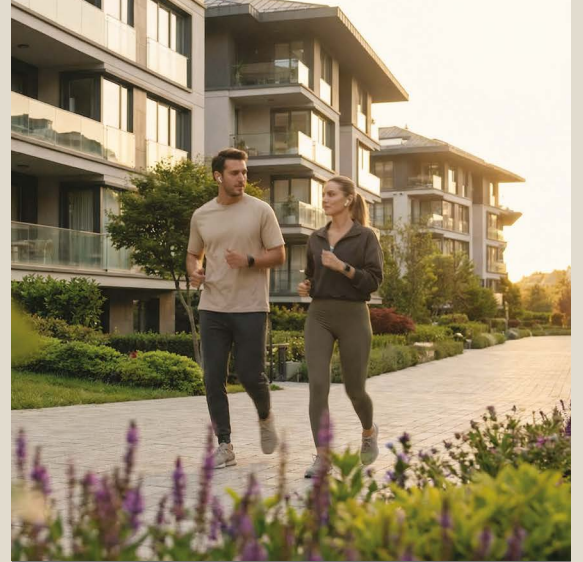

ASL
İnşaat Taah. ve San. Tic. Ltd. Şti.

444 9 366 KENTETILER.COM

 kent_etiler

 kent_etiler

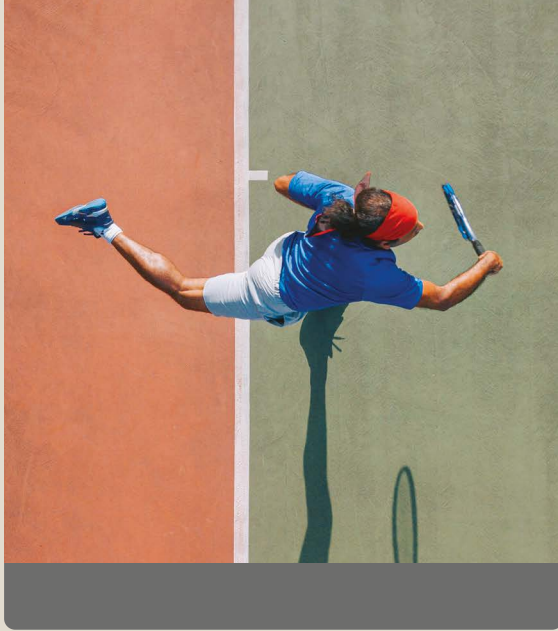
 kent_etiler

kent_etiler

kent_etiler

kent_etiler

kent_etiler

kent_etiler

kent_etiler

MESA YAŞAM Sayı: 107
Mayıs Haziran Temmuz Ağustos 2026

İmtiyaz Sahibi

MESA Holding A. Ş. adına
Erhan Boysanoğlu

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Su Korkmaz

Yayın Kurulu

Mert Boysanoğlu, Su Korkmaz, Uğur Büke

Yayın Hazırlığı

Büke Yayıncılık
Altievler Mah. Kumsal Sok. No: 120 Narlıdere / İzmir
T: +90 232 238 22 29 / +90 532 593 53 78
buke1942@gmail.com

Katkıda Bulunanlar

Arzu Çakır Morin (Paris), Cem Erciyas
Elif Key (New York), Türey Köse

Tasarım

Tunca Erciyas

Baskı

PROMAT BASIM YAYIN SAN. LTD. ŞTİ.
Orhangazi Mahallesi 1673. Sokak No: 34
Esenyurt, 34510 İstanbul
T: +90 212 622 63 63 / F: +90 212 605 07 98

Adres

MESA HOLDİNG A. Ş.
Koru Mahallesi, İhlamur Cad. No: 2
Çayyolu, 06810 Çankaya / Ankara
T: +90 312 291 50 00 / F: +90 312 240 09 99
info@mesa.com.tr

www.mesa.com.tr

Mesa Yaşam uygulamamızı
QR kod ile telefonunuza
indirebilirsiniz.

MESA DOSTLARINA MERHABA,

Bütün iyi kitapların sonunda / Bütün gündüzlerin, bütün gecelerin sonunda / Meltemi senden esen / Soluğu sende olan / Yeni bir başlangıç vardır / Parmağını sürsen elmaya. rengini anlarsın / Gözünle görsen elmayı, sesini duyarsın / Onu işitsen, yuvarlağı sende kalır / Her başlangıçta yeni bir anlam vardır. / Nedensiz bir çocuk ağlaması bile / Çok sonraki bir gülüşün başlangıcıdır.

Değerli şair Edip Cansever, *Bezik Oynayan Kadınlar* kitabında yer alan *Umuş* şiirinde bu dizelerle okuru umuda çağırır. Ekolojik felaketlerle boğuşurken, yüreğimizi ağzımızda televizyondan, bilgisayardan, telefonda "canlı" savaş haberlerini izlerken, yapay zekânın gündelik hayatımızda kendine açtığı yerin hızla genişlemesini biraz da panikle, korkuyla anlamaya çalışırken iyimser "umuş"lara ne çok ihtiyacımız var! Gelecekle ilgili korkularımızı azaltacak, insanlığa güvenimizi tazeleyecek, yüreğimizi ferahlatacak "umuş"lara...

Geçtiğimiz günlerde 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı kutladık. İmkânsızlıklarla dolu bir coğrafyada ve zamanda mucizeler yaratan ulusal önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ü bir kez daha saygıyla, sevgiyle, minnetle andık. Geçmişte yaşanan mucizelerin geleceğin umutlarını yeşerteceğine duyduğumuz inançla korkularımızdan, umutsuzluklarımızdan silkinmeye çalıştık...

Okurlarımıza çok zengin içerikli bir dergi hazırladık. Haydi, hep birlikte sayfalarını çevirelim.

Kapadokya sadece şiirsel bir panorama, gökyüzünü dolduran balonların süslediği bir fotoğraf karesi değil. Bu coğrafyanın "derin öyküsü ve kırılğan geleceği"ne ilişkin bir yazı sayfalarımızda. Bölgede uzun yıllardır değerli projelere imza atmış bir mimar ve koruma uzmanı olan Aslı Özbay'ın yazısını birlikte okuyalım...

Geleceğin mimarisi "yüzen evler" mi? Yeni kentler, "yüzen mahalleler, yüzen kamusal alanlar, yüzen eğitim ve kültür merkezleri"nden mi oluşacak? Okuyalım, geleceğe bakalım!

Değerli tiyatro insanı, "müzikallerin efendisi" Haldun Dormen aramızdan ayrıldı. Arkasından değerli tarihçi İlber Ortaylı'yı kaybettik. Bu iki değerli bilim, kültür

insanını saygıyla anıyoruz, uğurluyoruz...

Bazı mekânlar sinema tarihinin kült sahneleriyle belleğimize kazınmıştır. Thelma ve Louise filminin son sahnesinde iki kadının üstü açık arabalarını Grand Canyon'da uçuruma doğru sürdükleri sahne gibi. Bu coğrafyada "rüzgârın izinde, Vahşi Batı'nın kalbinde" bir yolculuğa davetlisiniz.

Kitle turizmi birçok kenti tek tipleştiriyor. Venedikliler "turist istemiyoruz" derken, Amsterdamlılar kente gelen turist sayısının kısıtlanması için dilekçeler imzaladı. Paris'in en popüler semtlerinden Montmartre sakinleri semtlerinin "Disneyleştiğini" söylüyor. Sürdürülebilir turizm tartışmaları sayfalarımızda.

The New Yorker'a bir çok kez kapak olan grafiker, illüstratör, karikatürist, ressam Gürbüz Doğan Ekşioğlu, ülkemizi onurlandıran bir sanatçı. Çizgileri arasında "kedili" bir yolculuğa çıkalım...

Aslan Asker Şvayk yüz yıldan fazla bir zamandır dünyanın dört bir yanında okunuyor. Şvayk, adı yazarının önüne geçen roman kahramanlarından biri. Şvayk adı dillere destan ama pek çok kişi yaratıcısı Jaroslav Hašek'in adını pek kolay anımsamaz. Oysa Hašek'in, Şvayk'ın başından geçenlerden hiç de aşağı kalmayan bir hayatı var...

Tiyatro deneysel arayışlarla zenginleşiyor. İranlı yazar Nassim Soleimanpour'un oyunu "Beyaz Tavşan Kırmızı Tavşan" tam da böyle bir macera. Bu maceradan izlenimler sayfalarımızda.

Artık "eğitim" modelleri yeniden yazılıyor. Ülkeler eğitimde yapay zekâyı uyum sağlamaya çalışıyor. Akıllı özel ders sistemleri kurmaya çabalyorlar. Akıllı tahta, tablet ve yapay zekâ entegrasyonunu tamamlıyorlar.

İnternette Worldometer sayfasında "Anlık Dünya"yı görebiliyorsunuz. O anda kaç bebeğin doğduğunu, kaç insanın açlıktan öldüğünü ya da kaç hektar ormanın yok edildiğini... Savaşlarda bir çok kötü haber var. En kötüsü, "kıyamet saati"nin yaklaşması!

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında yaşanan panik ve kaos havacılık tarihinin en karanlık sayfalarından. Havacılık tarihinden "saldırgan" "akrobatik" ve "tehditkâr" uçuşlarla dolu sayfaları birlikte çeviriyoruz!

İzmir'in Urla ilçesinin Barbaros mahallesi 2025 yılında BM Turizm tarafından "En iyi turizm köyü" seçildi. Bir zamanlar tarlaları koruyan oyuklar (bostan korkulukları) artık bir turizm simgesi olarak köyün geleceğini koruyor...

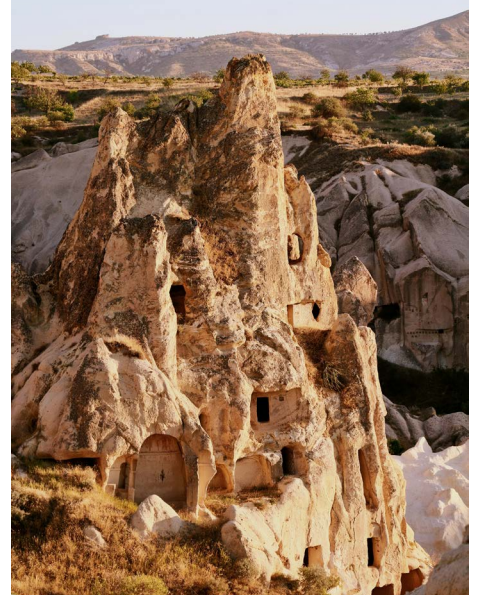
MesAjanda'da bir dizi etkinlik duyurusu var. Not almayı unutmayın.

SONSUZLUĞA UĞURLADIĞIMIZ ÇINARLAR
İlber Ortaylı · Haldun Dormen

İÇİNDEKİLER

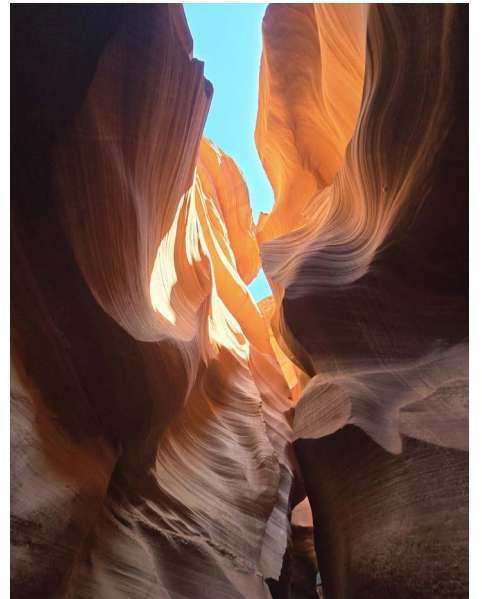
- 08 ————— YERİN ALTINDA BİRİKEN ZAMAN
Kapadokya'nın 'Derin' Öyküsü ve Kırılgan Geleceği
YAZI ASLI ÖZBAY
- 12 ————— GELECEĞİN MİMARISI "YÜZEN EVLER"
SÖYLEŞİ TÜREY KÖSE
- 16 ————— MÜZİKALLERİN EFENDİSİ: HALDUN DORMEN
YAZI VECDİ SAYAR
- 19 ————— İLBER ORTAYLI İLE SIRBİSTAN'DA
YAZI AHMET SÜHA UMAR
- 22 ————— Yosemite'den Grand Canyon'a:
RÜZGÂRIN İZİNDE, VAHŞİ BATI'NIN KALBİNDE
YAZI ARZU ÇAKIR MORİN
- 28 ————— "TURİST İSTEMEYEN" KENTLER VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM
YAZI ÖZCAN YURDALAN
- 32 ————— AĞACI UÇURAN KUŞ, KEDİYİ
GÖKYÜZÜNE ÇIKARAN ÇİZER!
YAZI TÜREY KÖSE
- 36 ————— Jaroslav Hašek'in Yüz Yıl Önce Yazdığı
ASLAN ASKER ŞVAYK Yaşlanmak Bilmiyor
YAZI CELAL ÜSTER
- 40 ————— BEYAZ TAVŞAN YA DA KIRMIZI TAVŞAN
OLMAK; İŞTE BÜTÜN MESELE BU!
YAZI GÜLİN DEDE TEKİN
- 42 ————— EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ DEVRİMİ
YAZI HAKAN KARA
- 48 ————— ANLIK DÜNYA
YAZI DENİZ DOĞALI
- 54 ————— GÖKYÜZÜNDE "SALDIRGAN", "AKROBATİK" VE
"TEHDİTKÂR" UÇUŞLAR!
YAZI OSMAN GAZİ BAYKAL
- 60 ————— BARBAROS: "EN İYİ TURİZM KÖYÜ"
YAZI BERRİN TUNCEL
- 63 ————— MESAJANDA

🔗 Göreme, Kapadokya

🔗 Yüzen evler, Amsterdam

🔗 Antilop Kanyonu, Page, Arizona

YERİN ALTINDA BİRİKEN ZAMAN

Kapadokya'nın 'Derin' Öyküsü ve Kırılgan Geleceği

YAZI
ASLI ÖZBAY (*)

Kapadokya sadece şiirsel bir panorama, gökyüzünü dolduran balonların süslediği bir fotoğraf karesi değil. Bu coğrafyanın değeri, yerin altında biriken zamanın, doğayla kurulan uyumun ve yüzyıllar boyunca oluşmuş yaşam bilgisinin bütününde saklı.

Kapadokya'nın dünyaya tanıtımında son yıllarda ağırlıklı, gökyüzünü dolduran balonları, vadilerde düzenlenen ATV ve safari turlarını, hız ve deneyim odaklı turizm etkinliklerini öne çıkaran görüntüler dikkat çekiyor. Bölge ekonomisine katkı sağladığı için teşvik edilen bu hareketlilik, Kapadokya'nın çok katmanlı değerlerinin çoğu zaman tek bir görsel deneyime indirgenmesine, dahası alanın ciddi tahribatına neden oluyor.

Erimeye meyyal volkanik kaya yapısı nedeniyle son derece hassas olan bu coğrafya, yoğun ve kontrolsüz kullanım karşısında kolaylıkla aşınabilen, kırılgan bir doğal havza. Ve Kapadokya'nın gerçek değeri yalnızca etkileyici coğrafyasında değil, milyonlarca yılda oluşmuş bu benzersiz jeolojik yapının içine oyularak geliştirilmiş, binlerce yıllık yaşam kültüründe saklı. Bu coğrafyayı anlamak için onu bir macera parkı edasıyla tüketmek yerine, doğayla kurulan

incelikli ilişkinin derinlerdeki izlerini okuyabilmek gerekiyor.

Kapadokya, yeraltı ve yer üstü mekânlarının birlikte oluşturduğu, doğayla uyum içinde gelişmiş kadim bir yaşam bilgisinin somut karşılığıdır. Bu coğrafyadaki geleneksel mimarlık, yer üstünde algılananın aksine, taş taş üstüne konularak değil, ağırlıklı eksilterek, yani kayayı boşaltarak üretilmiştir. Kapadokya dendiğinde ilk akla gelen, bugünün Nevşehir kentine bağlı yerleşimler ile çevreleyen vadiler olsa da bölgenin kültürel

ve mekânsal bütünlüğü Kayseri, Niğde, Aksaray ve Konya'nın birçok yerleşimini kapsayan, Hollanda büyüklüğündeki geniş bir havzayı içerir: Talas, Zincidere, Gesi, Güzelyurt ve Sille gibi yerleşimlerde gözlenen mekânsal gelişim ve sorunlar, Göreme, Mustafapaşa ve Ürgüp örnekleriyle büyük ölçüde örtüşür. Bu durum Kapadokya'nın idari sınırlarla değil, topoğrafya ve malzemenin belirlediği ortak bir yaşam kültürüyle tanımlanması gerektiğinin göstergesidir.

Kaya kiliseleri, peri bacaları ve mağara evleri

Kapadokya'nın sunduğu deneyimden gerçek anlamda öğrenmek için bu coğrafyada yaşamış insanların mekânla kurduğu ilişkiye bakmak çok yardımcı olur. Yayınlarda başrolü ağırlıklı orta çağ kaya kiliseleri ve peri bacaları alır ama sivil halkın yaşadığı yerleşimler de en az o kadar ilginç ve değerlidir. Alanın karakterini doğuran volkanik tüfün, kolay oyulabilen bir kaya türü olması sayesinde burada çok erken dönemlerden itibaren geliştirilen oyma mimarlık yöntemleriyle, yeraltında son derece özgün

dokular yaratılmıştır. Kaya mekânlar yazın serin, kışın ılık kaldığı ve uzun Orta Anadolu kışlarında minimum yakıtla konfor sağladığı için, mağarada yaşamak, sanıldığından aksine yoksulluğun değil, doğayla uyumlu bir yaşam geleneğinin parçasıdır.

Bölgedeki konutlar başlangıçta ve uzun yüzyıllar boyunca tamamen kayaya oyulu mekânlardan oluşurken, zamanla mağara odaların dışına yapılan yığma birimlerle konutlar etap etap büyüyerek katmanlaşmıştır. Bu gelişim modelinde yeraltı ve yer üstünün mekânları birbirinin alternatifi olarak değil, aynı sistemin işleve ve mevsime göre kullanıldığı birimler olarak kurgulanır.

Topoğrafya, Kapadokya yerleşimlerinin dokusunun ve mekânsal kurgusunun ana belirleyicisidir: Yamaca ya da düzlüğe kurulan yerleşkelerdeki evlerin kurgusu yerin şekline göre değişkendir, akademideki alışageldik plan/cephe tipolojilerine el vermez ama tek tek oda tiplerinin birleşimi her seferinde farklı bir bütün çıkarır ortaya. Ahırlar, kış odaları, şirahaneler, depolar, serin

mahzenler... tarımsal üretim ve barınma düzeninin asli unsurları olarak binlerce yıldan bu yana kayaya oyulmuştur. Zamanla bu mekânların önüne avlular ve teraslar eklenmiş ve mağaralar içindeki yaşam, yüksek avlu duvarlarıyla çevrilen açık alanlarla bütünleşmiştir. Sınırlı düzlüklerin tarıma yönelik kullanılması, konutların yamaçlara yerleşmesi, dokuların teraslar halinde gelişmesinin nedenidir. Yamaç kayalardan çıkarılan parça taşlarla, teraslanan bahçe duvarları örülür; molozlar terasların boşluğunu doldurur; ve böylece dik yamaçlarda bile her evin önünde küçük bahçe alanları oluşturulur. Güvercinler ve güvercin yuvaları hayati önemdedir; volkanik tozu verimli tarım toprağına dönüştürmenin formülünü güvercin gübresinde bulan çiftçiler, yüzyıllar boyu yüksek vadi yamaçlarını kaya oyma güvercinliklerle doldurmuştur. Vadilerin içinde, 'berekete şükretmek' amacıyla azizlere adanmış çok sayıda ziyaret, kır şapeli ve kır kilisesi yer alır... Tüm bu unsurlar bir araya geldiğinde Kapadokya, tek tek yapılardan oluşan bir mimarlık koleksiyonundan çok, doğa ile

““

Bugün bölgenin tamamında karşı karşıya olunan en ciddi koruma sorunları turizm yatırımlarının kontrolsüz artan kapasite taleplerinden kaynaklanıyor. Denetimsizlik nedeniyle kaya mekânlar kaçak yollarla, fütursuzca oyuluyor.

””

birlikte kurulmuş bir yaşam peyzajı olarak karşımıza çıkar.²

Yeraltı yaşam bilgisi

Bugün Kapadokya yerleşimlerinin kimliğiyle özdeşleşen çok katlı ve bezemeli taş konutlar ise bu uzun sürecin oldukça geç bir evresine aittir. Bölgedeki mevcut konut dokusunun yeni kâgir unsurlarla zenginleştirilip görkemli hale getirildiği dönem, 18. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenir.³ Tanzimat Fermanları ile köklü bir değişimin yaşandığı bu dönemde özellikle İstanbul (Konstantinopol) ve diğer ticaret merkezleriyle kurulan ekonomik ilişkiler sonucunda bölgede önemli bir refah artışı yaşanmış, gelirler kırsal yerleşimlere aktarılmış ve yoğun bir yapılaşma süreci başlamıştır.⁴

Üst kat odaları, balkonlar, iç sofalı planlar, cephe süslemeleri ve anitsal girişler bu dönemin prestijli eklerinin karakteristik unsurlarıdır. Yine bu dönemde (bugün birçoğu ayakta olmayan) köy-kent içine yapılmış iddialı kiliseler, misyon okulları, hastaneler, yetimhaneler de inşa edilmiştir.

Bu durum önemli bir gerçeği anlamamızı sağlar: Kapadokya'da bugün geleneksel mimari olarak algılanan "yer üstündeki taş konutlar", aslında 150-200 yıllık bir toplumsal dönüşümün kısmi yansımasıdır. Buna karşılık bölgenin binlerce yıla yayılan kadim yaşam kültürü, yerin içinde saklıdır.⁵ Bu sistem, malzemeyi bulunduğu yerde değerlendiren, iklim koşullarına uyum sağlayan, minimum enerji gereksinimiyle yüksek konfor sunan -bugün bizim "ekolojik" tanımıyla anladığımız- ve yüzyıllar boyu kesintisiz devam eden kaya oyma yaşam bilgisinin ürünüdür.⁶

Kapadokya'daki mekânsal süreklilik, uzun yüzyıllar boyunca oluşmuş özgün bir toplumsal yapı sosyolojisi ile birlikte düşünüldüğünde anlam kazanır: Anadolu'nun iç kesimlerinde, büyük ticaret limanlarından ve askerî-idari merkezlerden uzak kalan konumu nedeniyle bölge, Osmanlı döneminde imparatorluğun batı ve güney sınırlarındaki stratejik alanlar kadar doğrudan politik baskı altında kalmamıştır. Bu görece "huzur" ortamı, yerel toplulukların kendi izole ortamlarında, ekonomik ve toplumsal düzenlerini barış içinde sürdürmelerine olanak tanımıştır. Bu

koşullar içinde Sünni, Alevi-Bektaşî ve tasavvuf gelenekleri ile Rum ve Ermeni Hristiyan topluluklar ve sayıları sınırlı olmakla birlikte Yahudi gruplar, aynı üretim ve yerleşim sistemi içinde 500 yıl boyunca birlikte yaşamışlardır. Askerliğin sadece Müslüman erkeklere mahsus olduğu bu düzende tarım, bağıcılık, zanaat ve ticarete dayalı ortak ekonomik hayat, bu farklı topluluklar arasında gündelik ilişkilerin sürekliliğini sağlamıştır. Kapadokya'da bugün hissedilen dingin ve içe dönük atmosfer, doğal güzelliğin etkileyici rolünün yanı sıra, büyük ölçüde bu uzun süreli toplumsal denge ve karşılıklı etkileşim ortamının bir sonucu olarak okunabilir.⁷

Özgün kaya mekânlar fütursuzca oyuluyor!

Bugün bölgenin tamamında karşı karşıya olunan en ciddi koruma sorunlarından biri, turizm yatırımlarının kontrolsüz artan kapasite talepleri ve denetimsizlik nedeniyle, kaya mekânların kaçak yollarla oyulmakta oluşu. Maalesef çok yaygın olan bu bilinçsizlik, binlerce yıllık kullanımın

oluşturduğu özgün yeraltı dokularını geri dönüşsüz biçimde değiştiriyor.

Bu mekânların sınırsız birer turistik kaynak olmadığı, uzun bir zaman diliminde oluşmuş son derece hassas bir kültürel mirasın çok değerli izleri olduğu bilinci, yatırımcılara ve ilgili herkese benimsetilmek zorunda. Yer üstünde ise özgün kâgir yapıların özenle korunması yerine, tarihsel izlerinden koparılmış ve "eskiymiş gibi" tasarlanan yeni taş yapılar yaygınlaşıyor. Bu tür uygulamalar Kapadokya'nın kendine özgü mimari dokularını bozuyor, bölgenin özgün kimliği giderek abartılı bir sahne dekoruna dönüşüyor.

Kapadokya, her ülkeye nasip olmayan, çok değerli bir kültür hazinesi. Onun gerçek anlamda korunmasının yolu, yeni yapılar üretmekten değil, var olanın sınırlarını kabul etmekten geçiyor. Bu coğrafyanın değeri, yalnızca şiirsel panoramalarda değil, yerin altında biriken zamanın, doğayla kurulan uyumun ve yüzyıllar boyunca oluşmuş yaşam bilgisinin bütününde saklı. Bunu toplumsal anlamda bilmeden, öğrenmeden, bu hazineyi koruyamayız. ■

(*) 2000'lerin başından itibaren yoğun olarak Kapadokya'da restorasyon projeleri ve uygulamaları yapmakta olan ve Uçhisar'daki Argos in Cappadocia Otel gibi, mahalle ölçeğindeki kırsal dönüşüm deneyimlerinde önemli rol üstlenen bir mimar ve koruma uzmanı.

Dipnot ve kaynaklar:

1. Kalaycı, M.G. (2006). "Geleneksel Ürgüp Konutları" Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi. Kapadokya konutlarının tarihsel gelişimini morfolojik olarak analiz eder ve yerleşimlerin tamamen kaya oyma mekânlardan başlayarak, yarı oyma-yarı yığma ara çözümlere ve nihayet tamamen yığma yapılara doğru evrildiğini ortaya koyar. Bu şematik analiz, kaya mekânların geçici ya da ikincil değil, konut gelişiminin temel ve eski katmanı olduğunu göstermesi açısından önemlidir.
2. Maraşlı, S. (2012). "Kapadokya Yerleşim Morfolojisi Çalışmaları". Kapadokya mimarisinde plan şemasının, bilindik tipolojilerle tanımlanamayan, çünkü topoğrafya tarafından belirlenen bir morfolojik bir yapı sergilediğini vurgular. Bu yaklaşıma göre bölge mimarisini tekil yapıların toplamı değil, topoğrafya ile birlikte gelişmiş bütüncül bir kültürel peyzaj tanımlar.
3. Kivılcım, F. (2007). "The Conservation of the Residential Urban Texture of Sinasos (Mustafapaşa)", İTÜ. Mustafapaşa yerleşim dokusunun yapı envanteri ve tipolojik analizine dayanarak, bugün yüzeyde görülen konutların yer üstünde kalan kâgir bölümlerinin büyük ölçüde 18. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında inşa edildiğini ortaya koyar. Bu bulgu, bölgedeki görkemli taş konutların Kapadokya'nın kadim yaşam biçimini değil, görece yeni bir tarihsel katmanı temsil ettiğini göstermektedir.

4. Yıldırım, Z. Ö. (2005). "Sinassos Yöresel Mimarisi ve 19. yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Konut Mimarisine Etkileri", İTÜ. 19. yüzyılda İstanbul ve diğer ticaret merkezleriyle kurulan ekonomik ilişkiler, dış göç ve ticaret gelirleri sayesinde bölgede oluşan refah artışının, Sinassos'da çok katlı, süslemeli ve temsil değeri yüksek kâgir konut tiplerinin ortaya çıkmasına neden olduğunu ortaya koyar. Böylece görkemli kâgir konut unsurlarının, dönemin ekonomik ve toplumsal dönüşümünün mimari yansıması olduğu anlaşılır.

5. Budak, A. (2024). "Kapadokya Bölgesi Geleneksel Konut Mimarlığının Temel Karakteristikleri". Kapadokya konutunun temel niteliğini, kaya oyma mekânlar ile yığma yapıların birlikte kullanıldığı mevsimsel ve işlevsel olarak bütünlüklü bir yaşam sistemi olarak tanımlar. Bu yaklaşım, yeraltı ve yer üstünün birbirinin alternatifi değil, aynı yaşam organizasyonunun tamamlayıcı parçaları olduğunu ortaya koyar.

6. Ousterhout, R. (2017). "Visualizing Community: Art, Material Culture and Settlement in Cappadocia". Kapadokya'daki kaya mekânların yalnızca savunma veya sığınma amaçlı olmadığını, gündelik yaşamın, üretimin ve toplumsal örgütlenmenin merkezinde yer alan kalıcı yaşam alanları olduğunu vurgular. Bu değerlendirme, kaya yerleşimlerinin geçici ya da ikincil değil, bölgesel yaşam kültürünün temel mekânsal altyapısını oluşturduğunu gösterir.

7. Balta, E. (2010). "Karamanlılar ve Kapadokya'da Toplumsal Yapı Çalışmaları". Kapadokya'da Müslüman ve gayrimüslim toplulukların ortak ekonomik faaliyetler, ticaret ağları ve gündelik ilişkiler üzerinden iç içe geçmiş çok katmanlı bir toplumsal yapı oluşturduğunu ortaya koyar. Bu bulgular, bölgenin uzun süreli toplumsal dengesi ve birlikte yaşama kültürünün tarihsel temellerini açıklar.

📍 Hollanda'da suyla birlikte yaşam yaklaşımının en görünür örneklerinden biri, Amsterdam'ın IJburg bölgesindeki yüzen mahalledir.

GELECEĞİN MİMARİSİ “YÜZEN EVLER”

SÖYLEŞİ
TÜREY KÖSE

Küresel ısınma sonucu deniz seviyelerinin sürekli yükselmesi, yüzen yapıları ciddi bir mimari seçenek haline getirdi. İstanbul Beykent Üniversitesi İç Mimarlık (İngilizce) Bölüm Başkanı Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım, *“Önümüzdeki yıllarda kentler, yalnızca kara üzerinde büyüyen yapılar olmaktan çıkacak; su yüzeyiyle bütünleşen hibrit sistemlere dönüşecektir. Yüzen mahalleler, yüzen kamusal alanlar, yüzen eğitim ve kültür merkezleri bu dönüşümün temel unsurları olacaktır.”* görüşünü dile getiriyor.

📍 Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım

İstanbul Beykent Üniversitesi İç Mimarlık (İngilizce) Bölüm Başkanı Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım, yüzen yapılar üzerinde çalışan bir akademisyen. Doktora tezi *“Fiziksel elemanların yüzer yapılarda mekân algısına olan etkileri: Çevre ve insan davranışı ilişkisi bağlamında irdelenmesi”* başlığını taşıyor.

Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım küresel ısınmanın mekânsal planlama ve yaşam biçimlerini dönüştüren bir kriz olduğunu vurgularken, “yüzen

yapıların hızla yaygınlaşacağı” görüşünü dile getiriyor.

“Önümüzdeki yıllarda kentlerin, kara ve su yüzeyi arasında hibrit bir yapıya dönüşeceği” öngörüsünün de altını çiziyor.

Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım ile geleceğin mimarisinde yüzen yapıların yeri, bu yapıların yarattığı sorunlar ve üretilen çözümler konularında sohbet ettik. Sorularımız ve yanıtları şöyle:

⚡ Kamboçya'da suyla bütünleşik yaşam, uzun yıllardır gündelik hayatın ve yerleşim kültürünün doğal bir parçası.

Küresel ısınma sonucu deniz seviyelerinin sürekli yükselmesiyle birlikte, yüzen yapıların ciddi bir mimari çözüm haline gelebileceği görüşü dile getiriliyor. Ayrıca bir de toprak sorunu var. Kentleşme ve nüfus artışı konut gereksinimini artırdıkça ortaya çıkan 'betonlaşma' tehlikesine karşı yüzen evler bir çözüm olabilir mi?

Küresel ısınma ve deniz seviyelerindeki yükselme artık yalnızca çevresel bir sorun değil; doğrudan mekânsal planlama ve yaşam biçimlerini dönüştüren bir krizdir. Özellikle kıyı kentlerinde, klasik kara temelli yerleşim modellerinin sürdürülebilirliği giderek zayıflamaktadır. Bu noktada yüzen yapılar, "alternatif" olmaktan çok, geleceğin kentlerinin önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu yapılar, doğayla mücadele etmek yerine onunla var olmayı esas alır. Kara üzerinde yeni alanlar üretmek adına doğayı tahrip eden betonlaşma modeli yerine, su yüzeyini kontrollü ve planlı biçimde kullanma imkânı sunar. Yüzen yapılar yalnızca fiziksel bir çözüm değil, aynı zamanda zihinsel bir dönüşümü temsil eder. İnsanlara "doğayı kontrol eden" değil, "doğayla uyumlanan" bir yaşam kültürü önerir. Elbette bu sistemler, kentleşmenin tek başına mucizevi çözümü değildir. Ancak doğru planlama, altyapı entegrasyonu ve çevresel etki analizleriyle desteklendiğinde, özellikle kıyı ve delta bölgelerinde

betonlaşma baskısını azaltabilecek çok güçlü bir araç haline gelir. Önümüzdeki yıllarda kentlerin, kara ve su yüzeyi arasında hibrit bir yapıya dönüşeceğini öngörüyorum. Yüzen yapılar bu hibrit kent modelinin en kritik bileşenlerinden biri olacak ve yalnızca konut değil, kamusal alan, eğitim, kültür ve turizm fonksiyonlarını da kapsayacaktır.

"Yüzen ev" deyince Hollanda, Kamboçya gibi ülkeler aklımıza geliyor. Bu yapılar dünyada başka coğrafyalarda da yaygınlaşıyor mu?

Yüzen yapılar, son on yılda özellikle iklim riski yüksek bölgelerde hızla yaygınlaşmaktadır. Hollanda, bu konuda en sistematik örneklerden biridir; suyla birlikte yaşamayı öğrenmiş bir toplum olarak, yüzen mahalleler ve modüler su yerleşimleri geliştirmektedir.

Güneydoğu Asya ülkelerinde ise, özellikle Kamboçya ve Vietnam gibi bölgelerde, yüzen yerleşimler daha çok zorunluluk temelli ve geleneksel modeller üzerinden şekillenmiştir. Günümüzde ise bu yapı tipolojisi, yalnızca konut ölçeğiyle sınırlı kalmamaktadır.

"Yüzen ev" dışında ne tür 'yüzen yapılar' yaygın?

Dünyada artık yüzen ofisler, yüzen oteller, yüzen müzeler, yüzen marinalar, hatta yüzen tarım ve enerji platformları geliştirilmektedir. Bu durum, yüzer mimarlığın çok

disiplinli bir alan haline geldiğini göstermektedir. Özellikle Kuzey Avrupa, Japonya ve Singapur gibi ülkelerde yüzen yapılar artık "deneysel projeler" olmaktan çıkıp, kent planlama stratejilerinin bir parçası haline gelmektedir. Burada önemli olan nokta, bu yapıların sadece estetik veya teknolojik olarak değil, sosyal ve kültürel boyutlarıyla da ele alınmasıdır.

Yüzen mimarlık artık bir niş alan değil; mimarlık, mühendislik, çevre bilimleri ve şehir planlamasının kesişiminde gelişen yeni bir uzmanlık alanıdır. Bu alanın önümüzdeki yıllarda daha da kurumsallaşacağını ve küresel ölçekte standartlarının oluşacağını öngörüyorum.

Türkiye'de yüzen evler ne ölçüde yaygın? Hukuki altyapı uygun mu?

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili olmasına ve çok güçlü bir deniz kültürüne sahip olmasına rağmen, yüzen yapılar konusunda henüz potansiyelinin çok başında olan bir ülkedir. Mevcut örnekler daha çok bireysel girişimler, marina içi platformlar veya turizm amaçlı geçici yapılarla sınırlıdır. Henüz planlı, bütüncül ve kamusal ölçekli yüzen yerleşim modellerinden söz etmek mümkün değildir.

Bunun en temel nedenlerinden biri, hukuki ve yönetsel altyapının bu yeni mekânsal tipolojiye tam olarak uyum sağlayamamış olmasıdır. Mevcut mevzuatımızda yapılar

büyük ölçüde kara temelli olarak tanımlanmakta; yüzen yapılar ise çoğu zaman deniz aracı, iskele ya da geçici tesis kategorileri arasında sıkışmaktadır.

Bu durum, yatırımcılar, tasarımcılar ve kullanıcılar açısından ciddi bir belirsizlik yaratmaktadır. Akademik çalışmalarım ve saha gözlemlerim, Türkiye'de bu alandaki en büyük eksikliğin, disiplinler arası bir politika üretim mekanizması olduğunu göstermektedir. Yüzen yapılar; mimarlık, gemi inşaatı, çevre mühendisliği, hukuk ve şehir planlamasının birlikte çalışmasını gerektirir.

Ancak bugün bu alanlar arasında yeterli kurumsal entegrasyon henüz sağlanabilmiş değildir.

Yüzen yapılar için en çok hangi merkezlerde potansiyel görüyorsunuz?

Özellikle İstanbul, İzmir, Bodrum, Antalya gibi kıyı kentlerinde çok yüksek bir potansiyele sahip olduğunu vurgulamak gerekir. Doğru yasal düzenlemeler, pilot bölgeler ve kamu-özel sektör iş birlikleriyle desteklenmesi halinde, yüzen yerleşimlerin orta vadede kent

yaşamının doğal bir parçası haline gelmesi mümkündür.

Önümüzdeki dönemde, iklim krizinin etkileri arttıkça, mevzuatın da bu yeni yaşam modellerine uyum sağlamak zorunda kalacağını düşünüyorum. Bu dönüşüm gerçekleştiğinde, Türkiye'nin yüzer mimarlık alanında bölgesel bir merkez haline gelme potansiyeli oldukça yüksektir.

Yüzen yapılar bir yandan ekolojik avantajlarıyla anılırken, öte yandan kanalizasyon, çöp ve atık gibi sorunlar yaratmıyor mu? Bunlar nasıl çözülüyor?

Yüzen yapıların çevresel etkileri konusu, bu alanın en hassas ve en ciddi biçimde ele alınması gereken boyutudur. Çünkü doğayla uyum iddiası taşıyan bir sistemin, kendi içinde çevresel sorunlar üretmesi kabul edilebilir değildir. Günümüzde gelişmiş yüzen yapı projelerinde, atık yönetimi ve altyapı sistemleri tasarımın ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmaktadır. Özellikle kapalı devre gri su sistemleri, biyolojik arıtma üniteleri, atık ayrıştırma modülleri ve enerji verimli altyapılar sayesinde, bu yapıların çevresel ayak izi minimuma indirilebilmektedir.

Yüzen yapılar ancak "entegre ekolojik sistem" anlayışıyla tasarlandığında sürdürülebilir olabilir. Bu yaklaşımda yapı, yalnızca barınma birimi değil; enerji üreten, suyu geri dönüştüren ve atığını yöneten yaşayan bir organizma gibi ele alınır. Önemli bir diğer konu da, kullanıcı bilincidir. En ileri teknolojik sistemler bile, doğru kullanım alışkanlıklarıyla desteklenmediği sürece etkili olamaz. Bu nedenle yüzen yapılarda çevresel eğitim, tasarımın bir parçası haline gelmelidir. Gelecekte bu yapıların, yenilenebilir enerji sistemleri, yapay sulak alanlar ve biyolojik filtreleme çözümleriyle birlikte çalışarak, yalnızca "zarar vermeyen" değil, çevreyi iyileştiren sistemlere dönüşeceğini öngörüyorum. Yani yüzen mimarlığın hedefi, doğayla nötr bir ilişki değil; pozitif bir etkileşim kurmaktır.

Yüzen yapılar mimaride özel çözümler gerektiriyor. Bu da yeni uzmanlaşmalar anlamına geliyor herhalde değil mi?

Yüzen yapılar, mimarlık disiplininin klasik sınırlarını zorlayan ve onu yeniden tanımlayan bir alan oluşturur. Bu yapılar yalnızca

❏ **Suyula Bütünleşen Kamusal Mekân¹** — Bu proje, kent ile su arasındaki ilişkiyi yeniden kurmayı amaçlayan yüzer bir kamusal yaşam platformu olarak tasarlanmıştır. Yapı, kıyıdan bağımsız ancak kent dokusuyla sürekli etkileşim içinde olan yeni bir sosyal odak oluşturur. Modüler kütleler, yarı açık teraslar ve yeşil çatılar aracılığıyla kullanıcıyı doğayla sürekli temas halinde tutar. Merkezi dolaşım aksı, farklı işlevleri bir araya getirerek sosyal etkileşimi destekler. Sürdürülebilir altyapı sistemleriyle desteklenen proje, çevresel duyarlılığı yüksek, esnek ve çağdaş bir kamusal mekân modeli sunar.

⤴ **Yüzen Peyzaj İçinde Yaşam²** — Bu proje, konaklama, dinlenme ve sosyal kullanımları bir araya getiren çok katmanlı bir yüzer yaşam kompleksi olarak tasarlanmıştır. Amaç, su üzerinde konforlu ve sürdürülebilir bir yaşam ortamı oluşturmaktır. Yatayda genişleyen platformlar, açık havuz alanları, teraslar ve yeşil zonlar ile doğal çevreyle bütünleşen bir mekânsal kurgu oluşturulmuştur. Akıcı cepheler ve geniş açıklıklar, iç mekânlarda gün ışığı ve görsel süreklilik sağlar. Çevreci altyapı çözümleriyle desteklenen proje, yüzer yapıların kalıcı ve nitelikli yaşam alanlarına dönüşebileceğini ortaya koymaktadır.

estetik ya da fonksiyonel değil; aynı zamanda fiziksel, çevresel ve psikolojik boyutlarıyla da özel çözümler gerektirir. Hareketli bir zemin üzerinde tasarım yapmak, mekânsal algıdan strüktürel sistemlere, malzeme seçiminden iç mekân organizasyonuna kadar her aşamada farklı bir uzmanlık ister. Özellikle vurguladığım konulardan biri, yüzen yapılarda "mekânsal algı ve kullanıcı deneyimi"dir. Su üzerinde yaşamak, insanın mekânla kurduğu ilişkiyi temelden değiştirir. Bu nedenle bu yapılarda yalnızca mühendislik çözümleri değil, psikolojik konforu destekleyen iç mekân kurguları da büyük önem taşır. Yüzen yapılarda başarı, mimarlık, gemi inşaatı, çevre mühendisliği ve tasarım disiplinlerinin uyumlu biçimde çalışmasına bağlıdır. Bu alan, tek başına bir mimarlık pratiği değil; çok disiplinli bir üretim kültürüdür.

Bu tür yapıların geleceğin kentlerinde ve mimarisindeki yeri konusunda öngörüleriniz neler?

Geleceğin kentlerine baktığımızda, suyla kurulan ilişkinin köklü biçimde değişeceğini öngörüyoruz. Kentler, yalnızca kara üzerinde büyüyen yapılar olmaktan çıkacak;

su yüzeyiyle bütünleşen hibrit sistemlere dönüşecektir.

Yüzen mahalleler, yüzen kamusal alanlar, yüzen eğitim ve kültür merkezleri bu dönüşümün temel unsurları olacaktır. Uzun vadede yüzen yapıların, yalnızca bir barınma modeli değil; yeni bir yaşam felsefesini temsil edeceğini düşünüyorum. Bu felsefe, doğayla rekabet etmek yerine onunla var olmayı, tüketmek yerine üretmeyi ve kontrol etmek yerine uyumlanmayı esas alacaktır.

Mimarlığın geleceği, bana göre, sabit sınırları olan yapılardan çok; değişen çevresel koşullara uyum sağlayabilen, esnek, akıllı ve duyarlı sistemler üzerinden şekillenecektir. Yüzen yapılar bu dönüşümün en güçlü temsilcilerinden biridir.

Türkiye'de yüzer mimarlık alanında öncü çalışmalar yürüten bir akademisyen olarak gelecek vizyonunuz nedir?

Benim vizyonum, yüzer mimarlığı yalnızca alternatif bir yapı tipolojisi olarak değil; yeni bir mekânsal düşünme biçimi olarak ele almak üzerine kurulu. Bu alanın Türkiye'de bireysel uygulamalarla sınırlı kalmayıp, akademi, sektör ve kamu

iş birlikleriyle desteklenen sistematik bir yapıya kavuşması gerektiğine inanıyorum. Bugün vizyonumu şekillendiren temel unsur, bu bilimsel birikimi yalnızca yayın düzeyinde bırakmayıp, eğitim programlarına, tasarım stüdyolarına ve gerçek projelere entegre etmektir. Çünkü sürdürülebilirlik yalnızca teknik performansla değil, insanın o mekânda kurduğu bağla da ilgilidir. Yüzer yapılar, mühendislik başarısı kadar, kullanıcı deneyimi açısından da güçlü olmak zorundadır.

Önümüzdeki dönemde bu alanda araştırma merkezleri, disiplinler arası çalışma platformları ve uygulama odaklı pilot projelerle desteklenen bir ekosistemin oluşmasına katkı sunmayı hedefliyorum. Genç mimarların bu alana erken aşamada yönlendirilmesi, Türkiye'nin uzun vadede bölgesel bir bilgi ve tasarım merkezi haline gelmesi açısından büyük önem taşıyor. ■

1. PROJE 1 – YÜZER KÜLTÜR VE YAŞAM MERKEZİ | Suyla Bütünleşen Kamusal Mekân, Tasarım: Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım

2. PROJE 2 – YÜZER KONAKLAMA VE SOSYAL TESİS | Yüzen Peyzaj İçinde Yaşam, Tasarım: Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım

MÜZİKALLERİN EFENDİSİ: HALDUN DORMEN

YAZI
VECDİ SAYAR

Tiyatro dünyamıza yönetmen, oyuncu, eğitmen olarak büyük emeği geçmiş bir ustayı yitirdik. Sayısız sanatçıyı tiyatromuza kazandıran, sanat yaşamına iki de film sığdıran Dormen'in yönettiği müzikaller ve vodviller unutulmayacak...

Haldun Dormen'le gençlik yıllarımda Ankara'da tanışma şansım olmadı ama Dormen Tiyatrosu'nun turnelerini hiç kaçırmazdım. 60'lı yıllardan belleğimde olan oyunlar, *Sokak Kızı İrma*, *Bit Yeniği*, *Dün Gece Yolda Giderken Çok Komik Bir Şey Oldu*, *Şahane Züğürtler*, vb. Günümüzde bile aşlamadığını düşünürüm bu yapımların...

70'li yıllarda Dormen'in oyunları fazlaca ilgimi çekmedi. Malum, ülke -ve tabii tiyatro-fazlasıyla politize olmuştu. Ben de AST, Çağdaş Sahne gibi devrimci tiyatrolarda çalışıyordum. Doğal olarak ilgi alanımın dışındaydı Dormen'in yaptıkları. Politik tiyatroyla ilgilenmedi. Sanırım tek bir Brecht oyunu var yaptığı, *Puntila Ağa ile Uşağı Matti*. Seyirciyle kolay bağ kurabilen,

eğlendirici oyunlar, Amerikan müzikalleri ve Fransız vodvilleri tercih ediyordu. Muhtemelen tiyatrosunu ayakta tutabilmek için.

19. yüzyıl sonu - 20 yüzyıl başı Fransız vodvil/fars oyunlarının ünlü yazarı Georges Feydeau'nun rastlantılara dayalı oyunları

büyük bir teknik ustalık gerektirir. Genellikle

sahnedeki çeşitli kapılar vardır ve bir kapıdan çıkan oyuncu, diğer kapıdan kostüm değiştirmiş, bir başka kişilik olarak sahneye girer. Bu türün en başarılı örneklerinden biridir *Bit Yeniği*. Seyirciyi kırıp geçirir.... Dormen seyirci ile kurduğu iletişimin ilk adımlarını atar bu oyunlarda.

Haldun Dormen, Nisa Serezli, Nevra Serezli ve Turgut Boyal ile. "Çıplak Ayak" oyunu, 1966.

Haldun Dormen, Ayfer Feray ve Altan Erbulak ile. "Sevgilime Göz Kulak Ol" oyunu, 1974.

Amerikan müzikalleri

Dilerseniz Dormen Tiyatrosu'nun önemli oyunlarına gelmeden, hikâyenin en başına dönelim. Haldun Dormen'in sanat yaşamının ilk yıllarına... Pek çok tiyatrocunun aksine, yoksul bir aileden gelmemiştir. Mersin'de 1928 yılında doğan Dormen, hali vakti yerinde, kültürlü bir ailenin çocuğu olarak iyi bir eğitim aldı. Orta öğrenimini Galatasaray Lisesi ve Robert Kolej'de tamamladı. İki okuldaki tiyatro çalışmaları ondaki tiyatro aşkını iyice alevlendirdi. Sıra üniversiteye geldiğinde ailesi onu Amerika'ya göndermeye karar verdi. Meslek seçimi konusunda baskı görmedi ailesinden. Babası, "Ne iş yapacaksan, en iyisini yap." dedi yalnızca. Öyle de oldu...

Yale Üniversitesinde tiyatro eğitimi alan Haldun Dormen okulda birkaç oyunda rol aldı. ABD'nin ardından Avrupa'ya geçti, oyunlar izledi. 1954'te Türkiye'ye döndüğünde Muhsin Ertuğrul yönetimindeki Küçük Sahne'ye katıldı. Tiyatromuzun pek çok oyuncusu ile orada tanışıp, dost oldu. Buradaki ilk oyunu *Cinayet Var* oyunuydu. Bir yıl sonra Cep Tiyatrosu'nu kurdu. İlk oyunları *Papaz Kaçtı*'yi Kadıköy

Süreyya Sineması'nda sergiledi. Kadrosunda, Erol Günaydın, Erol Keskin, Ayfer Feray, Nisa Serezli, Metin Serezli, Altan Erbulak, İzzet Günay, Yılmaz Köksal, Asaf Çiyiltepe (64'te Ankara Sanat Tiyatrosu'nu kuracak), tasarımcı Tuncay Çavdar gibi önemli tiyatro insanları yer alıyordu.

1957 yılında Dormen Tiyatrosu adını alan topluluk oyunlarını Beyoğlu'nda Küçük Sahne'de sergilemeye başladı. Tennessee Williams'tan *Bu Evde Çökme Tehlikesi Var*, Eugene O'Neill'den *Kara Ağaçlar altında*, Ibsen'den *Hedda Gabler*, Bevan ve Trczinsky'den *Kamp 17*, Agatha Christie'den *Fare Kapanı*, Gogol'den *Müfettiş*, Turgut Özakman'dan *Duvarların Ötesi*, Refik Erduran'dan *Cengiz Han'ın Bisikleti*, Yaşar Kemal'den *Yer Demir Gök Bakır* gibi ciddi oyunlar sergiledi, ama ticari başarısının koşulları başkaydı. Dormen Tiyatrosu'nun unutulmaz oyunlarından ilki *Şahane Züğürtler* oldu. 1963 yılında sahnelenen oyunda başrolleri Haldun Dormen ve Ayfer Feray üstlenmişti. Rus Devrimi sonrası ülkelerini terk edip, göçmen olarak yaşamaya çalışan Rus soylularını konu alan bu başarılı

komedi Jacques Deval'in imzasını taşıyordu.

Dormen Tiyatrosu, 1961 yılında *Sokak Kızı Irma*'yı sahneleyerek, Türkiye'yi batı tarzı müzikalle tanıştırtırken, tiyatromuza Gülriz Sururi gibi bir 'yıldız' kazandırdı. Alexandre Breffort ve Marguerite Monnot'nun yazdığı müzikal, İzzet Günay ve Altan Erbulak'ın da yer aldığı görkemli kadronun da katkısıyla ciddi bir başarı kazandı ve Dormen'in müzikallere yönelmesine neden oldu. Başrolleri Aycan Teznel, Nevra Serezli ve Haldun Dormen'in paylaştığı, Lionel Bart'ın Dickens uyarlaması *Oliver*'la müzikalleri sürdüren Dormen Tiyatrosu, müzikal tiyatronun Türkiye'deki en güçlü temsilcisi oldu. Dormen'le çalışan usta oyuncular arasında Göksel Kortay'dan Hadi Çaman'a, Erol Evgin'den Suna Keskin'e pek çok kişi saymak mümkün.

Dün Gece Yolda Giderken...

Dün Gece Yolda Giderken Çok Komik Bir Şey Oldu adlı Roma döneminde geçen güldürüyü ilk kez 1964 yılında Dormen Tiyatrosu'nda sahneye koydu Haldun Bey. Larry

↗ 1961'de sahnelediği "Sokak Kızı Irma", Türkiye'nin Batılı anlamdaki ilk müzikali olarak tarihe geçti.

Gelbert ve Burt Shevelove'ın yazdığı, Dormen'in çevirdiği ve yönettiği bu Broadway müzikalinde kimler yoktu ki? Haldun Dormen, Gülriz Sururi, Altan Erbulak, Tolga Aşkiner, Füsün Erbulak, Tülin Oral, Yüksel Gözen, Esmey Ay... Oyunu 1991 yılında İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda yeniden sahneye koydu. Zafer Algöz, Uğur Polat, Tülün Oral, Tuğrul Çetiner, İsmail İncekara, Payidar Tüfekçioğlu gibi parlak bir kadroyla. Oyun daha sonra Ankara Devlet Tiyatrosu'nda ve 2023'te İzmir'de Sahne Tozu Tiyatrosu'nda sahnelendi. Tabii yönetmen yine Haldun Dormen...

1965 yılında ilk kez sahnelediği Ekrem/Reşit Rey kardeşlerin *Lüküs Hayat* operetinin kazandığı başarı onun kariyeri boyunca çeşitli sahnelerde bu oyunu yönetmesine neden oldu. Gencay Gürsoy'un davetiyle İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelediği *Lüküs Hayat*'ı yıllar sonra İzmir'de Sahne Tozu Tiyatrosu'nda sahnelledi. Yabancı müzikallerin yanı sıra, yerli müzikaller yapılmasına önyak olan Dormen, *Yaygara 70*'te Cemal Reşit Rey'le çalıştı. Sonra, *İstanbul Masalı* geldi. Dormen Tiyatrosu ekonomik koşullar nedeniyle 1977 yılında kapandı. 1984'te farklı bir mekânda yeniden açıldıysa da, bu deneme de uzun ömürlü olmadı. 80'lerde Egemen Bostancı'nın yapımcılığında sahnelediği *Hisseli Harikalar Kumpanyası* ve *Şen Sazın Bülbülleri*

ile Türk müzikallerinin altın dönemini yaşattı.

Haldun Dormen hiç boş durmadı. Kitaplar yazdı, çok sayıda tiyatrodaki oyun sahnelendi. Yazdığı *Kantocu* oyunu Devlet Tiyatrosu'nda sahnelendi. Üniversitelerde tiyatro/ müzikal dersleri verdi. Televizyonda *Unutulanlar*, *Kamera Arkası* gibi sanat programları yaptı. *Dadı* dizisindeki oyunculuğu ile geniş kesimlerin sevgisini kazandı. 97 yaşında yaşama gözlerini kapamadan önce İzmir'de danışmanı olduğu Sahne Tozu Tiyatrosu'nda *Hisseli Harikalar Kumpanyası*'nı sahnelemiştir.

Sinema Tutkusu

Haldun Dormen'in pek bilinmeyen bir yanı sinemaya duyduğu aşk olsa gerek. Oysa ülkemizde sinema endüstrisinin gelişmesine yönelik ne hayalleri vardı. Ülkemizin bir sinema merkezine kavuşmasını istiyordu. Mevcut koşullarda yaptığı iki film Güner Sümer'in oyunundan *Bozuk Düzen* ve *Güzel Bir Gün İçin*'le ödüller kazandı. 1965 yılında kendisinin yapımcılığını üstlendiği *Güzel Bir Gün İçin*'de başrollerden birini oynuyordu. 1966 yapımı *Bozuk Düzen*'de muhteşem bir kadro görev aldı: Ekrem Bora, Erol Keskin, Salih Güney, Belgin Doruk, Nedret Güvenç, Müşfik Kenter, Esmeyay, Altan Erbulak, Nurhan Nur, Bedia Muvahhit, Ayfer Feray, Metin Serezli, Nisa Serezli, İsmet Ay, Turgut Boralı,

Yüksel Gözen... Film, Antalya'da "Altın Portakal" alırken, Erol Keskin'e "En İyi Senaryo", Müşfik Kenter'e "En İyi Yardımcı Oyuncu" ödüllerini kazandı. O günlerin koşullarında bu türden ticari olmayan yapımların destek bulması olanaksızdı. 1987'de Müjdat Gezen'in *Felekten Bir Gün* adlı video filmini yönetti. Keşke 2000'lerde yeniden sinemaya yönelip, yapmak istediği filmleri yapabilseydi...

Tam bir İstanbul beyefendisi olan, nezaketini hiç yitirmeyen Haldun Dormen'le çalışma şansım olmadı; mesafeli ama saygılı bir ilişkimiz oldu. İnsanlara ismiyle hitap eder, "siz" diye devam ederdi. Tiyatro dünyamızda herkesin saygısını, sevgisini kazanan nadir bireylerdendi. Yaptığı oyunlardan 'eğlendirici' yanı olanların daha fazla ilgi çekmesinden mutlu olmadığını sanıyorum; ne var ki ülkemizin gerçeği bu...

Haldun Dormen'i daha iyi tanımak için yazdığı kitapları -*Ben Buyum İşte!*, *Nerde Kalmıştık?*, *Anılar & Sürç-ü Lisan Ettikse*, *Antrakt*, *İkinci Perde*, *Yıldız ile Haldun*, *Olmak ya da Olmamak*, *Yaşlanmaya Vaktim Yok*-okumanızı, Selçuk Metin'in *Yaparsın Şekerim* adlı belgeselini izlemenizi öneririm.

Evet, umudunu hiç yitirmezdi ve bu iyimserliğini herkesle paylaşırdı: 'Yaparsın şekerim' diyerek... Kanımca, yetiştirdiği yüzlerce oyuncu, Dormen'in tiyatromuza en büyük armağanı. ■

↗ Petrovaradin Savaşı Anıtı, Vezirac Tepesi.

İLBER ORTAYLI İLE SIRBİSTAN'DA

YAZI
AHMET SÜHA UMAR

*“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik, Bin atlı o gün,
dev gibi bir orduyu yendik. Haykırdı ak tolgalı beylerbeyi
“İlerle!” Bir yaz günü geçtik Tuna'dan, kafilelerle.”*

Stari (Eski) Slankamen, Belgrad'ın yaklaşık 45 kilometre kuzeybatısında, Tuna ile Tisa nehirlerinin birleştiği burunda kurulduğu için Roma döneminde, "Burundaki yer" anlamında "Acumincum" olarak bilinen şirin bir köydür.

Yıl 2009. Köyün Tuna kıyısındaki marinasında, dostum Prof. Dr. İlber Ortaylı ile keyifli bir sohbetteyiz. Kafamızda Yahya Kemal Beyatlı'nın, yukarıya ilk dizelerini aldığım, *Akıncılar* şiiri dolanıp duruyor. Kahvelerimizi yudumlarken İlber, tatlı tatlı anlatıyor.

Osmanlı'nın "Salankamen" dediği Stari Slankamen, Osmanlı'nın ilk kez toprak kaybettiği ve Avrupa güçleriyle eşit konuma girdiği *Karlofça Antlaşması*'na giden iki büyük mağlubiyetin ilkinin yaşandığı yerdir. Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı

ordusu, sonradan "Türk Ludwig" olarak anılacak olan Baden Markisi Ludwig komutasındaki, çok daha zayıf Avusturya ordusuna yenildi. Bu yenilgide, Belgrad'da Tuna'nın kuzeyine geçen Mustafa Paşa'nın, "ordunun toplarının, o geçtikten sonra yağın yağmurla kabaaran Tuna'yı geçememesi" ve Mustafa Paşa'nın, beklemeden savaşa girmesinin rolü olduğu söylenir. İlber'le bunları konuşuyoruz. Bilgisi öylesine derin ki adeta savaşı yeniden yaşar gibiyiz.

Slankamen'den sonra, *Karlofça Antlaşması*'na giden yoldaki ikinci mağlubiyetin yaşandığı, Petrovaradin'e gittik.

Petrovaradin Kalesi

Sırbistan'ın Vojvodina bölgesinde, Orta Çağ'dan kalma Petrovaradin Köyü ve kalesinden, oldukça karışık

ara yollardan gidilerek ulaşılabilen Vezirac Tepesi, bu savaşta Osmanlı ordusunu komuta eden, Sadrazam Silahtar Damat (sonra "Şehit") Ali Paşa'nın otağını kurduğu yerdir. Şimdi bu tepede Petrovaradin Anıtı var. Savaşta, alnına gelen bir kurşunla şehit olan Ali Paşa'nın türbesi Belgrad Kalesi'nin içindedir. İlber, bu ziyaretimizi *İlber Ortaylı Seyahatnamesi*'nde şöyle anlatır:

"Belgrad Büyükelçimiz Süha Umar ile Tuna kalelerini gezdik. Bizim diplomatlarımızın bir kısmının tarih ve coğrafya bilgisi olağanüstü. Süha Umar da her yeri her olayı bilenlerden; kıyı köşe kalıntıları, keçi yolu gibi yerlerden geçip bulmakta mahir."

Doğrusu İlber'den, onun ne denli alçak gönüllü bir tarih âlimi olduğunu gösteren bu sözleri duymak, insana gurur veriyor.

Tarihçi İlber Ortaylı, Pasarofça Antlaşması'nın imzalandığı yerde notlar alırken. ⚡

⚡ Stari Slankamen Anıtı

İlber Ortaylı'ya Belgrad daveti

Sırbistan Türkiye'de doğru tanınmayan bir ülke, Sırlar çoğu kez düşman bilinen bir ulustur. Bu algı doğru değildir. Hatta tersi doğrudur. Belgrad'da göreve başladıktan sonra Sırbistan'ı ve Sırları tanımak için bir yandan okuyarak bir yandan da ülkeyi arşinleyerek biraz zaman geçirdikten sonra buna daha da inandım. İnandım da bunu Sırlar dâhil herkese anlatmak gerekiyordu. Bunu yapabilecek kişinin İlber Ortaylı olduğunu biliyordum. Ortaylı'yı, bir konferans vermesi için 2009 yılında Belgrad'a davet ettim. Sırbistan'da unutulmaz bir hafta geçirdik.

Konuşmanın yapılacağı Belgrad Üniversitesi'nin, yaklaşık 300 kişi alan konferans salonu tamamen doldu. Profesörler dâhil çok sayıda kişi ayakta dinledi. İlber, Sırların Türk ve Türkler hakkında, olumlu kaniya sahip olduklarını biliyordu. Şimdi yine onun seyahatnamesine dönelim ve Sırbistan dönüşü yazdıklarına bakalım:

"...Siyasi gerilime rağmen Sırlar ve Türkler birbirlerini yadırgamaz... Sırlar savaşçı bir kavim... Sırlarla Türkler arasında yapılan 1912-13 Savaşı (Balkan Savaşı) sonudur... Kemalist Türkiye, kurulan Yugoslavya Krallığı ile yakın ilişkilere girdi ve Balkan Pakti'nin gerçek iki üyesi oldular. Aynı yakınlık blok farklılığına rağmen Tito Yugoslavya'sı ile de sürdü... Yeni Sırbistan'la daha

akılcı, yapıcı ve Batı Avrupalıları izlemeyen bir politika gerekiyor. Gelişmeler bunun da yararlı olacağını gösteriyor..."

İlber sadece bir tarih profesörü değil, çok iyi bir düşünür ve gözlemciydi.

İlber Ortaylı'dan Sırbistan müzelerine destek

Petrovaradin Kalesi'ne ilk kez gittiğimde tanıştığım, Novi Sad Tarihi Arşivler Müdürü, konuşma sırasında, İstanbul'daki Osmanlı arşivlerini kastederek, "Bizim tarihimiz İstanbul'da" demişti. Olanak sağlarsam İstanbul'a gidip gitmeyeceklerini sordum. Memnuniyetle gideceklerini söyledi. Sadece engin bilgisini değil bu bilgiyi kullanma şeklini, o umursamaz konuşma biçimini, üslubunu da takdir ettiğim, dostum Prof. Dr. İlber Ortaylı o tarihte Topkapı Sarayı Müdürü idi. İlber'i aradım. Sırbistan müzelerinden küçük gruplar göndersem onları müzecilik ve Osmanlı arşivleri konusunda bilgilendirip, yönlendirebilir mi öğrenmek istedim. Hiç duraksamadan, "Gönder ben gereğini yaparım. Onları arşivlere de sokarım. Bir de yemek veririm." dedi. İşte İlber Ortaylı buydu. Türkiye'nin en etkili ve yararlı tanıtım yüzüydü.

İlk grup olarak Novi Sad ekibi, arkasından Senta, Požarevac (Pasarofça), Leskovac, Niş, Yeni

(Novi) Pazar, Valjevo, Kruševac, Prijepolje, Zaječar, Belgrad Ulusal, Şehir ve Etnografya müzelerinin grupları İstanbul'a gittiler. Hepsi, gördüklerinden ve İlber'in gösterdiği ilgiden büyülenmiş olarak döndüler. Ondan sonra da bizim Sırbistan'daki en etkili dostlarımız oldular.

İlber'le Tuna Kalelerinde

İlber Ortaylı ile Belgrad Kalesi'ni, daha kuzeybatıdaki Petrovaradin Kalesi'ni gezmiştik ama Belgrad'ın doğusunda, yine Tuna boyunda bir sıra kale vardı. Ben hepsini birkaç kez görmüştüm ama bir de "ayaklı tarih" İlber'le gezmek ilginç olacaktı.

Önce Golubac Kalesi'ni, arkasından, Osmanlı'nın Sırbistan'daki ilk sancağına adını veren, Semender veya Smederovo Kalesi'ni ve yolda Ram Kalesi'ni dolaştık. Zengin bir tarih sohbeti eşliğinde doğrusu unutulmaz günlerdi.

Lale Devri, Pasarofça Antlaşması

Osmanlı'nın *Karlofça Antlaşması*'ndan sonra en büyük toprak kaybına uğradığı antlaşma, Požarevac yani Pasarofça'da imzalanmıştır. Bu antlaşma sonrası dönem, Osmanlı'da, "Lale Devri" olarak bilinir. İlber Ortaylı ile oraya da gittik. Bizi, İlber'in İstanbul'da ağırladığı, müzecilik bilgilerini paylaştığı, Osmanlı arşivlerine

⤴ II. Bayezid tarafından 1483'te yaptırılan Ram Kalesi

girmelerini sağladığı, Pasarofça Müzesi Müdürü ve yetkilileri karşıladılar. Çok itibar ettiler. Her yerde yaptığı gibi orada da her gördüğü ile ilgilenmeyi ve elinden hiç düşmeyen küçük not defterine notlar almayı sürdürdü. *İlber Ortaylı Seyahatnamesi*'ne malzeme topladığını nereden bilecektim ki?

İlber Ortaylı Belgrad'da bir hafta kaldı. Benden ödünç büyük bir valiz alıp, içini, Belgrad'da özellikle değerli eski kitaplar satan bir kitapçıdan aldığı Sırpça, Rusça, İngilizce, Almanca vb. kitapla doldurup Türkiye'ye döndü.

İlber Ortaylı gibi olabilmek

İlber, "*Sırp savaşı bir kavim.*" demekte haklıdır. Bu nedenle,

Sırbistan'a geldikten sonra daha önce gelenleri egemenlikleri altına almışlardır. Türklerle Sırpların tarihi olumlu-olumsuz olaylarla doludur.

İlber Ortaylı sık sık, "*Tarihi çapraz okursanız ve eğer kendinizi din bağına kaptırmamışsanız, Türklerle Sırp arasındaki ilişkilerin düşmanlıktan ibaret olmadığını, aksine, Sırbistan'ın ve Sırpların, Türklere, birçok Balkan ülkesinden ve halkından çok daha samimi ve yakın duygular içinde olduklarını görsünüz*" derdi.

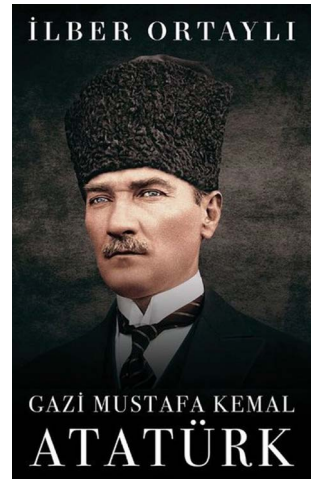
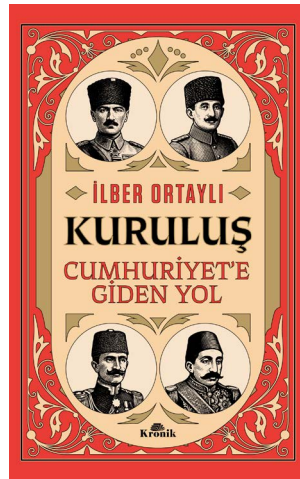
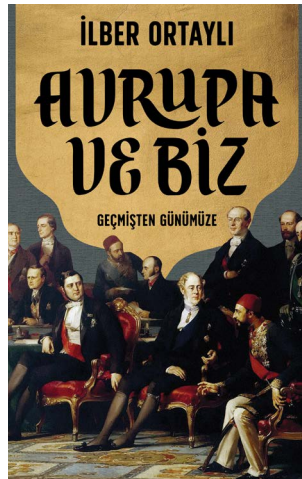
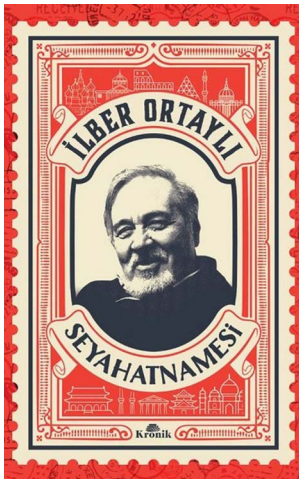
Tarihin ve tarihçilerin önemi

Dünyada ne olup bittiğini, neden öyle olduğunu doğru anlayabilmek ve geleceği görüp planlayabilmek

için tarih bilmek şarttır. Ancak tarih bilmek yetmez. Tarihi doğru, zaman zaman çapraz okumak en az bir o kadar şarttır. Böyle yapabilmek için de bir İlber Ortaylı olamıyorsanız -ki hemen hemen olanaksızdır. Belki tek eşiti, Bodrumlu Herodot'tur- hiç değilse İlber'e kulak vermek şarttır. Türkiye Cumhuriyeti en değerli insanlarından birini; Atatürk Türkiye'si, en güzel ve etkili tanıtım yüzünü kaybetti. "*En hakiki mürşit ilimdir.*" diyerek tek yolu gösteren Atatürk gibi İlber Ortaylı'nın naçiz vücudu da toprak olacak ama o, Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ne açtığı yolu aydınlatmaya devam edecek.

Seni çok arayacağım Sevgili İlber. Işıklar içinde uyu. ■

✍ Moda Deniz Kulübü'nde soldan: Mehtap Çaylı Umar, İlber Ortaylı, Leyla Tavşanoğlu, Sema Kalaycıoğlu, Sedat Tavşanoğlu, Ersin Kalaycıoğlu ve Ahmet Süha Umar. 5 Aralık 2025.

Yosemite'den Grand Canyon'a:
**RÜZGÂRIN İZİNDE, VAHŞİ
BATI'NIN KALBİNDE**

YAZI
ARZU ÇAKIR MORİN

Arizona eyaletinde yer alan Grand Canyon, Colorado Nehri'nin, milyonlarca yıl süren jeolojik süreçlerden geçerek şekillendirdiği devasa bir doğa harikası! Yaklaşık 446 kilometre uzunluğunda, 1.800 metre derinliğinde. Navajo, Hualapai ve Havasupai yerlilerinin kutsal toprakları. İki milyar yılda oluşan kaya katmanları, yerkürenin oluşumunun adeta canlı tanığı.

Dünyanın pek çok yerini gören bir gazeteci olarak, ilk kez Amerika kıtasına ayak basacaktım! Ön yargım yoktu, bekleyip görmeyi tercih ettim ama hayal kırıklığına da fazlasıyla hazırdım. Bir yolculuk planı hazırladık. Üç hafta boyunca, San Francisco'dan başlayıp, Yosemite National Park, Ölüm Vadisi, Las Vegas, Page-Antelope Canyon, Grand Canyon'a ulaşıp "Route 66" üzerinden Los Angeles'ta gezimizi tamamlayacaktık.

Bu rota, Amerika'nın en sevilen road-trip rotası. Ancak ne yalan söyleyeyim çok da heyecanlı değildim. Çocukluğumuzdan beri Hollywood filmlerinden neredeyse ezberlediğimiz mekânları görmek ne kadar anlamlı olabilirdi ki! Ailemi kıramadım, "*en azından bir kez görmek gerekir*" diyerek kendi kendimi ikna ettim.

Yukarıda çizdiğim rotanın her biri için ayrı bir yazı yazılabilir ama ben kentlerden çok doğa harikası mekânları anlatmak istiyorum. Yolumuza San Francisco'dan başlıyoruz; Golden Gate köprüsü, Alcatraz Cezaevi, fok balıkları ve martıların çığlıklarıyla okyanus kenarı, şoförsüz otomatik taksileri ve daha nice güzellikleriyle küçük sürprizler yaşatan sevimli bir kent.

San Francisco'nun renkli evlerinden, Golden Gate'in sisinden ayrılıp, dünyanın koruma altına alınan ilk doğal parkı Yosemite'ye doğru yola koyuluyoruz. Amerika kıtasının sıra dışı doğasına attığımız ilk adım sürprizlerle başlıyor... Park, yaşları 3 bin 500 yıla varan "Grizzly Giant" gibi dev sekoya ağaçlarına ev sahipliği yapıyor. Güneş ve rüzgârın daha da güzelleştirdiği dev ağaçların arasında dolaşmak harika.

Her birini daha iyi görebilmek amacıyla sürekli başımı yukarı kaldırdığım için günün sonunda boynum tutuldu.

'Dev' kelimesini defalarca kullanacağım! Yıkılan bazı ağaçların dev kökleri, 4 kişinin kol kola verse saramayacağı dev gövdeleri, yarım metreyi bulan dev koyalıkları, onlarca çeşit kuş sesi eşliğinde doyasıya izledim. Her adımda bu yolculuğa bu kadar hevessiz başladığım için kendi kendime kızdım. Ön yargı ne kötü şey!

Dev sekoya ağaçlarının biraz ilerisinde Yosemite yerlilerine ait çadırlar, kutsal alanlar ve bir müze var. Çadır içinde, geleneksel kıyafetleriyle, ateş etrafında dans ve şarkılarla yapılan bir Kızılderili ayinine denk geldik. Vadinin kuzey ucundaki devasa granit kayalıklar

Antilop Kanyonu, dijital kültürde bıraktığı izlerle de akılda. Birçoğumuz Arizona'daki kanyonu, Apple'ın bir döneme damga vuran arka plan görsellerinden tanıyor.

"El Capitan"a çıkıp, eteklerindeki gölde serinledik.

Ardından, Yosemite'nin serin ormanlarından çıkıp, birkaç saat içinde bambaşka bir evrene geçtik. Kovboy filmlerindeki gibi, sıcak rüzgârın savurduğu tozlu çalıların arasından geçerek "Ölüm Vadisi /Death Valley"e girdik. Doğa tamamıyla değişti. Ölüm Vadisi, adını ziyaretçilerinin uğradığı acı sondan alıyor. Ünü ise "dünyanın en sıcak noktası" olmasından geliyor. 10 Temmuz 1913'te, ölçümlerin yapıldığı Furnace Creek Ranch'te (eski adıyla Greenland Ranch) sıcaklık 56,7 °C olarak ölçüldü. Bu değer hâlâ "resmen, dünyanın kaydedilen en yüksek hava sıcaklığı" olarak kabul ediliyor.

Üstelik biz Ağustos ayında gidince 50 derecenin üzerini gördük. Bir kentte ya da yeşil alanda 50 derece belki dayanılabilir bir sıcaklık ama tek bir bitkinin olmadığı bir çölde, hissedilen sıcaklığı tarif etmek imkânsız. Önünüzde titreşen uçsuz bucaksız bir sonsuzluk, aşırı sıcaktan çekildiğini hissettiğiniz kemikleriniz ve bir ağırlık duygusu...

Elbette Ağustos ayında gitmek akıl kârı değil, çölde in cin top oynuyor. Bizim gibi insan vücudunun sınırlarını test etmeye gelen birkaç çılgın ile kesişiyor yolumuz, o kadar! Her yerde uyarı tabelaları... Ürperiyoruz ama sonuna kadar gitmekten de kendimizi alamıyoruz. Deniz seviyesinden 85,5 metre aşağı inip Tuz Gölü'ne (Badwater

Basın) ulaştığımızda, taşlaşmış tuz zemin üzerinde yürüdük. Bütün silüetlerin aşırı sıcaktan hızla titreştiğini görünce Ölüm Vadisi'ni sağ salim terk etmenin zamanının geldiğini düşündük!

Arabanın klimasını iyice soğutarak Las Vegas'a doğru yol almaya başladık. Las Vegas, Mojave Çölü üzerine kurulu ışıltılı ve eğlenceli bir vaha, "büyükler için kurulmuş bir Disneyland" ya da "hayal kent" diyebilirim. Her şey lüks, her şey eğlence odaklı... Dünyaca ünlü şovları, göz alıcı kumarhaneleri, lüks otelleri, yaratıcılığın sınır tanımadığı mimarisi ve "Las Vegas Strip" boyunca akan kesintisiz eğlence hayatıyla, gecesi gündüzünden daha parlak bir şehir...

Antilop Kanyonu

Üç gün Las Vegas molasından sonra, Navajo yerlilerinin topraklarına Page kentine doğru yola çıkıyoruz. Önce "Atnalı Kıvrımı" (Horseshoe Bend) diye bilinen Colorado Nehri'nin şekillendirdiği kanyonu gördük. Burada Colorado Nehri kenarına kadar indikten sonra, hızla gezimizin en ilginç iki mekânından biri olan Antilop Kanyonu'na (Antelope Canyon) doğru hareket ettik.

Pahalı bir giriş ücreti alan Antilop Kanyonu'nu özellikle merak ediyorduk. Navajo yerlilerine ait bu

mekânın İngilizce ismi, bir zamanlar bu kayalarda gezen çok sayıda antiloptan geliyor. Antilop, Navajo kültüründe zarafetin, çevikliğin sembolü. Aynı zamanda Navajo halkı için ruhsal bir rehber.

Kanyona yalnızca Navajolu rehberler eşliğinde girebiliyorsunuz. Çıplak gözle önümüzde sadece uçsuz bucaksız bir çöl görüyoruz, etrafıma bakıyorum kanyon falan yok! Merakımız iyice artıyor. Rehberimiz sonunda geliyor. 15 kişilik bir grup oluyoruz. Hemen 100 metre ötedeki dik merdivenlerden aşağı inmeye başlıyoruz. Kendi başımıza dolaşmamız, merdivenlerden inerken fotoğraf çekmemiz yasak. Kayalar arasında sıkışan dar kanyonda tek sıra halinde ilerliyoruz.

Antilop Kanyonu yaklaşık 150 metre uzunluğunda, 20 metre yüksekliğinde ve kıvrıla kıvrıla uzanıyor; tek ışık kaynağıysa yukarıdan süzülen incecik bir ışık huzmesi. Işığın taşlar üzerindeki oyunlarını en iyi açıdan izleyebilmek için kanyon randevusunu saat tam 12.00'de aldık.

Dar kanyonda daha ilk adımlarda mekânın önemini kavramaya başlıyoruz. Navajolu rehberimize adeta yapışarak kulak veriyorum, o da bu ilgiden memnun. Ben sordukça keyifleniyor, daha çok anlatıyor. "1997 yılında aniden bastıran şiddetli bir sel, 11 turistin

hayatına mal oldu. O nedenle yalnızca bizler eşliğinde buralara girilebiliyor. Ayrıca buralar bizim kutsal topraklarımız. Gözümüz gibi bakıyoruz..."

Öğle güneşi tepeden girmeye başlıyor, gruptan "Oooooo!", "Wowwww!" sesleri yükseliyor. Birden karşımıza mor, kırmızı ve sarının her tonunda dev kayalar çıkıyor. "Bu kanyon, milyonlarca yıl boyunca fırtınalar ve sellerin aşındırmasıyla oluşmuştur" diye anlatıyor rehberimiz. "Gelenek, saygı ve toprakla denge içinde yaşamın değerini" anlatan cümleler kuruyor... "Halkımızın evi" burası diyor, her sözünü not etmeye çalışıyorum, fotoğraflar çekiyorum. Öyle bir renk ziyafeti var ki, fotoğraf çekmeyi sevmeyen eşim bile benden çok çekmeye başlıyor...

Ama bir süre sonra tüm güzellikleri resmetmeye çalışmaktan yorgun düşüp pes edip, kıvrıla kıvrıla uzanan patika boyunca, turuncu ve eflatun duvarlar arasında, güneş ışınlarıyla dans eden sarmal kıvrımlara teslim oluyorum. Gözlerimle, gönümlü çekmeye çalışıyorum fotoğrafları, çünkü çektiğim hiçbir fotoğraf gözlerimin gördüğü güzelliği anlatmaya yetmiyor...

Yukarıdan süzülen ışıqla titreşen renkler ve gölgeler, toprağın onlarca tonu, sarıdan kırmızı, mor ve maviye uzanan, donmuş su dalgaları gibi mükemmel çizgilerle

oyulmuş kaya duvarları... Tepeden vuran loş ışıqla uçuşan toz taneleri, mistik bir atmosfer de katıyor...

Diné (Navajo halkının kendisine verdiği ad) mitolojisinde Antilop Kanyonu, "atalarının ruhlarının ve su tanrılarının yaşadığı mekânlar" olarak görülüyor. Yüzyıllar boyunca sel sularının kum taşıyı oyup şekillendirmesi nedeniyle kanyon, Navajo anlatılarında "suyun sabrı ve ruhun gücü" olarak yorumlanıyor. "Güzellikte yürümek" (Navajo dilinde Hózhó) kavramı, Navajo felsefesinin temeli: insan, doğa ve ruh arasında sürekli bir denge halinde yürüyor...

Navajo kültürü, doğayla uyum içinde olmanın "yaşamın özü" olduğunu öğretiyor. Navajo şarkı veya duaları, atalardan aktarılan efsaneler ve öğretiler, "doğadan ibaret" kutsal mekânlara gösterilen sessiz, abartısız, içten saygı... Rehberimiz "Bu hikâyeleri turizm kitaplarında bulamazsınız çünkü sözlü aktarılan bir tarihimiz var." diyor. Toprakla kimlik, doğa ile insan, ruh ile vücut arasındaki derin bağı somutlaştıran anlatılar, Anadolu topraklarındaki gibi...

Navajo halkının "uzun yürüyüş"ü!

Bir de trajik tarih sayfası tabii... Zamanın izleri üzerinde dolaşırken, kanyonun sessiz taşlarında milyonlarca yıl önceki fırtınaların ve sellerin güçlü akışının,

gürültüsünün yanı sıra Navajo halkının 4 yıllık sürgününün acısını da duyuyorsunuz ...

Navajoluların topraklarından kovulduğu "The Long Walk" (Uzun Yürüyüş), hem Amerikan yerli tarihinin en trajik olaylarından biri, hem de Navajo halkının direniş ve yeniden doğuşunun sembolü. 1860'ların ortasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin batıya doğru genişleme tutkusu, Navajo halkına yaşamı dar ediyor. Etnik temizlik emri veriliyor, askerler köyleri ateşe veriyor, tarlaları yakıyor, hayvanları öldürüyor. Amaç, halkı açlıkla teslim olmaya zorlamak.

1864 yılında, yaklaşık dokuz bin Navajolu, askerlerin gözetiminde Arizona'dan New Mexico'daki Bosque Redondo kampına doğru yürümeye mecbur bırakılıyor. Halk, 560 kilometrelik bir çileli yolculuktan ve kayıplardan sonra Bosque Redondo'daki kampa ulaşıyor. Burada dört yıl boyunca açlık, hastalık ve çaresizlik içinde yaşıyor. Ama Navajo halkı teslim olmuyor. Sürekli isyan ve akınların ardından 1868'de, bir antlaşmayla kendi topraklarına dönme hakkını kazanıyorlar. Navajo halkı o dönem için bir ilki başarıyor ve bu topraklar yeniden sahiplerine kavuşuyor.

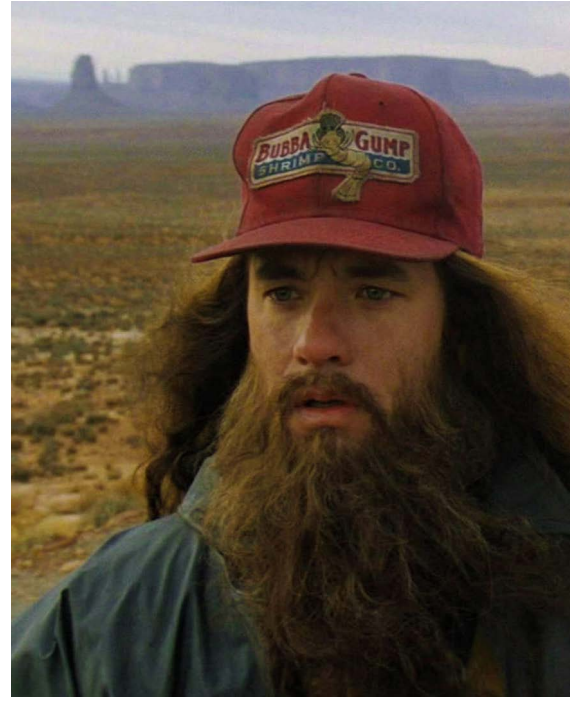
Size, "Antilop Kanyonu, Microsoft'un ilk ekran koruyucu fotoğraflarından biri" desem hatırlarsınız belki... Ben o fotoğrafın hep teknoloji yardımıyla yapılan, gerçek olmayan bir eser olduğunu

✍ Arizona'nın Page kenti yakınlarında yer alan At Nalı Kıvrımı (Horseshoe Bend).

Ridley Scott'un yönettiği Thelma ve Louise (1991). ⚡

⚡ Forrest Gump (1994).

düşünürdüm. Meğer gerçek bir yerin fotoğrafıymış ve burası, dünyanın dört bir yanından gelen fotoğraf sanatçılarının kült mekânıymış.

Yolun sonuna geldiğimizde kimse kanyonun terk etmek istemiyordu... Doğanın bu muhteşem gösterisinden büyülenmiş bir halde dışarı çıktık. Rehberimiz, hemen çıkıştaki kayalık zemin üzerinde dinazorların ayak izlerini de gösterince, bizden milyonlarca yıl önce bu kayalıklarda yaşananların büyüklüğü karşısında donduk kaldık.

Antilop Kanyonu'ndan ayrılırken arabada kimseden çit çıkmıyordu. Hepimizin gözlerinde hâlâ az önce gördüğümüz güzellikler vardı. Navajo yerlilerinin yerel yemeklerinin olduğu bir lokantada mola verdik. Ardından kovboy filmlerinin mekânı Arizona topraklarındaki Büyük Kanyon'a (Grand Canyon) doğru yola çıktık.

Grand Canyon

Grand Canyon Ulusal Parkı'na girince, büyük bir sürprizle, kanyonun sadece filmlerde gördüğümüz kızıl kayalıklardan oluşan bir vadi olmadığını, bağrında dev bir ormanı da barındırdığını öğreniyoruz.

İçinde doğa dostu birkaç otelin bulunduğu bir ulusal park.

Arizona eyaletinde yer alan Grand Canyon, Colorado Nehri'nin, milyonlarca yıl süren jeolojik süreçlerden geçerek şekillendirdiği devasa bir doğa harikası! Yaklaşık 446 kilometre uzunluğunda, 1.800 metre derinliğinde. Navajo, Hualapai ve Havasupai yerlilerinin kutsal toprakları.

İki milyar yılda oluşan kaya katmanları, yerkürenin oluşumunun adeta canlı tanığı. Her tabaka, farklı bir döneme, farklı bir iklime ve yaşam biçimine ait bir tanık. Jeologlar için gerçek bir hazine. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer aldığını sanırım söylememe gerek yok. Her yıl milyonlarca ziyaretçiyi alıyor. Grand Canyon aslında dünyanın en derin kanyonu değil. Çin ya da Meksika'da daha derin vadiler var. Ama manzara çeşitliliği ve olağanüstü bakış noktaları sayesinde, 1979'da UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmış. Ve inanın, sonuna kadar hak ediyor!

En çarpıcı bölümü "Desert View Drive" olarak tanımlanan dünyaca ünlü kayalıklar. Doğu girişinden girdiğiniz anda Desert View Watchtower kulesi karşınıza çıkıyor ve nefeslerinizi kesecek o ilk Grand Canyon manzarasını görüyorsunuz.

Gün batımında kayalar üzerine vuran ışıklar, insanı doğanın "büyüklüğü" ve kendi "küçüklüğü" üzerine düşündürüyor. Doğanın gücü karşısında kendinizi bir su damlası kadar ufak ve geçici hissediyorsunuz. Burada güneşi batırmak inanılmaz bir tecrübe.

Doğa yürüyüşü meraklıları için biri kolay dört ayrı zorlukta yürüyüş yolu var. Yaklaşık 4 km'lik Rim Trail, Grand Canyon'un güney sınırında yürüdüğünüz, bazı bölümleri asfaltlanmış kolay bir yürüyüş rotası. Çocuklarla da yapılabilecek, tepeden manzara izleyerek gidebileceğiniz bir yol.

Ancak dev kayaların arasından süzülen Colorado Nehri'ne doğru gitmek isterseniz işte o zaman iş değişiyor. Üç ana büyük "trail rotası" var: North Kaibab (22 km), South Kaibab (11,3 km) ve Bright Angel (15,5 km). Hepsi tek yönde 2 bin metreden fazla derinliğe sahip. Süre ve zorluk derecesine göre sınıflandırılmışlar. Tek bir günde bu rotaların bir tanesini bile gidip dönmek pek mümkün değil, kamp kurmanız gerekiyor.

En kolay yürüyüş yolu "Bright Angel Trail'i" deniyoruz. Yaklaşık iki buçuk kilometre yürüdüktan sonra birinci dinlenme alanına ulaştık. Yolun gidişi nispeten kolay, bir yamacın etrafından uzunca bir yokuş iniyorsunuz. Ancak aşağı

↗ Percy Adlon'un Baghdad Cafe'sinde geçen ve sonradan aynı adı alan mekân.

baktığınızda, dik yokuş size "her inişin bir de çıkışı var" dedirtiyor. İlk mola yerinden geri dönmeye karar verdik. 45 dakikada indiğimiz yolu, 2,5 saatte geri tırmanınca doğru bir karar verdiğimizizi anladık. Yeniden gitsem, Grand Canyon'u bir baştan öbür başa kamp yaparak geçmeyi planlardım.

Tepeye vardıkten sonra hava hafiften gün batımına yaklaşmıştı ve gün batımını izlemek için Hopi Point'e gitmeye karar verdik. Colorado Nehri aşağıda ince bir yeşil-mavi şerit gibi uzanıyor, kayalar kırmızı ve sarının onlarca tonunda parlıyordu. Fotoğraf çektik, bağırdık, güldük ama en çok da sustuk, hayranlıkla...

Güneşi de batırdıktan sonra pes etmedik, akşam yemeğinden sonra yine tepeden kıpkırmızı gökyüzünün yerini siyaha, ardından da milyarlarca yıldız bırakmasını izledik. Gölgede ortaya çıkan tavşanları, tilkileri, uzaktan ötüşen guguk kuşlarını dinleyerek yıldızlara baktık. Yıldızlara bu kadar yakın olmak başımızı döndürdü.

Gece saat 23.00'e yaklaşırken, birden bir polis devriye aracı yanımıza durdu. Önce yüz ifadeleri sertti, ama karşılarında yıldızların fotoğraflarını çeken bir aile görünce kibar davrandılar. Bu saatte neden orman içinde olduğumuzu sordular. "Yıldızları izlemek için" yanıtımıza

sert görünmeye çalışarak ağızlarının kenarıyla güldüler. Arabamızı aradılar, bir çam kozalağı buldular. Bunu nereden aldığımızı sorup kozalağı dışarı çıkarmamıza izin veremeyeceklerini söylediler.

Az kalsın tek bir kozalak yüzünden hakkımızda tutanak tutacaklardı, iyi mi? Sanırım "sevimli bir aile" olduğumuzu düşünüp, "suç aleti" kozalağa el koyup, "bu seferlik sözlü uyarı veriyoruz, iyi seyirler" diyerek uzaklaştılar. Ve bizi parktan tek bir çöp bile almadan ayrılmamız konusunda uyardılar. Polisler gidince, kahkahalarla gülmekten kendimizi alamadık, "bir kozalak yüzünden geceyi nezarete geçirmek de vardı" diyerek... Ama diğer taraftan da doğalarını kıskançlıkla koruyup ona gözü gibi bakmalarına hayran olduk.

Ertesi sabah erkenden Grand Canyon'dan ayrılıp, Chicago'dan Los Angeles'a uzanan ABD'nin en ünlü karayolu, efsanevi Route 66'yı katettik. Nat King Cole, Rolling Stones, Elvis Presley'nin ve daha nice ünlünün şarkılar bestelediği, John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*'nde "ana yol" olarak adlandırdığı bu yoldan arabayla geçmek de zamanda yolculuk gibiydi. Adeta zamanı dondurmuş iki tipik kasaba Kingman ve Seligman'da, 1950'lerde donmuş bir zamanı yaşadık. Tozlu

"diner"larda "gerçek" hamburger yiyip, duvarlarda solmuş Elvis ve Marilyn posterlerine baktık...

Yol, Santa Monica'da Pasifik Okyanusu'yla buluştuğunda, sinemanın ülkesine varıyoruz. Gezimizin son durağı, Route 66 yolunun da son noktası Santa Monica'dan girdiğimiz, Hollywood'a ev sahipliği yapan Los Angeles... Beverly Hills'den geçip, Sunset Bulvarı'nı arkamıza alıp, Hollywood sokağına girerken düşünmeden edemiyorum. Kızılderili filmleri, uzak batı kovboyları, son sahnesinde Grand Canyon'dan arabalarını uçurarak intihar eden *Thelma ve Louise*, Ölüm Vadisi'nde çekilen *Robinson Crusoe*, Route 66'da geçen *Bagdad Cafe* ve hatta çizgi film *Cars*. Sonra, *Forrest Gump* filminin izlerine her yerde rastladığımız, filmdeki karides zincirlerinden birinde deniz ürünleri yiyebileceğiniz Santa Monica ve *Birdman of Alcatraz* filmi... Bu topraklardan ilham alan bir çok sinema başyapıtı geliyor aklıma.

Arabayla, doğanın yarattığı ve sinemanın da -yeniden- yaratarak hepimizi büyülediği bu birbirinden muhteşem mekânların içinden geçerek, her ikisinin de minicik bir parçası olmanın mutluluğuyla bitiriyoruz uzun yolculuğumuzu... ■

⚡ Venedik, aşırı turist yoğunluğunu kontrol altına almak amacıyla ziyaretçiler için ücretli giriş uygulamasına geçti.

“TURİST İSTEMEYEN” KENTLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

YAZI
ÖZCAN YURDALAN

Kitle turizmi kentleri tek tipleştiriyor, ekolojik açıdan da zarar veriyor. Kentler kimliğini kaybediyor. Venedikliler “Turist istemiyoruz” derken, 2021 yılında büyük gemilerin limana girmesi yasaklandı. Amsterdamlılar, kente gelen turist sayısının kısıtlanması için dilekçeler imzaladı. Paris’in en popüler semtlerinden Montmartre da “aşırı turizm”den şikayetçi. Montmartre sakinleri semtlerinin “Disneyleştiğini” söylüyor.

Pandemiden sonra her şey daha hızlı gelişti. Adeta aradaki boşluğu kapatmak ister gibi. Geç kalınmış bir hayatta eksik bırakılmış ne varsa bir çırpıda tamamlamak ister gibi. İçimizde ukde kalmış, tam olacakken olamamış, yaşanmamış, ertelenmiş, yarım kalmış ne varsa vazgeçilenlerin kuytusundan çıkarıldı. Bir bir hayal olmuş arzular uyandı.

Gelecek gelmeyebilirdi! Yaşanacak ne varsa gün bugündür! Kanımız kaynamaya başlamıştı...

Seyahat arzusu depreşti. En kolay ulaşılacak arzu alanı da buydu zaten. Felekten bir “tur” çalmak için parasını vermek kafiyydi. Turist olup kendini iyi hissetmek garantiydi. Salgından yırtmış, hayatta kalmış olmanın ödülüydü bu. Loş bir odada irin kokularıyla geçirilmiş yılların intikamını alırcasına bahar kokusuna kavuşmak için pencerelere saldırrı gibi turlara verdik kendimizi...

Kitle turizmi pandemiden sonra gemi azya aldı. Bekleniyordu. Tünelden

çıkarken alametler belirmişti, "patlayacaktı, patladı"! İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da aynısı olmuştu. Cephe gerisinde kitle imha silahlarına maruz kalan, Azrail'in -ayrım yapmadığını fark edip- sivri tırnaklarını gırtlığında hisseden insanlar (Avrupa ve ABD insanlarından söz ediyoruz tabii burada) endüstriyel turizmi öyle bir harladılar ki, yeryüzünde ayak basmadık yer bırakmadılar. Paketlenerek taşınan turistler için sahiller, dağlar, ovalar, çöller, nehirler, göller hizaya çekildi, intizama girdi.

Çevresel ve kültürel olumsuzluklar da beraberinde geldi haliyle...

Kitle turizmi

Aslında hikâye 1800'lerde başladı. Sanayi Devrimi ile birlikte vızır vızır işleyen demir yolları sadece daha hızlı ve daha çok ham madde nakletmeye yaramıyor, sadece bantlardan çıkan ürünleri pazarlara taşımakla kalmıyor aynı zamanda kalabalıkları bir yerden diğerine taşıyabiliyordu. Daha fazla mal üretilirken tüketilmesi gereken şeyler de çoğalıyor ve çeşitleniyordu. Bu süreçte işçi sınıfı çalışma saatlerini sınırlandırmak için verdiği mücadeleyle "ücretli izin" hakkını kazanmıştı, orta sınıfın geliri artıyordu. "Boş vakit" diye bir kavram doğmuş boş zamanın "değerlendirilmesi" gerektiği öğrenilmişti.

Araya iki büyük savaş girdi ve nihayet 1960'lardan itibaren sanayileşmiş ülkelerde işçi sınıfı ve orta sınıflar için boş vakitlerini değerlendirebilecekleri bir model gelişti. "Tatil" diye bir alan açılmıştı. Tatil ve turizm birlikte anlaşılır/anılır oldu. "Kitle turizmi/mass tourism/paket turizm" denilen endüstriyel faaliyet alanı doğdu.

Kalabalıklar bir yerden diğerine götürülerek dinlendiriliyor, eğlendiriliyor, hoşça vakit geçirmeleri sağlanırken "kültürlendikleri" izlenimi

verilerek hatırı sayılır büyüklükte bir ekonomi yaratılıyordu. Bu işleyiş emeği dinlendirip tazelerken aynı zamanda yeni bir tüketim alanı yaratılıyordu. Kalabalıkları, onlar için düzenlenmiş mekânlara götürmek, onlar için organize edilmiş faaliyetlere katmak, klişe görme biçimleriyle o mekânı tüketip bir başka mekânı tüketmek üzere bir başka tura dahil etmek... Tam da tüketim toplumu kültürüne uygun bir sektör doğmuştu.

Turizm ve ekolojik hasar

Bunun da öncesi var elbet. Seyyahlar ve seyahatler kültür tarihinin en eski başlıklarından biri. Seyahatlerin topluları dönüştüren etkisi, bilime ve sanata yaptığı katkı, bireyin gelişiminde oynadığı rol eskiden beri bilinen, üstünde düşünülen, yazılan çizilen, araştırmakla bitmeyen bir alan.

Sanayi Devrimi'ne gelene kadar farklı kültürel coğrafyalarda farklı ve hatta birbirine tamamen ters amaçlarla yollara çıkan seyyahlar olduğunu biliyoruz, metinlerini bugün de ilgiyle okuyoruz. Seyahatlerin bilgi edinmek, dünyayı büyütmek, kültürel kazanımlarla hayatı zenginleştirmek, ilham almak, cevap aramak, dünyanın kaç bucak olduğunu anlamak için yapıldığı zamanlar Sanayi Devrimi'yle beraber yerini endüstriyel turizme bıraktı.

Gel gör ki Pınar Kısaovalı, Trakya Üniversitesinde yaptığı çalışmada kitle turizminin yarattığı tabloyu şöyle koyuyor önümüze:

"Kitle turizminin, yoğun turist nüfusunu aynı kısa sezonda genellikle kıyı mekânı üzerinde inşa edilen tatil köyü, otel veya temalı otellerde konaklatma, yedirme-içirme, eğlendirme, gezdirme ve para harcatmaya dayanan pazar politikası, bu alanlar üzerinde taşıma kapasitelerini zorlayan ve bazen aşan kullanımları ortaya çıkarmıştır. Tüketim ağırlıklı bu turistik süreç; yapılaşma bakımından betonlaşmaya bağlı görsel kirlilik, ekolojik çevreye dağılım, yoğunluk, kaynak kullanımı bakımından çevresel kirlilik, kirliliğe bağlı tür kayıpları ve ekolojik dengenin bozulması, sosyo-kültürel farklılıklar ve beklentilerin uyumsuzluğu bakımından kültürel bozulma olarak kendini göstermiştir."

Pandemiden önce de bu konuda farkındalıklar vardı elbet ve kitle turizmi yerine başka tür bir gezme kültürüne yönelik arayışlar söz konusuydu.

Oldukça erken dönemde Birleşmiş Milletler, Dünya Çevre Örgütü, Dünya Turizm Örgütü gibi uluslararası organizasyonlar kitle turizminin risklerine dikkat çekerek sürdürülebilir turizm ilkeleriyle bir yeni model üstünden sorumluluk

❖ Fransa'nın Nice kentinde, Colline du Château'nun eteklerindeki sahil şeridi yaz aylarında yoğun turist akınına sahne olurken, kruvaziyer turizmine tepki gösteren kent sakinlerinin baskısıyla Belediye Başkanı Christian Estrosi limanda büyük gemileri istemediklerini açıkladı.

“

Turist akını kentleri
“seyirlik mekân”
haline getirdi.
Venedik, Paris
gibi kentlerde
yaşayanlar kitlesel
turizme isyan etti.

”

Amsterdam, aşırı turizmi sınırlamak amacıyla 2024'te yeni otel yapımını durdurdu.

taşıyan stratejiler geliştirilmesi gerektiğini savunuyordu.

"Turist istemiyoruz!"

Akdeniz başta olmak üzere birçok turizm kenti de durumdan rahatsız.

Kruvaziyer turizmin dev gemileriyle gelenler otobüslerle uçaklarla gelenlerin sayısını misliyle aşmış, kenti tam bir "seyirlik mekân" haline getirmişti. Venedikliler kitleler halinde gelen ve günlük yaşamlarını olumsuz etkileyen turistlere karşı ilk tepkiyi gösteren şehirlilerden biri oldu. 25 kişiden daha büyük grupların Venedik'e girmesini istemediklerini belirttiler.

2021 yılında Venedik'te çevresel ve kültürel mirasa zarar verdiği gerekçesiyle büyük gemilerin limana girmesi yasaklandı. Bu kararda UNESCO'nun acil önlem için yaptığı baskı da önemli bir rol oynadı, Venediklilerin taleplerini güçlendirdi.

Fransa'da Nice'te de benzer bir durum ortaya çıktı. Kruvaziyer turizmine karşı tepki gösteren şehirliler adına Belediye Başkanı limanda büyük gemi istemediklerini ilan etti. Paris'in en popüler semtlerinden Montmartre da "aşırı turizm"den şikayetçi. Bölge sakinleri, artan ziyaretçi yoğunluğunun

yaşamlarını zorlaştırdığını ve semtin "Disneyleştiğini" söylüyor.

Amsterdamlılar ise kitlesel turizme tepki gösterenler arasında ilk sıralardaydı. 800 bin nüfuslu şehirde 25 bin kişi, kente gelen turist sayısının kısıtlanmasını isteyen dilekçeyi imzaladı. Salgın öncesi 20 milyon turist alan Amsterdam'da bu sayının 12 milyona düşürülmesi, yeni otel inşaatının yasaklanması istendi.

İtalya'da Sardinya Adası, turist sayısına 2019 yılında kısıtlama getiren yerlerden biri oldu.

Fransa'nın kuzey kıyılarındaki Bréhat Adası da kitlesel turizmin verdiği zarardan rahatsız. Adaya girişler sınırlanıyor, turist kotası uygulanıyor.

Bu liste her sezon biraz daha büyüyor, Sevilla, Dubrovnik, Marsilya gibi kentlere yenileri ekleniyor.

Ancak kitle turizminin en büyük taşıyıcısı olan kruvaziyer turların belirli limanlarda yasaklanması soruna çözüm getirmiyor.

Gemilerin rotası Türkiye gibi turizmle görece olarak yeni tanışmış olan ve sıcak döviz girdisi sağladığı için turizmin yarattığı sorunlarla henüz yüzleşmemiş olan ülkelere kayıyor. Mesela Kuşadası gibi kruvaziyer turizmine açık limanlarda son yıllarda

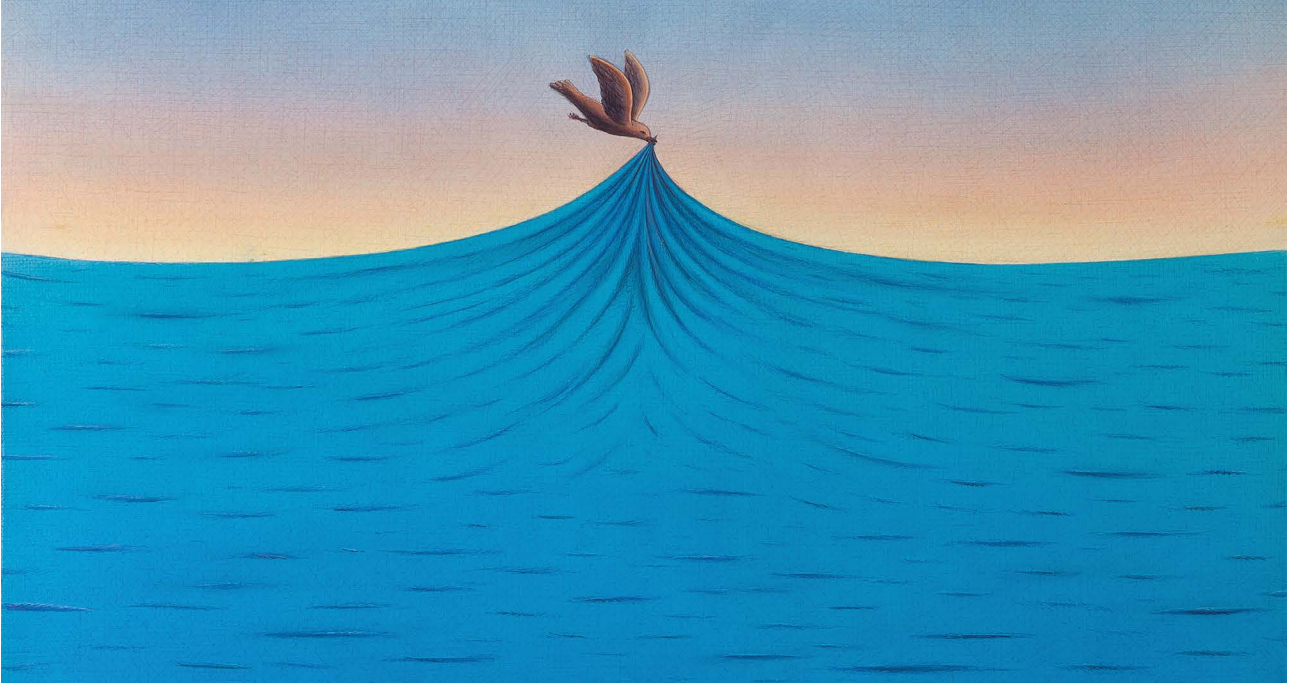
kiş ayları da dahil olmak üzere dev gemiler eksik olmuyor.

Sürdürülebilir turizm

Seyahat etmek, farklı coğrafyalarla, değişik kültürlerle karşılaşmak, dünyanın kaç bucak olduğunu deneyimleyerek anlamak hiç kuşku yok ki insanın temel haklarından biri. Son derece gerekli ve de faydalı bir davranış seyahat etmek. Ancak neredeyse doğal bir dürtü ile ortaya çıkan bu arzunun endüstriyel kalıplara içinde tüketime yönelik bir sektör olarak hayatımızda yer alması, giderek artan olumsuz etkileriyle birlikte sorgulanması gereken bir alan.

Kitle turizminin zararlarının farkında olanlar "sorumlu turizm", "alternatif turizm", "sürdürülebilir turizm" kavramları altında birçok model öneriyorlar ve bunları olabildiğince hayata geçiriyorlar. Yerelde yaşayanların ekonomik girdisini yükselten, çevreye, kültüre, çoklu ekonomiye zarar vermeden gerçekleştirilebilen bu seyahat biçimlerinin örneklerine ülkemizde de rastlanıyor.

Bir başka yazıda bunlara da değinmek umuduyla herkese sakın, saygılı, yerelle temas imkânı veren nice yollar, yolculuklar dileyerek palamarları çözelim... ■

AĞACI UÇURAN KUŞ, KEDİYİ GÖKYÜZÜNE ÇIKARAN ÇİZER!

YAZI
TÜREY KÖSE

Gürbüz Doğan Ekşioğlu kedilere rüyalar gördüren, kedi silüetlerini gökyüzüne yerleştiren, "ağacı uçuran kuşlar" çizen bir sanatçı. Çizgileri gerçek üstü bir dünyayı resmediyor belki ama aynı zamanda "gerçeği" en yalın haliyle önümüze koyuveriyor...

ABD'nin prestijli dergilerinden *The New Yorker* 100. yaşını çeşitli etkinliklerle kutluyor. Özel sayılar, sergi ve söyleşilerin yanı sıra Netflix'te bir belgesel de yayımlandı. Gazetecilik, mizah ve sanat içerikli dergi, sanat eseri özelliği taşıyan kapaklarıyla ünlü. *The New Yorker*'ın yüz yıllık tarihinde bu topraklardan bir ismin de imzası var. Grafiker, illüstratör, karikatürist, ressam Gürbüz Doğan Ekşioğlu. Sanatçının "Gürbüz" imzası sadece bu dergide değil *The Atlantic*, *New York Times*, *Forbes* gibi gazete ve dergilerin kapağında da yer aldı. UNICEF iki çalışmasını kartpostal olarak yayımladı ve tüm dünyada satışa sundu...

Gürbüz Doğan Ekşioğlu'nun uluslararası parlak bir kariyeri var. Her ne kadar öğrenim yıllarının başında dersleri asıp resim yaptığı için "tembel" bir öğrenci olsa da sonradan yolunu bulmuş. İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu'nda eğitimini tamamladıktan sonra yurt içi ve yurt dışında sergiler açtı, ödüller kazandı. Karikatür, illüstrasyon ve resmi sağlam bir sentezle bir araya getirdiği eserleri dünyanın her yanında ilgi gördü. Şu an Yeditepe Üniversitesi Grafik Tasarım Bölümü'nde hoca. Çalışmalarını Moda'daki atölyesinde sürdürüyor.

Ekşioğlu, grafiker, ressam, karikatürist, illüstratör. Çok yönlü bir sanatçı. Hangi sıfatı tercih ettiğini sordüğümüzda

"Yağlı boya resim de yapıyorum. Ama onlarda da anlatmak istediğim farklı bir bakış açısı oluyor. Sürrealist, fantastik, bazen anlatımlı resimler. Sonuç olarak; kendimi daha çok grafik sanatçısı olarak anıyorum" yanıtını veriyor. Gelelim, *The New Yorker* macerasının hikâyesine. 1990 yılında New York'a giden Ekşioğlu, dergi yöneticileriyle görüşmüş. Kapak taslağı çalılıp göndermesini istemişler. Ardından, 1992 yılında Ocak ayının ilk sayısında "kedili fincan" kapağı yayımlanmış. Devamı gelmiş...

Ekşioğlu'nun güncel olanı kalıcı, evrensel mesajlara dönüştürdüğü yaratıcı işlerinden biri *The New Yorker*'ın 15 Eylül 2003 tarihli kapağı. Sanatçı, bu kapakta New York gökdelenlerinin tümünü, Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri gibi çifter çifter çizerek teröre karşı "Bizi yok edemezsiniz" mesajı veriyordu.

16 Mayıs 2011 tarihli derginin kapağında da yine "güncel" olandan yola çıkıyordu. "*Erasing Osama*" (Usame'yi Silmek) başlığını taşıyan illüstrasyonda çizilen Bin Ladin portresi bir silgiyle siliniyordu. "Usame Bin Ladin'i Amerika çizdi, yarattı, bir ressam gibi. Şimdi de bir silgiyle sildi" mesajının altını çizdiği tarihsel ironi yüklü bu kapak yankı buldu. *Washington Post* gazetesi tarafından, "Unutulmayacak tarihi karikatürlerden biri" olarak değerlendirildi.

Kovid günleri de derginin bir kapağında onun imzasıyla gündelik hayatımızın zorlu günlerinin tarihine not düşüldü. 24 Mayıs 2021 tarihli kapakta yer alan "*Venturing Out*" (Temkinli Çıkış) adlı eseri, pandemi sonrası ürkek, heyecanlı dışa açılmayı yansıtıyordu. Hafifçe aralanan kapıdan dışarı çıkmaya hazırlanan bir aile ve onları bekleyen şehir "Kovid"li günlerin ruh halini özetliyordu.

"Benim Kedilerim!"

Gürbüz Doğan Ekşioğlu, en çok kedi çizen sanatçılardan. *The New Yorker* için yaptığı kapaklardan çoğu "kedili". Kedilerin her halini çizdi! Gökyüzüne bakıp gece düşlerine dalan, bir keyif fincanına kurulan, iki uçurum arasında kuyruğunda bir fareyi taşıyan, hatta balıklarla yan yana yüzen "deniz kedisi"ni bile. Yetmedi "cezveye veda" diyerek gökyüzündeki takım yıldızları kedi silüetine çevirdi. Kedileri *The New Yorker*'ın kapaklarına çıkardığı gibi kedi temalı sergiler de açtı. "Kedili" sergilerin nasıl başladığını sorduk. Şu yanıtı verdi:

"İlk temalı sergimi 2017 yılında, Eskişehir Odunpazarı'nda Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde açtım. Küratör İbrahim Karaoğlu sergi için bir tema belirlememizi önerdi. Söylediğim konular içinde kediler öne çıktı. 'Benim Kedilerim' adı altında sergim açıldı. 'Benim Kedilerim' sergisini ilave kedi resimleri ve değişikliklerle şimdiye

kadar 11 defa açtım. Bu serginin her ilde ve her yerde açılmasını isterim. En çok da çocukların sergimi görmesinden mutlu olurum."

Kedilerin çizilerinin elbette "kedili" bir yaşamı var. Eşi de kedileri seviyor. Moda'daki evlerinde kedileri Küllü ile birlikte yaşıyorlar. Sanatçı kendisiyle kediler arasında da bir bağ kuruyor: "Kediyle yaşadığınız zaman şöyle oluyor; zamanla kedi biraz insanlaşıyor, biz insanlar biraz kedileşiyoruz, bir sevgi diyalogu içinde oluyoruz. Biliyoruz ki kedinin en önemli özelliği özgürlüğüne düşkün olması ve sadece kendi hoşuna giden şeyleri yapmasıdır. Yaşamın en güzel yönlerini alır ve ona göre her zaman mutlu yaşar. Özgürlükçü yanımla ben de çoğu zaman kedileri örnek alıyorum."

"Ağacı uçuran kuş!"

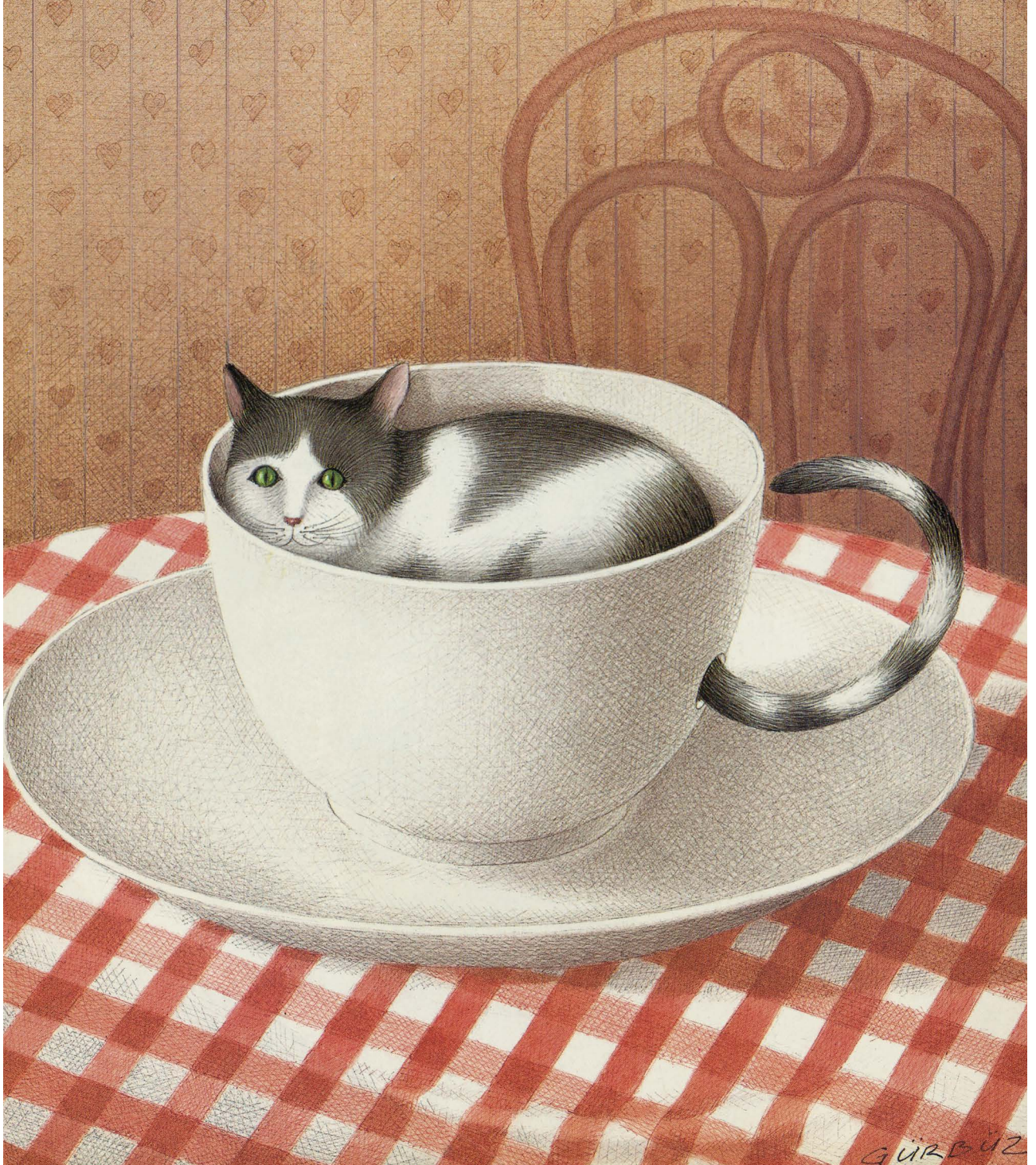
Ekşioğlu temalı sergilerini sürdürürken, Ankara'da Nuro Sanat Galerisi'nde "*Aşk Dediğin*" adıyla bir resim sergisi açtı. Bu kez sevginin, aşkın "hallerini" çizdi. Şimdi, sırada kuşlar var:

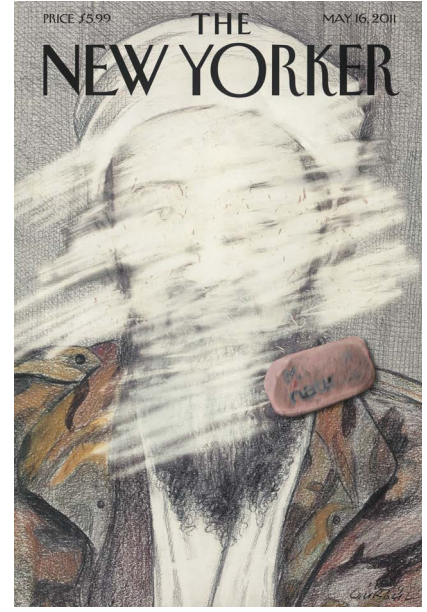
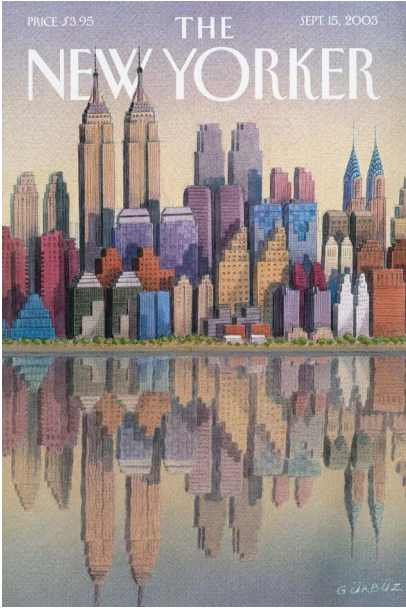
"Bir retrospektif sergi açmak istiyorum. Sonra, 125 adet kuş temalı resimlerimden seçkiyle Özgürlük Kuşları adı altında bir sergi açmak başka bir hayalim. Gecenin Rüyası adı ile 200'den fazla gece resimlerimden oluşan (ay ve yıldız) bir sergi açmak istiyorum. Umuyorum bu hayallerimi gerçekleştirebilirim."

Jan. 6, 1992

Price \$1.75

THE NEW YORKER

Bir röportajda kendisine sormuşlar "Hangi hayvan olmak isterdin?" diye, "Kuş olmak isterdim" demiş. "İstedğim zaman yerde, istediğim zaman yukarıda olabilmek, daha özgür olabilmek için" diye eklemiş. Bir eserinde bir kuş, kökleriyle topraktan çıkardığı bir ağacı uçuruyordu! "Ağacı uçuran kuş", sosyal medyada en çok paylaşılan çizimlerinden biri. "O da bir şey mi" diye itiraz edenler olabilir, bir başka çalışmasında bir kuş -sanki bir kumaş ağızına almış gibi- denizi uçurmaya kalkışıyordu!

Ekşioğlu kuşları, kedileri seviyor, maviyi seviyor, gökyüzünü, geceleri seviyor, gece "rüya"larını, gündüz hayallerini masalsi bir üslupla kâğıda geçiriyor. Çizgileri gerçek üstü bir dünyayı resmediyor belki ama aynı zamanda "gerçeği" en yalın haliyle önümüze koyuyor. Temalı sergilerinin küratörü İbrahim Karaoğlu, eserleri için şu değerlendirmeleri yapıyor:

"Yaratıcı söylemini; sofistike kinayeleri, görsel metaforlara dönüştürerek sunan bir sanatçı. Yaratıcılığının sınırlarını içtenlik ve alaycı olmayan bir ironi belirliyor. Sezgiye dayalı bir görsel anlatımı var. Kitap, kedi, saat, kuş, insan, balık, şemsiye, merdiven, elma ve gökyüzünün değişik halleri gibi yaşama dair ne varsa çizdi, boyadı. Yaşamın en tuhaf, zıvanadan çıkmış, ironik, gülünç, umursanmaz yanlarını da, ömrümüzün ağrıyan kıyısında biriken onulmazlarımızı da kendi vizöründen bakarak alegorili bir atmosferle yansıtan bir büyük ustadır."

"Yapay zekâ orkestraysa, orkestra şefi insan!"

Gerçek üstü dünyalardan gerçeğe dönersek; yapay zekânın her şeye el attığı günümüzde sanatın geleceği de tartışılıyor. Herkes ressam, herkes grafiker, herkes çizer! Ekşioğlu bu konudaki sorularımızı yanıtlarken "Mağara döneminde teknoloji kömürmüş, onunla resim yapıyorlarmış. Bugün de teknoloji yapay zekâ. Onunla yapıyorlar" diyor. Refik Anadol'un yapay zekâ ile yaptığı işlere dikkat çekerken şu görüşleri dile getiriyor:

"15 kişilik ekibiyle çalışıyor. Müzelerde yer alıyor, yüz binlerce dolara satılıyor. Teknoloji sanatı yönlendiriyor. Bunun dışında kalamıyorsunuz. Yapay zekâ (AI) çağımızın teknolojisi. Her yeni teknoloji çıktığında insanlar kabullenmiyor ama sonraki süreçte kabul etmek zorunda kalıyorlar. Yapay zekâ sıfırdan bir iş üretmiyor, şimdiye kadar üretilmiş işlerden yararlanarak bir görsel oluşturuyor veya bilgileri kullanarak soruyu cevaplıyor. Benim de yapay zekâ ile yaptığım denemeler de oldu ama onları paylaşmadım.

Yapay zekâ bugünkü aşamada özgünlüğü koruyamıyor, sosyal medyada o kadar çok kullanılması kirlilik oluşturuyor. Sanatta yeteneği ve duyguyu körelten yeni bir teknoloji. Bundan beş sene sonra yapay zekâ hangi aşamada olacak ve neler yapılacak şimdiden bilmek çok zor. Yine de şunun altını çizmek gerek: Yapay zekâ orkestraysa onu

yönetecek bir orkestra şefi gerekiyor. O da insan!"

Özellikle sanat söz konusu olduğunda "insan" yaratıcılığı, dokunuşu hâlâ vazgeçilmez görünüyor. Gürbüz Doğan Ekşioğlu kolay olana itibar etmeden düşündüren, ironik ve hayalleri kanatlandıran yaratıcı çizgileriyle "Gürbüz" imzasını sanat tarihine yazdırıyor. Yazar Orhan Duru "Ekşioğlu antik ve estetik, üstelik nazik / Kendi başına bir yeryüzü ustası / İnsancıl ve masalsi" sözleriyle ustayı selâmlarken, hayal dünyasını Yunus Emre ile kıyaslıyor:

"Kuşlar uçacağı yerde pır pır / Merdiven çıkıyor ağır ağır / Elmalardan mektuplar dışarı / Kentlerden düşler içerikli / Olaylar ters okunuyor / Denizler dağa tırmanıyor / Ağaçta balık yüzüyor / Kediler Binbir Gece'de cirit atıyor / Çaydanlık su içiyor / Postacı uçuyor / Her şey ağaç oluyor / Masal masal matitas / Ekşioğlu sihirbaz."

Evet, Ekşioğlu bir "sihirbaz"! Sihirli lambasına dokununca gündüz hayalleri, gece rüyaları gerçek oluyor; dünyamız güzelleşiyor! ■

Kaynaklar

1. <https://www.ithafsanat.com/sanatici-ne-yasamissa-hangi-kosullardaysa-bilincaltina-onlar-yerlesir/>
2. <https://www.gazetekadikoy.com.tr/kultur-sanat/fincandan-tasan-kediler>

Jaroslav Hašek'in Yüz Yıl Önce Yazdığı **ASLAN ASKER ŞVAYK** Yaşlanmak Bilmiyor

YAZI
CELAL ÜSTER

Aslan Asker Şvayk yüz yıldan fazla bir zamandır dünyanın dört bir yanında okunuyor. Bunun bir nedeni, bugüne kadar yazılmış en güçlü savaş yergilerinden biri olması ise, bir nedeni de gezegenimizdeki savaşların çok farklı niteliklere bürünerek de olsa tüm acımasızlığıyla sürüyor olması.

Çizer: Josef Lada

A rtık Şvayk kadar eski çok az dostum kaldı. Şöyle bir düşününce, Şvayk'la 1963 kışında Sıraselviler'deki Arena Tiyatrosu'nda tanıştığımı anımsıyorum. Asaf Çiyiltepe'nin Fransa'dan döner dönmez kurduğu o tiyatrodaki Jaroslav Hašek'in Birinci Dünya Savaşı'nda geçen o tuğla gibi kitabından uyarlanmış bir oyundu. Evet, Genco Erkal'ın biçilmiş kaftan gibi sırtına geçirdiği Şvayk'ı o oyunla tanıdım. Genco Erkal'ın Şvayk'ını da, Ege Ernar'ın sarhoş papaz Katz'ını da bir daha hiç unutmadım.

Sonradan Bertolt Brecht'in Şvayk'ı İkinci Dünya Savaşı'na taşıdığı uyarlamayı 1970'lerin ortalarında Şehir Tiyatroları'nın Üsküdar Sahnesi'nde izleyecektim. *Şvayk Hitler'e Karşı*'yı Can Yücel Türkçeleştirmiş, Ergin Orbey sahnelemişti. Şvayk çok talihliydi, onu bu kez de Şener Şen oynamıştı. Ardından, aynı oyunu Şan Tiyatrosu'nda Başar Sabuncu'nun sahnelemesiyle seyretmiş; 2000'lerin hemen başında da Yücel Erten'in Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi'nde

sahneye koyduğu *Şvayk İkinci Dünya Savaşı'nda*'yı izleme olanağı bulmuştum. Ayşenil Şamlıoğlu'nun 2002'de Antalya Devlet Tiyatrosu'nda sahnelediği, Şvayk'ı Ali Meriç'in oynadığı oyunu ise ne yazık ki seyredememişim. Gerçekten de, Şvayk, Türkiye sahnelerinde o kadar çok arzı endam etti ki, bizden biri oldu çıktı. Ona hemşehrimiz desek yerli.

Unutamadığım Şvayk uyarlamalarından biri de, Çek kukla sanatçısı ve film yönetmeni Jiří Trnka'nın 1950'lerde çektiği kısa filmlerdir. O filmleri Sinematek'in ilk mekânı Bomonti'deki Kervan Sineması'nda izlemiştim. Trnka, kukla karakterlerini, Josef Lada'nın artık Şvayk'la özdeşleşmiş olan çizimlerinden esinlenerek gerçekleştirmişti.

Evet, 1960'lardan bu yana ne Şvayk beni terk etti, ne de ben Şvayk'ı. 2000'lere geldiğimizde, Şvayk tutkumdan aldığım güçle, tamamı dokuz yüz sayfayı bulan *Aslan Asker Şvayk ve Dünya Savaşı'nda Başından Geçenler* adlı romanı çevirmeyi göze aldım. Ama hemen söylemeliyim ki, o koca kitabı çevirirken tek bir satırında bile sıkılmadığım gibi hiç zorlanmadım da. Aslan Asker Şvayk'ın savaşın orta yerinde, ordugâhlarda, garnizonlarda geçen maceralarının

JAROSLAV HAŠEK

ASLAN ASKER ŞVAYK

Çeviri: CELÂL ÜSTER

ROMAN

1963'te Arena Tiyatrosu'nda sahnelenen Aslan Asker Şvayk. Şvayk: Genco Erkal

cümbüşlü bir argoyla, akla zarar esprilerle, ele avuca sığmaz bir mizahla yüklü anlatımının Türkçeye hokka gibi oturduğunu görmek beni şaşırtmadı desem yalan olur.

Jaroslav Hašek'in başından geçenler

Şvayk, adı yazarının önüne geçen roman kahramanlarından biridir. Şvayk adı dillere destan olmuştur, ama pek çok kişi yaratıcısı Jaroslav Hašek'in adını bir iki demeden anımsamaz. Oysa Hašek'in, Şvayk'in başından geçenlerden hiç de aşağı kalmayan bir hayatı vardır.

Hašek, 1883'te Prag'ın Školská Sokağı'ndaki (Okul Sokağı) bir evde doğmasına karşın, okulda en haylaz öğrencilerden biri olur! Kendini berduşluğa vurur, cep delik cepken delik yaşarsa da çok genç yaşlarda yazarlığa soyunur. Toplum kurallarını hiçe sayarak Alman karşıtı ayaklanmalara katılırken, bir yandan da Şvayk hikâyelerini meyhanelerde okur, karşılığında şarabını, birasını içer.

Kısa sürelerle tutuklanan Hašek, 1906'da hapse atılırsa da, aynı yıl Praglı bir duvar bezemecisinin kızı olan Jarmila'ya âşık olur, gel gör ki avareliği ve köktenci düşünceleri yüzünden Jarmila'nın ailesi tarafından dışlanır. Ailesi

Jarmila'yı Prag'dan uzaklaştırırsa da, Hašek sevdiğinin peşinden gitmekte duraksamaz, hem de tren bileti alacak parası olmadığı için yüz kilometreye yakın yolu yürüye yürüye.

Kendini Jarmila'nın ana babasına kanıtama çabasındaki Hašek'in 1909'da yazdığı öykülerin çoğu, sonradan *Aslan Asker Şvayk*'i resimleyecek olan Josef Lada'nın çıkardığı *Karikatury* dergisinde yayımlanır. Hašek bir ara *Hayvanlar Âlemi* dergisinin başına getirilirse

Jaroslav Hašek

de, çok geçmeden gerçekte var olmayan, kafasından uydurduğu hayvanlarla ilgili yazılar yazmaya başlayınca işinden olur.

Sonunda, kendince pek çok ödün verdikten sonra Jarmila'yla evlenmeyi başarır, bir de çocukları dünyaya gelir. Bu arada birçok öykü kaleme alan Hašek, Prag'da bir gazetede çalışmaya başlarsa da, gazetenin iplerini elinde tutan siyasal partinin yöneticilerini yerden yere vurunca yine işini kaybeder. Bir yandan yazmayı sürdürürken, bir yandan da neredeyse toplum dışı bir hayat sürer.

Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılında Avusturya-Macaristan ordusuna alındıktan sonra Galiçya cephesinde Ruslara tutsak düşer. Rusya'da esir kamplarında kaldıktan sonra ilkin Kızıl Ordu'ya karşı çarpışan Çek Lejyonu'na girer, ardından 1918'de Moskova'ya giderek Kızıl Ordu'ya ve Bolşeviklere katılır. Savaştan sonra Çekoslovakya'ya geri dönerse de Jarmila'ya geri dönemez. Rusya'da başka bir kadınla evlenmiş, onu da yanında getirmiştir. Yeni Çekoslovakya Cumhuriyeti'nde hiç de hoş karşılanmaz. Devletin gözünde hem bir "vatan haini", hem de bir Bolşevik olduğu için düzenli bir iş tutamaz. Savaştan

“

Şvayk, belki de büyük savaşların içinde hayatta kalmaya çalışan “küçük insan”ın edebiyattaki en çarpıcı temsilcilerinden biridir.

”

önce olduğu gibi kendini içkiye ve aylıklığa vurur.

Yine de, bir süre sonra geçimini sağlamak için işe koyulur. 1921 başlarında *Aslan Asker Şvayk*'ı yazmaya başlarsa da, romanı hiçbir yayıncıya satamaz. Ancak kendi bastıracağı ilk cildin tutmasından sonra geri kalan ciltleri basacak bir yayıncı bulunur. Ne var ki, yılların düzensiz hayatı, Rusya günlerindeki zor koşullar Hašek'in sağlığını ciddi biçimde bozmuştur. Romanının dördüncü cildinin ortalarına gelebilen Hašek, 3 Ocak 1923 günü bu dünyadan ayrıldığında yalnızca kırk yaşındadır.

Hizmetçi kadın, "Başımıza gelenleri duydunuz mu efendim?" dedi Şvayk'a. "Sevgili Ferdinand'ımızı öldürmüşler!" Şvayk, yıllar önce, ahmaklığı heyet raporuyla resmîyet kazanınca ordudan ayrılmak zorunda kalmış, köpek satıcılığına başlamıştı; soysuz hilkat garibelerini millete cins köpekler olarak yutturuyordu.

Köpek satıcılığının yanı sıra bir de romatizma ağrılarıyla uğraşan

Şvayk, kâfuruyla dizlerini ovarken, "Hangi Ferdinand, Bayan Müller?" diye sordu. "Benim bildiğim iki Ferdinand var. Biri, eczacı Pruşa'nın çırağı Ferdinand, bir gün yanlışlıkla zaçyağı içmişti. Öbürü de Ferdinand Kokoşka; köpek boku toplar hani. İkisinin ölümü de kayıp sayılmaz."

"Yok, efendim, onlar değil. Ekselansları Arşidük Ferdinand, şu şişman, dindar Konopiştéli."

"Vay canına!" diye bağırdı Şvayk. "Olacak iş değil! Peki, nerede öldürmüşler Ekselanslarını?"

"Saraybosna'da vurmuşlar, efendim, tabancayla. Arabayla gitmiş oraya, karısı da yanındaymış."

"Ya, demek öyle, Bayan Müller, demek arabanın içindeymiş. Elbette, onun gibi beyzadeler binmesin de kimler binsin arabaya, ama masum bir araba gezintisinin felakete sonuçlanacağını nereden bilebilirdi adamcağız!"

Hašek, Birinci Dünya Savaşı'nın gelişini, kitabın ilk satırlarındaki

bu sıradan konuşmayla duyurur, böylece Şvayk'ın serüvenleri de başlamış olur.

Şvayk nasıl biri?

Peki, roman boyunca karşısına çıkan hekimleri, subayları, yargıçları, polisleri olduğu kadar biz okurları da şaşkınlıktan şaşkınlığa sürükleyen Şvayk nasıl biridir? Akıllı mıdır, aptal mı? Saf mıdır, kurnaz mı? Çıkar gözetmez, kendi halinde bir adam mıdır, yoksa fırsatçının, çıkararcının teki mi? Bana kalırsa, Şvayk'ın aklının çivisinin eksik olduğunu söylemek zor. Olsa olsa, içine düştüğü zor durumlardan paçayı kurtarmak için aptal görünmeyi seçtiği söylenebilir. Çoğu zaman nereye çeksen gidebilecek lastikli laflar eder, bazen söylediklerinden birkaç anlam çıkabilir, bazen de hiçbir anlam çıkmaz. Hele karşısındaki üstlerinden biriye hiç sesini çıkarmaz. İşin içinden sıyrılmak için şaklabanlık ettiği bile olur. Ne ki, verdiği yanıtlarda ve davranışlarında her zaman bir

♣ Dobry vojak Svejk (Aslan Asker Şvayk), 1956. Yönetmen: Jiří Trnka

alaycılık, olup bitenin ayırında bir hınzırlık görülür.

Sanırım, Şvayk, Hašek'in, dev bürokrasi aygıtının çarklarından ve amansız savaştan yakasını kurtarmaya çabalayan "küçük insan"ı betimlemek için yarattığı bir karakterdir. Edebiyatın ortak belleğinin ölümsüz karakterlerindedir. Bizden biridir, hemşehrimizdir. Biraz Keloğlanlık, biraz Sanço Panza'lık, biraz da Şarlo'luk vardır onda, onlarla hısım akrabadır.

Bu dünyada savaşların başı sonu olmadığı gibi savaş karşıtı edebiyatın da başı sonu yok. En azından Homeros'un *İlyada*'sından bu yana edebiyatın hiç de azımsanamayacak bir bölümünü savaşla ilgili ya da savaş dönemlerinde geçen yapıtların oluşturması bir rastlantı olmasa gerek. Saymakla bitmez. İlk ağızda Aristophanes'in *Lysistrata*'sı geliyor aklıma. Çağdaş edebiyatta Günter Grass'ın *Teneke Trampet*'ini, Heinrich Böll'ün *Trenin Tam Saatiydi*'sini, John Hersey'nin *Hiroşima*'sını, Jerzy Kosinski'nin

Boyalı Kuş'unu, Norman Mailer'ın *Çıplak ve Ölü*'sünü beni en etkileyen romanlar arasında sayabilirim. Kuşkusuz, Brecht'in *Cesaret Ana ve Çocukları* adlı oyununu, Borchert'in *Hayır De!* adlı destansı manifestosunu da unutmamalı. Birinci Dünya Savaşı sonrası kuşakları en derinden etkileyen romanlardan biri de Erich Maria Remarque'ın *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*'udur. Ama bambaşka bir duyarlık taşısa da, Joseph Heller'in *Catch-22*'su mizahi yaklaşımıyla Aslan Asker Şvayk'la yarışır.

Aslan Asker Şvayk'ın yüz yıldan fazla bir zamandır dünyanın dört bir yanında okunuyor olmasının bir nedeni, bugüne kadar yazılmış en güçlü savaş yergilerinden biri olması ise, bir nedeni de gezegenimizdeki savaşların çok farklı niteliklere bürünerek de olsa tüm acımasızlığıyla sürüyor olması.

Hašek'in romanı, dünyanın büyük bir değişimden geçmekte olduğu bir dönemin, yeryüzünün ilk büyük paylaşım savaşının gündelik yaşantıları arasından doğmuştu.

Kızılca kıyametin koptuğu bir dönemde, yalnızca savaş çığırkanlığını, militarizmi değil, insanın insana ettiği zulmü de bazen inceden inceye alaya alan, bazen yerden yere vuran *Aslan Asker Şvayk*, bugün artık bir kara mizah klasigi.

Albert Einstein, "*İnsanlar var olduğu sürece savaşlar da olacak.*" demişti. Günümüz, şimdilik, Einstein'ı durmadan haklı çıkarıyor. Ama pek çoklarının "ABD'nin gerçek sesi" diye nitelediği Carl Sandburg'ün dizelerindeki beklenti bana yakın düşüyor: "*Bir gün bir savaş açacaklar / ama kimse gitmeyecek...*" ■

Kaynaklar:

1. Aslan Asker Şvayk ve Dünya Savaşı'nda Başından Geçenler, Jaroslav Hašek, Türkçesi: Celal Üster, Can Yayınları, s. 31-32.

BEYAZ TAVŞAN YA DA KIRMIZI TAVŞAN OLMAK; İŞTE BÜTÜN MESELE BU!

YAZI
GÜLİN DEDE TEKİN

İranlı yazar Nassim Soleimanpour'un 30 dile çevrilmiş, her temsili ayrı bir deneyim yaratan oyunu "Beyaz Tavşan Kırmızı Tavşan", Ocak ve Şubat 2026'da Paribu Art'ta, Mart ve Nisan aylarında ise DasDas'ta izleyici önüne çıktı.

Prova yok, yönetmen yok, oyun sonunda alkış yok... Ortada mühürlü zarfta bir oyun metni, sahnede iki bardak, bir zehir ve bir merdiven... Her temsilinde yepyeni bir oyuncuyla bambaşka bir üslupla ortaya çıkan Beyaz Tavşan Kırmızı Tavşan, tiyatronun biricikliğini tekrar tekrar hatırlatıyor.

2010 yılında İranlı yazar Nassim Soleimanpour tarafından yazılan "Beyaz Tavşan Kırmızı Tavşan", bir kâbusun sahneye taşınması fikriyle ortaya çıkmış. Yazar kendini sahnede, yakın arkadaşlarının ve ailesinin de olduğu bir seyirci grubunun önünde intihar ederken gördüğü rüyasının ardından bu metni kaleme almaya karar vermiş. Ve sonrasında onun hayat hikâyesiyle ve yaşadığı topraklarla hemhal olmuş, tavşanlarla deve kuşlarıyla dolu bu metin dünyanın 30 diline çevrilmeye varan bambaşka bir yolculuğa dönüşmüş.

Kim bu Soleimanpour?

1980-1988 İran-İrak Savaşı döneminde büyümüş bir kuşağın parçası, İslam Cumhuriyeti'nde yetişmiş, bilgisayar okuryazarı gençlerden olan Soleimanpour, bir vicdani retçi. Bu vicdani ret kararında, ilmek ilmek ördüğü kariyerinden vazgeçmek istememesinin etkisi büyük. Bir mühendislik öğrencisi olarak başladığı eğitime sahne sanatlarına geçiş yaparak devam eden Soleimanpour, yönetmen, oyun yazarı, oyuncu, festival yöneticisi ve bilgisayar destekli sahne sanatları dersleri veren bir akademisyen. Bu kariyerine ara vermeme adına zorunlu askerliğe gitmeyi reddetmesi nedeniyle pasaport alamadığı için ülkesinde mahsur kalır. Bu süreçte yazmaya başladığı -ilk İngilizce deneyimi olan- oyun, ülkesinden çıkmayışının da etkisiyle aştığı yolların sonunda şu anki halini alır.

Her temsilde farklı bir oyuncunun tek seferlik sahne alacağı, provasız,

yönetmensiz biricik bir deneyime ya da kendi deyişiyle bir deney alanına dönüşür. Oyuncu daha önce görmediği oyun metnini kapalı bir zarfın içinde izleyici ile aynı anda görür. Oyunculara gösterinin başlamasından 48 saat önce şu talimatlar verilir;

1. Oyunu önceden izlemeyin veya okumayın. Oyun hakkında hiçbir şey öğrenmeyin.
2. Bir deve kuşu taklidi hazırlayın.

2012 yılına kadar bu kurallar içerisinde, her oyunda yazar için bir koltuğun boş bırakılması da vardı. 2012 yılında ise pasaportunu alabilmesiyle hikâyenin bu kısmı kapandı ve yıllar sonra yazdığı ve dünyaya gönderdiği oyununun ilk gösterimini izlemek için seyahat edebildi.

Peki ya arka planında bunca yol kat edilmiş oyun sahnede bize neler vadediyor?

"Beyaz Tavşan Kırmızı Tavşan" klasik tiyatronun kalıplarının kırılmasıyla daha sık karşılaştığımız bu dönemde bile bizi şaşırtabilen yapısıyla tiyatrodaki farklı bir deneyim alanı açıyor. Ve hatta bir deney alanı diyebileceğimiz oyun, her gece farklı bir oyuncunun metni ilk kez keşfetmesini sağlıyor. Provaları ortadan kaldırarak seyirciyi oyuncunun keşif sürecine de dahil ediyor ve hatta oyun yazarı, oyuncu ve seyirci olmanın farklı biçimlerini ön plana çıkarırken seyirciyi de oyunun bir parçası haline getiriyor. Her deneyimlediğinizde sonsuz olasılıklar barındıran yapısıyla bir nevi sürprizlerin oyunu "Beyaz Tavşan Kırmızı Tavşan".

Oyun sahneye giren oyuncunun sahnedeki tek koltuğun üzerinde yer alan mühürlü zarfı açmasıyla ve metni okumasıyla başlıyor. Yazar önce kendini ve oyunun sürecini tanıtmakla -ya da oyuncuya okutmakla da diyebiliriz- başladıktan sonra oyuncuyu sahnede yer alan içinde zehir olup olmadığı belli olmayan bir şişeye yönlendiriyor. Oyunun sürprizini bozmamak adına hikâyesinden çok bahsedemiyorum ancak sadece şunu diyebiliyorum ki bu zehir oyunun sonunda herkesin kendini sorgulamasına yol açabilecek bir etkiye sahip oluyor. Oyuncu henüz ilk dakikada salondaki seyircileri tek tek saymaya başlıyor ve içlerinden birini sahneye davet ediyor. Bu andan itibaren seyirci, koltuğunda gitgide oyunun içine çekiliyor. Alegori ve bir kafeste bulunan tavşanlar üzerinden yürütülen hikâye tekrarlayan bir motif sunuyor. İlk bakışta basit gibi görünse de metin boyunca oyuncuya verilen talimatlar gitgide rahatsız edici boyutlara varabiliyor. Bu da

bireyin otoriteye ne denli itaat ettiğini sorguluyor.

Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki Soleimanpour her röportajında ısrarla yalnızca ülkesi hakkında değil, İran kadar dünyanın geri kalanındaki güç dengelerini ve toplumsal bir olgu olan "itaat" hakkında yazdığının altını çiziyor. Ve, "İnsanlar ne zaman itaat eder ne zaman karşı çıkar?" diye soruyor. Seyirci de bu deneyin bir parçası olarak "Ben olsam ne yapardım?" ya da "Özgürlük gerçekten bir seçim yapabilmek midir?" sorusuyla yüzleşiyor. Her oyuncunun ilk kez karşılaştığı metinle sahnede sergileyeceği doğaçlama performans ve farklı eğitimlerden, deneyimlerden, geçmişlerden gelen güçleri seyircinin oyunla kurduğu bağ da değiştiriyor. Yazar, direktifleriyle seyirci ve oyuncu kişisi arasında yüksek güven gerektiren bir deneyim alanı yaratıyor.

Farklı performanslar

Demet Akbaş, Uraz Kaygıaroğlu, Cem Yiğit Üzümoğlu, Burcu Biricik, Şebnem Bozoklu, Beril Pozam, Enis Arıkan, Zeynep Dinsel, Ceren Karakoç, Devrim Yakut, Onur Ünsal, Ayça Bingöl, Şevval Sam, İdil Sivritepe, Melikşah Altuntaş, Selen Öztürk, Funda Eryiğit, Sezin Akbaşoğulları, Erkan Kolçak Köstendil ve Hazal Türesan gibi Türkiye'nin pek çok kesimi tarafından bilinen isimlerinin Ocak ve Şubat aylarında Paribuart'ta sahnede yer aldığı gösterimlerden Cem Yiğit Üzümoğlu'nun gösterimini yakalama şansını buldum. Üzümoğlu iyi bir okuyucu olmasının yanında metinle kurduğu güçlü, aşına ve duyarlı ilişkiyle de Soleimanpour'ın hayal

ettiğinin karşılığı bir performans sundu diye düşünüyorum. Kendisi de ülkesinin politik gündemine dair görüşlerini belirtmekten kaçınmayan ve hatta yazarla benzer şekilde yurt dışı yasağı almış bir oyuncu olarak hikâyenin duygusunu daha ilk andan yakalamayı başardı. Bir önceki ve ilk gösterimdeki Demet Akbaş'ı izleyenlerin ise oyundan oldukça mutsuz çıktıklarını duymuştum. Bunda metinle ilişkilenebilmesinin de büyük etkisi olduğunu düşünüyorum. Üzümoğlu'nun bir diğer başarısı da komedi ve kırılmalı doz arasında ani iniş çıkışları olan hikâyeyi yakalamasının yanında, hiç beklemediği anda sahneye çağrılan seyircileri yönlendirme konusunda da oldukça rahat ve doğal olmasıydı.

Projenin Türkiye ayağındaki yapımcısı Nisan Ceren, oyunu; 'Nassim Soleimanpour'un denize attığı, içinde mesaj olan o şişe gibi adeta' diye tanımlıyor. Bu tanım oyunla ilgili duygularımın da karşılığı gibi. Bu nedenle belki de oyunu izlerken; sınırları aşabilmek için kelimelerini bir pasaport ya da denizdeki o şişe gibi kullanan yazarın metinde söylediği 'Metnimi isteyen herkes oynayabilir'i ima eden bir cümlesi beni çok etkilemişti. Dünyanın herhangi bir yerinde o şişeyi bulan herkesin, bambaşka sahnelerde, bambaşka sokaklarda, farklı bakış açılarında pek çok oyuncunun bu metni sahnelediğini görmeyen ne kadar heyecan verici olabileceğini düşünmüştüm oyundan çıkıp eve doğru yürürken. Ama belki de benim ne hissettiğimden hiçbir önemi yoktur ve sizin hangi oyuncuyla hangi deneyimi yaşayacağınız bu oyunun sizdeki hikâyesini yeniden yazacaktır. Kim bilir? ■

EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ DEVRİMİ

YAZI
HAKAN KARA

Ülkeler altyapı eksikliklerini tamamlamaya çalışıyor. Akıllı özel ders sistemleri kurmaya çabalyorlar. Akıllı tahta, tablet ve yapay zekâ entegrasyonunu tamamlıyorlar. Okullarda, derslerde cep telefonu kullanımı genelde yasak. Öğrencilerin dikkatini dağıtıyor, sosyalleşmelerini engelliyormuş. Ama derslerde tabletler yaygınlaşıyor.

“Bugün dersi pek iyi anlayamadım.” Kızım okuldan geldi. Biraz keyifsiz.

"Hangi ders?"

"Almanca"

"Tamam" diyorum, "Ders kitabını açar birlikte okuruz."

Yıllardır böyle yapıyoruz. Küçüklüğünden beri. Alıştım buna. Arada geceleri kızımın ders

kitaplarını bile karıştırıyorum. Hani sorarsa rezil olmayayım diye. "Gerek yok babacığım. Ben yapay zekâyla hallederim" deyiverdi.

Şaşırdım. Önce bir rahatlama, hatta sevinç duygusu kapladı içimi.

Fakat sonra... Onca yıldır sürdürdüğümüz bir gelenek birdenbire son bulmuştu. Bir anlamda, "ıskartaya" çıkmış gibi hissettim kendimi. Kızımla

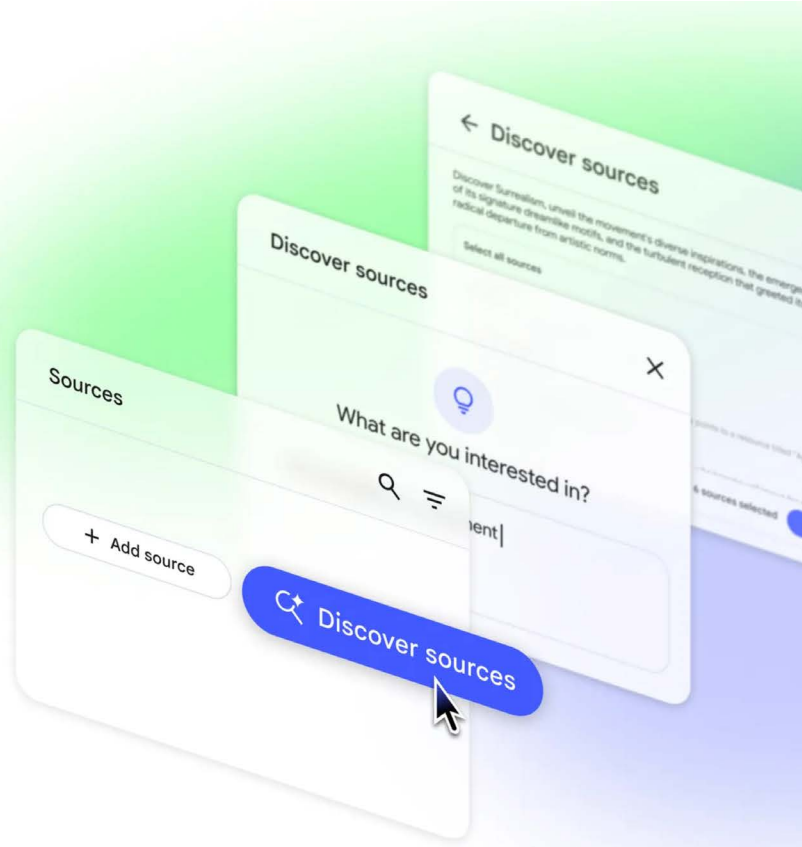
ders çalışmanın keyifli yanlarını anımsadım.

Ders çalışırkenki sohbetlerimizi: Espriler, kıkırdamalar... Dersler eğlenceli hale geliyordu. Fakat bu artık sona ermişti. Yerimi "yapay zekâya" kaptırıştım.

"Peki nasıl halledeceksin?"

"Bana NotebookLM'i kullanmayı öğrettin ya."

NotebookLM

Öğretmek mi? İki yıl önceydi "Bak böyle bir program var. Bunu kurcala biraz, işine yarayabilir" dedim sadece. Birlikte bilgisayarın karşısına oturduk. "Haydi göster bana bu işi nasıl hallettiğini?" dedim.

15 dakikada...

Önce Millî Eğitim Bakanlığının web sayfasına bağlanıp ders kitabını bilgisayarına indirdi. Yapay zekâ programı NotebookLM'i açtı.

Program ücretsiz. "Almanca" diye bir not defteri oluşturdu. Kitabı oraya kopyalayiverdi. Ben de izliyorum. Bakalım ne yapacak? Bilgisayarında "Yapay zekâyâ sorular" başlıklı belgeyi açtı önce. Oraya yapay zekâyâ vereceği komutları yazmış sırayla. Daha hızlı oluyormuş her şey.

NotebookLM'de "videolu özet" başlığına tıkladı önce. Şöyle yazdı ekran: "Bana kitaptaki 3. ünite ile ilgili bir özet video hazırla." Aynıını "sesli özet" için de yaptı. Yapay zekâ, dersin video özetini ve "sesli özeti" hazırlayadursun, bizimki başladı ekrana komutlar

yazmaya: "3. ünite de geçen tüm sözcüklerden bir tablo oluştur. Birinci sütunda ünite deki Almanca sözcükler olsun. İkincisinde Türkçe karşılığı. Üçüncü sütunda da bu sözcüğün türünü yaz. Hem Türkçe hem Almanca olarak yaz" deyiverdi.

Yani isim, fiil, sıfat... Belli ki bu terimlerin Almanca karşılıklarını henüz tam olarak öğrenememiş. Sonra aynı şeyi metindeki tüm cümleler için de yaptı.

Tablolar bir anda ekranda beliriverdi. Birkaç saniye. Sıra bilgi kartları oluşturmaya geldi. Tüm sözcük ve cümleler için bilgi kartları oluşturmak da birkaç saniye sürdü.

Kartların bir yüzünde Almanca sözcükler var. Tıklayınca kart ekranda dönüyor ve arkasında Türkçesini görüyorsunuz. Cümleler de öyle. Güzel yapmışlar.

Son olarak yapay zekâyâ "Ünite 3 için 20 soruluk bir test hazırla" komutunu verdi. Gülümseyerek bana baktı: "Nasıl? Beğendin mi çalışma yöntemimi?" Tüm bu işleri yapması yaklaşık 15 dakika sürmüştü.

Yapay zekânın video ve sesli özeti

Sonuç: Video gerçekten güzel. Harika görseller yapmış yapay zekâ. Konuyu basit ve net anlatmış. Sesli özet de başarılı.

Şaşırtıcı. Peki sesli özete ne gerek var? Otobüsle okula gidip gelirken dinliyormuş. Video izlemekten daha rahatmış. Sonra birden endişeleniyorum:

"Ödevlerini yapay zekâyâ yaptırmıyorsun değil mi?"

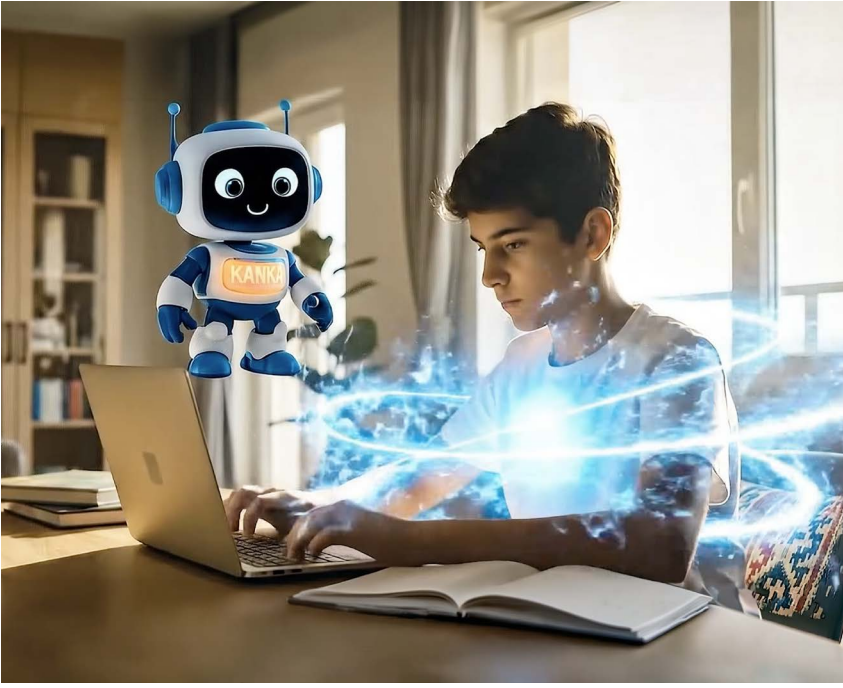
"Elbette yaptırmıyorum babacığım. Zaten bunu saptayacak bir sürü yapay zekâ programı var. Öğretmenler bunları kullanıyorlar. Kendim yapıyorum ödevleri.

Ama yapay zekâdan bazen destek alıyorum. Bir ansiklopedi, bilgi kaynağı gibi kullanıyorum onu."

Rahatlıyorum.

"Peki arkadaşların da yapay zekâyı böyle kullanıyor mu?"

"Bazıları evet" diye yanıtlıyor kızım.

Evlerde başlayan devrim

Günlerdir "Eğitimde yapay zekâ devrimi" üzerine metinler okuyorum. "Büyük resmi" anlamaya çalışıyorum. ChatGPT 2022 yılı kasım ayında çıkmıştı. Üç yıldan fazla bir süre geçmiş. Bu sürede neler oldu? Tek tek ülkeleri inceliyorum neler yapıyorlar diye. Hatta Dünya Bankası'nın "Eğitimde Yapay Zekâ Devrimi" başlıklı raporundaki kriteri yazdım bir kenara. Ülkeleri bu kriterler açısından da inceliyorum. Yapay zekâyı eğitimde nasıl kullanıyorlar? Hangi pilot projeler var? Okullar, öğretmenlik mesleği nasıl dönüşecek gibi sorular var kafamda. Fakat "büyük resme" odaklanırken, gözümün önündeki basit gerçeği fark edememişim. Meğer devrim başlamış bile. Hem de gözümüzün önünde: Evlerde.

Çocuklar bir harika. Matematikte çözemedikleri bir soru mu var, hemen fotoğrafını çekip ChatGPT, Gemini veya DeepSeek'e yüklüyorlar: "*Bana bu sorunun çözümünü aşama aşama anlat*" diyorlar. Yapay zekâ da anlatıyor. Bir süredir evindeki kütüphaneye çeki düzen vermeye çalışan bir baba anlatıyor: Kütüphanedeki kitapların adını bilgisayara yazmaya çalışıyormuş. Oğlu "*Ama baba, daha kolay bir yolu var*" demiş. Cep telefonu kütüphane rafının fotoğrafını çekmiş. Yüklemiş

yapay zekâyı ve "*Bana bu raftaki kitapların adlarını yaz, yazar adları da olsun.*" Yapay zekâ soldan sağa, tüm kitapların adlarını, yazar adlarıyla birlikte listelemekle kalmamış. "*Bu kitapların özetlerini de yazayım mı?*" diye sormuş!

Çocuklar, yapay zekâyı oynayarak keşfediyorlar. Ben de onlardan çok şey öğreniyorum. Sadece ortaokul, lise öğrencileri değil, üniversite öğrencileri, master, doktora yapanlar da yapay zekâyı etkili bir şekilde kullanmaya başlamışlar.

YouTube'da profesörler "Yapay zekâyı bilimsel makale, master tezi, doktora tezi yazarken nasıl kullanabilirsiniz" başlıklı dersler veriyorlar. Bayağı da izleyici kitleleri var. Tez yazarlar özellikle "Perplexity"i tercih ediyor. Kaynakça taraması için kullanıyorlar. Malum orada "Sadece bilimsel makaleleri araştır" seçeneği var. Bazıları aynı anda birkaç yapay zekâyı birlikte çalışıyor. Birinin söylediği acaba doğru mu diye diğerine de soruyorlar.

Yapay zekâyı felsefe, sanat tarihi sohbetleri yapanlar var. Kitap okurken, anlayamadığı bir şey olduğunda hemen yapay zekâyı soranlar var.

Hani bilginin demokratikleşmesinden söz ediyoruz ya. Yapay zekâ,

<<

Sanal asistan Kankayla sohbet — Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Yüzyılı vizyonu doğrultusunda eğitimde yapay zekâ destekli dijital dönüşümü başlattı. BİLSEM'lerde (Bilim ve Sanat Merkezleri) yapay zekâ atölyeleri kurulurken, ilkokul ve ortaokullarda "Yapay Zekâ Uygulamaları" ve "Robotik Kodlama" dersleri seçmeli olarak okutulmaya başlandı. Yapay zekâ destekli MEBİ Bireysel Öğrenme Platformu oluşturuldu. Platform'daki sanal asistan "Kanka" ilgi çekti. Sesle de cevap veriyor. Örneğin: "Bugün matematikten 50 soru çözme hedefin vardı, hatırlatayım dedim."

dünyadaki seçkin okullarla normal devlet okulları arasındaki farkın kapanmasını sağlayabilir mi?

İlginç zamanlar

İlginç zamanlar yaşıyoruz. Tıpkı 80'lerin ikinci yarısındaki gibi. Bilgisayar ağlarının ortaya çıktığı dönem. Sonrasında da 90'larda internetin ortaya çıkışı. Almanların ünlü dergisi *Der Spiegel*'in kapağındaki cümleyi anımsıyorum: "*Yine büyük bir şey icat ediyoruz ve bunun ne anlama geldiğini daha sonra göreceğiz.*"

Bazıları böylesi zamanlarda "fırsatları" görür, heyecanlanır. Bazıları endişelenir. Yine öyle. Endişelenenler haksız değil: Bu teknolojiler çocuklarımızı aptallaştırır mı? Bir süre sonra her şeyi yapay zekâyı sorup artık kitap okumaktan vazgeçerler mi? Aklıma çocukluk yıllarımda okuduğum kitaplar geliyor. Romanlar, öyküler, şiirler...

Değişim dönemleri, pek çok şeyi yeniden düşünme fırsatını da veriyor. Örneğin eğitimi. Önce basit sorular geliyor aklıma: Sahi eğitim dediğimiz şey ne? Neden var? Amacı ne? Nasıl olmalı? Sonra bugünkü eğitim sisteminden memnun muyuz? Çocuklarımızı nasıl yetiştiriyoruz?

Sözcükleri ve dünyayı okuyabilmek

Kızım yapay zekânın hazırladığı testleri bitirmiş. Şimdi anlayamadığı konuları soruyor yapay zekâyâ. "Daha basit anlat" diye yazıyor ekrana. Sonra ilginç diyaloglar...

Sokrates'in o ünlü diyalogları geliyor aklıma. Basit bir sohbeti, soru ve yanıtlarla öyle bir noktaya taşıyor ki şaşırıyorsunuz. Bakış açısı, derinliği, konuyu ele alış biçimi... Sokrates, hakikatin sorular sorarak birlikte keşfedilebileceğini düşünüyordu.

Eğitim konusu filozofların yüzlerce yıldır tartıştığı bir konu. Bugün akademi ya da akademisyen sözcüklerini kullanıyoruz. Bunlar Platon'un kurduğu "Akademia"dan geliyor. Arada kesintiler de olsa 900 yıl eğitim verdi Akademia. Platon "Eğitim ruhun iyiye yönelmesidir" diyor. Erdemli yurttaş yetiştirmek, toplumsal düzeni korumak, en yeteneklileri seçip yönetici yapmaktan söz ediyor. "Ya filozoflar devleti yönetmeli, ya da yönetici filozof olmalı" diyor. Dünya liderlerini düşünüyorum. Hangisi filozof?

Lise sözcüğü Aristoteles'in kurduğu okulun (Lykeion) adından geliyor. O da Platon'un öğrencisi. Fakat hocası Platon'dan farklı düşünüyor. Çok farklı. Lisesi de farklı. Burada gözlem ve deneyime

önem veriliyor. "Eğitim insanın potansiyelini alışkanlık ve akıl yoluyla gerçekleştirmesidir" diyor Aristoteles.

Büyük İskender'in hocası aynı zamanda Aristoteles. Peki nasıl eğitti Büyük İskender'i? Yaşadığı dönemde bilinen dünyanın yüzde 70'ini fetheden İskender, Aristoteles olmasaydı "büyük" olur muydu?

Rousseau konuya farklı bir açıdan yaklaşıyor. Çünkü Rousseau'ya göre "İnsan doğası iyidir; toplum onu bozar". Dolayısıyla eğitim "Çocuğun doğasına uygun olmalıdır. Zorla bilgi yüklenmemeli. Deneyim temelli olmalı" diyor. Hani çocuk merkezli eğitimden söz ediliyor ya.

John Dewey, okulun, küçük bir demokrasi laboratuvarı olduğu görüşünde. Buranın yaşamın bir provası olduğunu düşünüyor. Aktif katılım, problem çözme, deneyim kazanma, toplumsal bilinç gibi kavramları öne çıkarıyor.

Paulo Freire Brezilyalı eğitim filozofu. *Ezilenlerin Pedagojisi* kitabıyla biliniyor. Freire'ye göre eğitim asla tarafsız olamaz. Ya özgürleştirir insanı, ya da evcilleştirir. Ya uyandırır, ya uyutur. Bugün var olan eğitimle ilgili yaptığı benzetme de ilginç. Geleneksel eğitimi "bankacı eğitim modeli" diye niteliyor. Öğretmen bilgiyi

yatırıyor, öğrenci boş bir hesap gibi onu depoluyor. Fakat öğrenci sorgulamıyor, sadece ezberliyor. Freire eğitimin amacını şöyle açıklıyor: "Sözcükleri ve dünyayı okuyabilen insanlar yetiştirmek."

Summerhill Okulu ve anti otoriter eğitim

Düşünürlerin fikirleri elbette insanları etkiliyor. Summerhill buna bir örnek. Erich Fromm'un bu okul üzerine yazdığı makaleyle dikkatimi çekmişti Summerhill. O sırada Fromm'un *Sahip Olmak ya da Olmak* kitabını okuyordum. Bir okul düşünün sınıflar var, fakat öğrenciler, istedikleri sınıfın istedikleri dersine katılıyorlar. Zorlama yok, otorite yok. İstediklerini, ilgilerini ne çekiyorsa onu öğreniyorlar. Öğretmenler de bu yolda onlara yardımcı oluyorlar. Okuldaki bütün kararları, çalışanlar, öğretmenler ve öğrenciler ortak veriyor. "Ütopya" gibi bir şey. Anti otoriter eğitim diyorlar.

Summerhill gibi başka okul ve modeller de var elbette: Sudbury Valley, Montessori Modeli, Waldorf Okulu, Reggio Emilia, Freinet Pedagojisi... İlginç okullar. Ve bunlar da daha büyük modellere ilham kaynağı oluyorlar. Summerhill "Finlandiya Modeli"ne ilham vermiş.

✂ Summerhill Okulu, İngiltere

Finlandiya mucizesi

"Eğitimde yapay zekâ kullanımı" açısından baktığınızda ilk iki sırada ABD ve Çin yer alıyor. Sonra Finlandiya, Estonya, Singapur, Japonya, İngiltere, Güney Kore, Hindistan gibi ülkeler sıralanıyor.

Finlandiya modeli sahiden ilginç. 2006 yılında PISA sınavında zirveye tırmandı Finlandiya. O yılları anımsıyorum. İnsanlar "Finlandiya mucizesi"ni konuşuyorlardı. Birçok ülke (Türkiye dahil) heyetler gönderdi Finlandiya'ya. Mucizeyi anlamaya çalışıyorlardı. Fakat sonraki yıllarda Finlandiya başka bir mucize daha gerçekleştirdi. İkincisi o kadar ses getirmede nedense. Oysa önemliydi.

Malum, PISA çerçevesinde sınava katılan öğrencilerin mutluluğu da ölçülüyor. Anket yapıyorlar. Finlandiya 2000'li yıllarda bu ankette sonlarda yer alıyordu. Sonraki yıllarda bu alanda da reformlar yaptılar. Bugün zirvedeler. Finlandiya "mutluluk" ve "akademik başarı" dengesini tutturmayı başardı. Okullarda stres ya da sınav kaygısı neredeyse yok. Öğrenciler mutlu. Hem mutlu, hem başarılı. Örneğin Güney Kore'de o kadar mutlu değil. Seul'da üniversite öğrencileriyle konuşuyordum. "Nasıl gidiyor dersler?" diye sorduğumda "Çoook

zoor" diyorlardı. Yorgunlukları yüzlerine vurmuştu. Yoğun bir rekabet var.

Finlandiya'da yapay zekâli eğitim

Finlandiya'da eğitim sistemini eğitimciler oluşturuyor. İktidar değiştiğinde eğitim sistemi değişmiyor. Süreklilik var. Sendikalar güçlü. Öğretmenlerin eğitimi olağanüstü. Finlandiya'da var olan sistemi geliştirmek için sürekli bir çaba var. Yapay zekâyı eğitim sistemine entegre etmişler bile.

Merkezî bir bilgisayar sistemleri var. Öğretmen derste konuyu anlattıktan sonra, öğrenciler ellerindeki tabletlerle bu sisteme bağlanıp alıştırmaları, testleri çözüyor. Bu sırada öğretmen elindeki tabletten anlık olarak öğrencilerin hangi soruları çözemediğini görüyor. Eğer soruyu çözemeyenlerin sayısı yüksekse hemen devreye giriyor ve konuyu yeniden anlatıyor. Öğrenciler, alıştırmalar sırasında belli soru gruplarında zorluk yaşıyorsa, yapay zekâ hemen aynı soru grubundan daha basit olanları öğrencinin karşısına çıkarıyor. Sonra alıştırmaları zorlaştırıyor. Finlandiya'da "yapay zekâ" dan

gerektiği gibi ve gerektiği kadar yararlanılıyor.

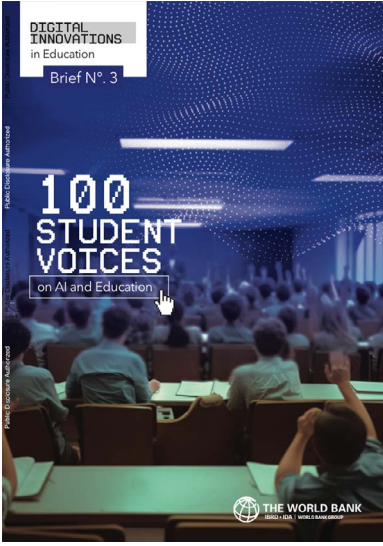
Ferrari'yle gidenler ve bisikletle pedal çevirenler

Son dönemde yapay zekâ ve eğitim konularında art arda raporlar yayınlanıyor. Stanford'un "Yapay Zekâ Endeksi", Çin Eğitim Bilimleri Akademisi'nin "Küresel Dijital Eğitim Gelişim Endeksi", UNESCO'nun "Yapay Zekâ ve Eğitimin Geleceği" raporu, OECD'nin "Yapay Zekâ Yeterlilik Göstergeleri" raporu. Dünya Bankası'nın "Eğitimde Yapay Zekâ Devrimi" başlıklı raporları... OECD raporuna göre yapay zekâ tüm ölçeklerde insanların hâlâ çok gerisinde. 50 uzmanın 5 yıl süreli bir çalışması sonucu hazırlanmış bu rapor.

Fakat Dünya Bankası'nın ilgimi çeken başka bir raporu daha var. Öğrencilerin bu konuda ne düşündüğüne ilişkin "100 Student Voices on AI and Education" başlıklı bir rapor hazırlamışlar. Kamerunlu, Ruandalı, Gürcistanlı öğrencilerin sözleri ilginç. Kamerunlu bir öğrenci "Kredi kartı ve iyi bir bağlantısı olanlar Ferrari'yle önde gidiyor; biz hâlâ bisikletle pedal çeviriyoruz" diyor. Bir başkası ChatGPT'yi

✎ Yapay zekâ insanların hâlâ çok gerisinde — OECD'nin *AI Capability Indicators* raporuna göre yapay zekâ tüm ölçeklerde insanların hâlâ çok gerisinde. 50 bilim insanının 5 yıl süren araştırmalarının sonucu bu. Bu arada insan seviyesinde genel bir yapay zekânın ne zaman ortaya çıkabileceği tartışmaları yoğunluk kazandı. Bazıları "çok yakında" diyor.

⚡ Ferrari'yle Gidenler ve Bisikletle Pedal Çevirenler — Dünya Bankası, öğrencilerin yapay zekâya ilişkin görüşlerini derlemiştir. Kamerunlu, Ruandalı, Gürcistanlı öğrencilerin sözleri ilginç. Kamerunlu bir öğrenci "Kredi kartı ve iyi bir bağlantısı olanlar Ferrari'yle önde gidiyor; biz hâlâ bisikletle pedal çeviriyoruz" diyor. Öğrenciler, dijital uçurumun kapanmasını, yapay zekâ araçlarına adil erişim sağlanmasını istiyorlar.

kullanabilmek için sürekli kaç megabaytı kaldığını hesaplamak zorunda olduğunu anlatıyor ve ekliyor: "Bazen kötü bir cevap için internetimi boş harcamaktan korkuyorum." Ruandalı bir öğrencinin sözleri de dikkat çekici:

"Akademik metinleri çevirmek için yapay zekâyı kullanabiliyoruz. Ama mobil veri faturaları o kadar yüksek ki, ders çalışmakla yemek yemek arasında seçim yapmak zorunda kalıyoruz"

Ne istiyor peki öğrenciler? Dijital uçurumun kapanmasını, yapay zekâ araçlarına adil erişim sağlanmasını...

Ülkeler ne yapıyor?

Bugün pek çok ülke eğitim sistemini dönüştürmeye çalışıyor. *Küresel Dijital Eğitim Gelişim Endeksi 2025* (Global Digital Education Development Index - GDEI 2025) raporuna göre ülkelerin yüzde 95'i bu alana odaklanmış. Bazılarında geç kalma endişesi var. Büyük yatırımlar yapıyorlar. Örneğin, Güney Kore 2026'yı "atılım yılı" ilan etti. Sadece yapay zekâ için 1 milyar dolarlık bütçe ayırmışlar. Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığının "Türkiye Yüzyılı" vizyonu çerçevesinde "Eğitimde Yapay Zekâ Politika

Belgesi ve Eylem Planı (2025-2029)" hazırlandı. Bireysel öğrenme platformu MEBİ var. Oradaki sanal asistan "KANKA" ilgi çekiyor. Pilot projeler de var.

Ülkeler öncelikle altyapı eksikliklerini gidermeye çalışıyor. Akıllı özel ders sistemleri kurmaya çabalyorlar. Akıllı tahta, tablet ve yapay zekâ entegrasyonunu tamamlıyorlar. Okullarda, derslerde cep telefonu kullanımı genelde yasak. Öğrencilerin dikkatini engelliyormuş. Ama derslerde tabletler yaygınlaşıyor. Yapay zekâ, ağırlıklı olarak öğretmenlerin iş yoğunluğunu azaltmak, öğrencinin başarı grafiğini izlemek için kullanılıyor. Yani robotlar sınıfa girip ders anlatmıyorlar.

Asıl eğitimciler yapay zekâyı kullanıyorlar. İçerik üretiminde, görsel ya da sunum oluşturmada, sınav sorularını hazırlamada, ders programlarını hazırlamada yapay zekâdan yararlanıyorlar. Yeni teknolojiler de deniyor. Oyunlaştırma üzerine çalışanlar var. Bir konuyu oyun oynar gibi öğrenmenin daha etkili olduğunu düşünüyorlar. Yapay zekâ desteğiyle oyun yazılımları üzerinde çalışıyorlar. Sanal gerçeklik gözlükleri ve akıllı gözlükler üzerine çalışmalar var.

Bu teknolojileri yapay zekâ ile bütünleştirmeye çalışıyorlar. Eğitimde bunların nasıl kullanılabileceği konusunda denemeler yapıyorlar. Hologramlar geliştiriyorlar. Sanal eğitim asistanları geliştirenler var.

Her şey büyük bir hızla değişiyor. Belki de bir iki yıl sonra öğrenciler sanal gerçeklik gözlükleriyle bir hücrenin içinde gezecekler ve yapay zekâ onlara rehberlik edecek. National Geographic belgeselleri geliyor aklıma. Öyle bir belgeselin içinde olmak nasıl bir duygu olurdu?

İlginç bir gelecek bekliyor bizleri. Yazının başında "iskartaya çıkmaktan" söz etmiştim. Öyle olmayabilir. Yapay zekânın yapamayacağı şeyler geliyor aklıma. Örneğin kızımın birlikte kitaplar okuyup, hayaller kurabiliriz. Şiirler okuruz yüksek sesle, birlikte duygulanırız. Müzikler dinleriz, dans ederiz, hayatta neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu tartışırız. Dostluğu, hayattan keyif almayı, sadeliği, yavaşlamayı, dünyaya meraklı gözlerle bakmayı öğretebilirim ona belki. Ve her düştüğünde yeniden ayağa kalkmayı, yeniden başlamayı... Özetle yapay zekânın asla yapamayacağı bir şeyi öğretebilirim: "İnsan olmayı". ■

ANLIK DÜNYA

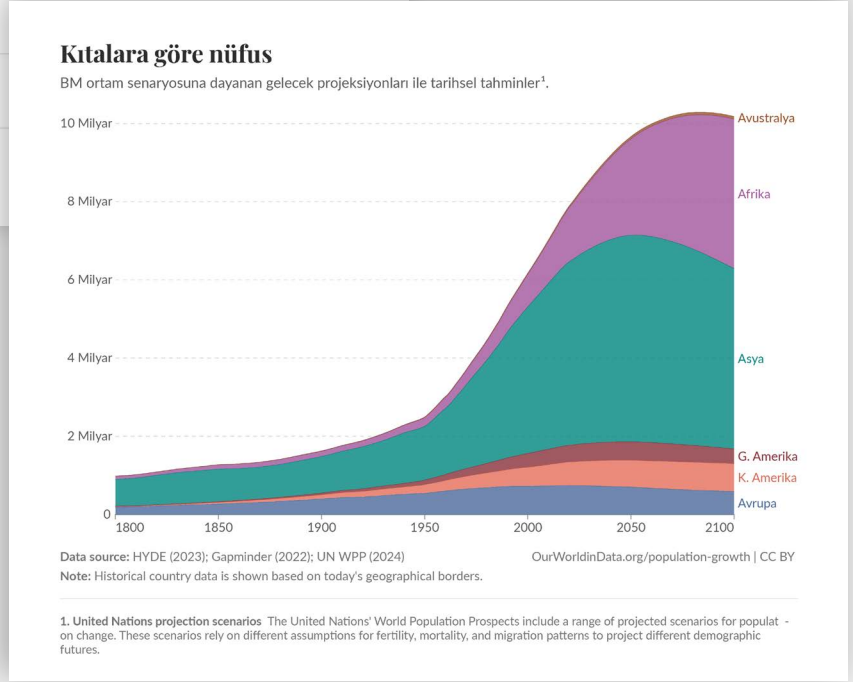
YAZI
DENİZ DOĞALI

İnternette Worldometer sayfası, basit sade bir sayfa. Burada “Anlık Dünya”yı görebiliyorsunuz. O anda kaç bebeğin dünyaya geldiğini, kaç insanın açlıktan yaşamını yitirdiğini ya da kaç hektar ormanın yok edildiğini... Ekranda, hızla değişen sayaçlar şaşırtıcı. Sayaçlarda birçok kötü haber var. En kötüsü, "kıyamet saati"nin yaklaşması. İnsanlığın felakete ne kadar yaklaştığını gösteren sembolik bir saat bu. Artık gece yarısına 80 saniye var. Kıyamet saati 1947’de başlatıldığında gece yarısına 7 dakika vardı. Bugüne kadar hiç gece yarısına bu kadar yaklaşmamıştık!

worldometer		Nüfus	More	Türkçe
DÜNYA NÜFUSU				
8.283.513.713	Mevcut Dünya Nüfusu	[+]		
30.735.969	Bu yılki doğumlar	[+]		
264.210	Bugünkü doğumlar	[+]		
14.482.933	Bu yılki ölümler			
124.497	Bugünkü ölümler			
16.253.037	Bu yılki net nüfus artışı			
139.713	Bugünkü net nüfus artışı			

<< Worldometer — demografik bilgileri içeren veri, www.worldometers.info adresinden 26 Mart 2026, 17:28:48'de alınmıştır.

>> Dünya nüfusunun geleceği — Dünya nüfusu 8,2 milyara ulaştı. Birleşmiş Milletler tarafından geleceğe yönelik yapılan projeksiyonlara göre, dünya nüfusu 2084 yılında 10 milyar 289 milyona ulaşacak. Sonra yavaş yavaş düşüşe geçecek. 2100 yılında 180 milyona gerileyecek. 2100 yılına kadar yaşanacak en dikkat çekici değişiklik, Afrika nüfusundaki beklenen artış. 2023 yılında nüfusu yaklaşık 1,4 milyar olan Afrika nüfusunun, 2100 yılına kadar 4 milyara yaklaşması bekleniyor. (Grafik - Our World in Data)

Gelişen teknolojilerle birlikte her şey hızlandı. Artık gerçek zamanlı veriler var. Bu işin öncüsü finans dünyası elbette. İnsanlar ellerindeki cep telefonlarıyla dünya borsalarındaki binlerce hisse senedini, yatırım fonunu takip ediyor. Mahallenin kahvesinde çayımı yudumlarken arada sesler yükseliyor. "Gümüş patladı" diyor biri. Aradan birkaç gün geçiyor. "Altın düşüyor" sesi geliyor. İnsanlar fiyat hareketlerini anbean izliyorlar.

Çevre konusundaki veriler öyle anlık akıyor. Dünyanın durumu nedir sorusuna yanıt arıyorsanız biraz çabalamanız gerekiyor.

Worldometer sayfası iyi bir başlangıç noktası. Basit sade bir sayfa. Burada "Anlık Dünya"yı

görebiliyorsunuz. O anda kaç bebeğin dünyaya geldiğini, kaç insanın açlıktan yaşamını yitirdiğini ya da kaç hektar ormanın yok edildiğini...

Elbette arkasında bir algoritma var. Gerçek zamanlı veriler değil. İstatistik kurumlarından aldıkları verilere dayanan bir algoritma. Yine de bu verilerin anlık olarak sunulması etkiliyor insanı. Başka bir bakış açısı kazandırıyor. Ekranda, hızla değişen sayacılar şaşırtıcı.¹

Yeni yılın ilk günü 357 bin bebek gelmiş dünyaya. Nazım Hikmet'in dizeleri geliyor aklıma:

"Hoş geldin bebek. Yaşama sırası sende..."

Yılın ilk günü doğan bebekler nasıl bir dünyaya gözlerini açtılar peki? Onları nasıl bir gelecek bekliyor? Yeni yılın ilk gününde doğan bebeklerin büyük çoğunluğu 2100 yılını görecek. Elbette dünyada büyük felaketler, "varoluşsal krizler" yaşanmazsa.

İlk dikkatimi çeken şey ortalama yaşam süresi. Yaşam süremiz uzuyor. 1950 yılında ortalama yaşam süremiz 46,4 yıl olmuş. 2025 yılında 73,8 yıla ulaştı. Ciddi fark var. Bu yıl doğan çocuklar 2100 yılında 74 yaşında olacaklar. Tarihler 2100'ü gösterdiğinde ortalama yaşam süremiz ne olur? Bugün yaşlı dediğimiz 74 yaşındakiler belki de o yıllar "orta yaş" grubunda yer alırlar.

“

Temiz su, verimli toprak gibi eskiden “bedava” veya bol kabul edilen şeyler, artık kıt oldukları için yüksek değerli varlıklara dönüşecek.

”

⚡ Kuraklıkla mücadele — Birleşmiş Milletler'in Kore Orman Servisi ile iş birliği içinde yürüttüğü proje kapsamında Etiyopya'daki çiftçiler topraklarını eski haline getirmeye çalışıyorlar. İklim değişikliğiyle, çölleşme ve kuraklıkla mücadele ediyorlar. Aynı zamanda sürdürülebilir gelir elde ediyorlar. Fotoğraf: UNCCD

"Bir Kopusun ortasındayız"

Dünyada büyük bir dönüşüm yaşanıyor. Bazıları bir geçiş sürecinden söz ediyor. Davos toplantısında konuşan Kanada Başbakanı Mark Carney ise farklı görüşte. *"Bir geçiş döneminde değiliz, bir kopuşun tam ortasındayız"* diyor. Dünyanın en büyük varlık yönetim şirketi BlackRock'un CEO'su Larry Fink'in sözleri daha da ilginç. BlackRock deyip geçmeyin. Şirketin 11 trilyon doları yönettiği söyleniyor. Türkiye'nin GSYİH'sinin 7,5 katı. Şöyle diyor Fink:

"Berlin Duvarı yıkıldığından beri tarihin en büyük serveti yaratıldı ama bu para, toplumsal barışı bozacak kadar küçük bir azınlığın cebine girdi. Bu kadar adaletsiz bir dağılımı hiçbir toplum uzun süre kaldıramaz, sonunda sistem çatırda."

Üstelik ne yapılması gerektiğini de anlatıyor Fink:

"Halkı büyümenin sadece kurbanı ve seyircisi olmaktan çıkarıp bu yeni zenginliğe ortak etmek gerekir. Aksi halde, adaletsizliğin yarattığı öfke tüm dünyayı sarsacak."

Fink'in sözlerini okuduktan sonra Oxfam'ın "küresel eşitsizlik" raporuna bakıyorum. Dünyadaki milyarder sayısı 3 bini aşmış.

Toplam servetleri 18,3 trilyon dolara ulaşmış. Milyarderlerin yalnızca son bir yılda servetlerine eklediği 2,5 trilyon dolar, dünyadaki en yoksul 4,1 milyar insanın toplam varlığına eşitmiş.²

Bu sefer Dünya Ekonomik Forumu'nun "Küresel Risk" raporuna bakıyorum. Küresel eşitsizlik, çevre sorunları gibi konular ne ölçüde rapora yansımış diye. Rapora göre kısa vadeli en büyük risk "Devlet Temelli Silahlı Çatışma". Yaşanan gelişmelere bakınca bu sonuç doğal. Önümüzdeki 2 yıl için ilk dört sırayı alan "riskler"; dezenformasyon, aşırı hava olayları, devlet temelli silahlı çatışma ve toplumsal kırımlar.³

Fakat önümüzdeki on yıla ilişkin "risk algısı" ilginç bir şekilde değişiyor. Çevre konusu ağırlık kazanıyor. Malum, raporda önem sırasına göre sıralanıyor maddeler. İlk dördü şöyle:

"Aşırı hava olayları, biyolojik çeşitlilik kaybı ve ekosistem çöküşü, dünya sistemlerinde kritik dönüşüm, doğal kaynak kıtlığı."

Ekosistem çöküşü kavramını kullanmışlar. Dünya sistemleri kavramının da rapora girmesi ilginç.

Yeniden "Anlık Dünya" verilerine dönüyorum.

Yetersiz beslenme

Dünyada bugün 893 milyon insan yetersiz besleniyor. Buna karşılık yetersiz beslenen insanların neredeyse iki katı kadar "aşırı kilolu" insan var: 1,7 milyar. Obezite sorunu büyüyor. 904 milyon insan "obez". Son on yılda obezite %69 artmış. Sadece ABD'de obezite ile ilişkili hastalıklara 2025 yılında harcanan para 258 milyar dolar.

Dünyada 2025 yılında 11 milyon 182 bin insan açlıktan ölmüş. Oysa dünyada tarımsal üretimde en azından şimdilik bir "kriz" yok. Aksine tarımsal üretim geçen yıla göre artmış: 3 milyar ton. Geçen yıl 2,8 milyar tonmuş.

2024 yılı Kasım ayında Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından yapılan açıklamayı anımsıyorum. 2025 yılında küresel acil gıda ihtiyacının karşılanması için 16,9 milyar dolara ihtiyaç olduğunu açıklamışlardı. Basın metnini kurumun internet sayfasından hemen buluyorum. Gereksinim duyulan para için şöyle bir ifade kullanmışlar: "Dünyanın sadece iki haftada kahveye harcadığı para!" O parayı toplayamadılar. "Donör" ülkelerden gelen para 6,8 milyar dolarda sınırlı kaldı.

Ülkeler parayı 2025 yılında nereye harcamışlar diye bakıyorum. Ekranla hızla hareket eden bir

⚡ **Yenilenebilir enerjide rekor** — Tarihte ilk kez yenilenebilir enerji, elektrik üretiminde kömürü geçti. Enerji düşünce kuruluşu Ember'in raporuna göre, yılın ilk yarısında küresel güneş enerjisi üretimi rekor düzeyde, %31 oranında arttı. Rüzgâr enerjisi üretimi ise %7,7 büyüdü.

sayaç dikkatimi çekiyor: Askeri harcamalar. 2025 yılında dünyada yapılan askeri harcamalar 1 trilyon 750 milyar dolara ulaşmış.

Yıllardır açlık sorununu çözemiyoruz. Şimdi büyük dönüşümler yaşıyor. Neden yaşıyor bu büyük dönüşüm? Peki bu dönüşümden sonra bugüne kadar çözemediğimiz açlık sorunu çözümlenecek mi?

Üretilen gıdanın %30'u çöpe gidiyor

Fakat başka bir sorun var. Dünyada üretilen gıdanın üçte biri de çöpe gidiyor. Kaybın %40'ı mutfakta yaşıyor. Sebebi biziz. İyi planlanmamış alışverişler, yanlış saklama yöntemleri, alıp buzdolabında unutulmuş ve bozulan gıdalar... Kaybın %25'i üretim aşamasında, altyapı eksiklikleri yüzünden yaşıyor. %10'u da depolama ve nakliyyede.

Tarım denince elbette pek çoğumuzun aklına tahıl, sebze ve meyve geliyor... Oysa dünyadaki tarım alanlarının %80'i hayvancılık için kullanılıyor (%67 mera + %13 yem ekilen alan). Tükettiğimiz bitkisel ürünler için kullanılan alan sadece %17. Kalan %3-4'lük alanda pamuk biyoyakıt gibi endüstriyel ürünler üretiliyor.

Biyokütle hesabı

Biyolojik kütle hesabı ilgimi çekiyor. Başka bir dünya fotoğrafı çıkarıyor karşımıza. Dünya üzerindeki tüm memelilerin ağırlığını hesaplamışlar sonra oranlarını belirlemişler. El değmemiş doğanın, "vahşi yaşam"ın ne halde olduğunu gösteriyor bize:

- Yetiştirdiğimiz çiftlik hayvanları: %60
- İnsanlar: %36
- Diğer memeliler: %4

Dünyadaki tüm balinalar, filler, farelerden geyiklere kadar tüm vahşi memelilerin toplam ağırlığı bu %4'ün içinde. Bazen belgesellerde büyük hayvan sürülerini görürüz. Örneğin Afrika antiloplarının göçü çok popüler. Dünyadaki en büyük karasal memeli hareketi... 1,5 milyon Afrika antilobu... Onlara 200 bin kadar zebra da katılıyor. Müthiş görüntüler. İşte onlar da bu %4'ün içinde.

Benzer çalışma kuşlar için de yapılmış. Malum dünyada yaklaşık 11 bin kuş türü var. Dünyadaki tüm kuşların kütesinin yaklaşık %70'ini kümes hayvanları (tavuk, hindi vb.) oluştururken, doğadaki tüm vahşi kuş türlerinin toplamı sadece %30 civarında.

1970'ten bu yana izlenen yaban hayat popülasyonlarında (memeli, kuş, sürüngen, balık) ortalama

%73 oranında bir azalma yaşandı. Yeryüzündeki vahşi canlıların yaklaşık dörtte üçü son 50 yılda yok oldu. 8 milyon hayvan ve bitki türünden yaklaşık 1 milyonu önümüzdeki on yıllar içinde yok olma tehdidi altında.⁴

Çevre istatistikleri

Hızlıca diğer çevre istatistiklerine göz gezdiriyorum:

2025 yılında orman kaybı 5 milyon hektar. Erozyon nedeniyle kaybedilen topraklar 7 milyon hektar. Çölleşme 12 milyon hektar.

Ormanların yok oluşu konusunda ciddi çabalar var. Yasalar çıkarılıyor. Kaçak kesim engellenmeye çalışılıyor. Restorasyon çalışmaları var.

Fakat orman yangınları da var.

Yenilenebilir enerjide ise ciddi gelişmeler var. 2025 yılında ilk kez dünyada elektrik üretiminde yenilenebilir enerji, kömürü geçti. Pek çok gazetede yer aldı bu haber. Gazeteler, çevreye ilişkin olumlu bir haber görünce daha geniş yer vermeye başladılar.

Okurun da çok içini karartmamak gerek. İyi şeyler de oluyor.

Bu arada dünyada petrolün tükenmesine 37 yıl kalmış. İyi haber mi kötü haber mi?

İklim değişikliği ve rekor sıcaklıklar

İklim değişikliğine neden olan CO₂ emisyonları da 2025 yılında rekor kırdı. Yıllık 38,1 milyar tona çıktı. 2024 yılında 37 milyar tonda. Küresel sıcaklıklar da artıyor.

Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) verilerine göre son 11 yıl kayıtlardaki en sıcak 11 yıl oldu. Son üç yılda sıcaklıklar daha da arttı. Yüzyıl sonu için konulan 1,5 derecelik hedef belli ki tutmayacak. Bu yıl doğan bebeklerin en önemli sorunlarından biri belli ki iklim değişikliği olacak.

Artan küresel sıcaklıklarla birlikte aşırı hava olayları da artıyor. Dünya genelinde 2025 yılında 200'den fazla büyük ölçekli, iklim bağlantılı afet yaşanmış. 87 milyon insan bu afetlerden doğrudan etkilenmiş. Toplam ekonomik kayıp 224 milyar dolar. Ekosistem kayıpları ve sağlık üzerindeki etkileri de eklendiğinde afetlerin yarattığı parasal kayıp 2,3 trilyon doları aşiyor.

Su krizi değil su iflası

Su sorunu derinleşiyor. BM'nin 2026 yılı Ocak raporunda artık "Su iflası"ndan söz ediliyor.⁵ Büyük

göllerin %50'den fazlası son 30 yılda ciddi şekilde su kaybetmiş. Yeraltı su kaynaklarındaki kayıp %70. 4 milyar insan yılın en az bir ayında ciddi su kıtlığı yaşıyor. Su sorununu Türkiye'de de hissediyoruz. Tarımda, kentlerde...

Okyanuslardaki asitlenme, sanayi öncesi döneme göre yaklaşık %30-40 oranında artmış. Gezegenimizin dengesini koruyan kritik sınırlar bir bir aşıyor.⁶ Okyanusların korunmasıyla ilgili uluslararası anlaşmanın Ocak ayında nihayet yürürlüğe girmesi önemli. 2023 yılında imzaya açılmıştı. Bu yıl artık harekete geçilecek.

Nüfus artış hızı düşüyor

BM'nin nüfus projeksiyonuna göre, Dünya nüfusu 2083 yılında 10 milyar 289 milyona ulaşacak. Sonra yavaş yavaş gerileyecek. 2100 yılında dünya nüfusu 10 milyar 180 milyon olacaktı. Küresel doğurganlık oranı 1963'te 5,3'tü. 2025 yılında 2,2'ye geriledi. İnsanlar artık daha az çocuk yapıyor. Dünya nüfusu giderek yaşılanıyor. En çok da Avrupa'da. Gelecekte yaşlıların bakımı için çok daha insana, sağlık çalışanına ve huzurevine ihtiyaç

olacak.⁷ Diğer yandan "Dünya 11 milyar insanı besler mi" tartışmaları da sürüyor. Bazıları "rahatça besler" diyor, "yaşam biçimimizi, beslenme alışkanlıklarımızı değiştirecek."

Kıyamet saati güncellendi

ABD ile Rusya arasındaki son nükleer anlaşma olan START antlaşması, 5 Şubat'ta sona erdi. ABD 30 yılı aşkın bir aradan sonra tekrar nükleer silah denemelerini başlatma kararı aldı.

"Kıyamet saati" de güncellendi. Artık gece yarısına 80 saniye var. İnsanlığın felakete ne kadar yaklaştığını gösteren sembolik bir saat bu. Kıyamet saati 1947'de başlatıldığında gece yarısına 7 dakika vardı. Bugüne kadar hiç gece yarısına bu kadar yaklaşmamıştık.

Otokratikleşme ve basın özgürlüğü

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch - HRW), Şubat ayında yayınladığı yıllık dünya raporuna göre dünya nüfusunun %72'si (yaklaşık dörtte üçü) artık otokrasi altında yaşıyor.

✓ Çölleşme — 2050 yılına kadar çölleşme ve kuraklık nedeniyle 216 milyon insan göç etmek zorunda kalabilir. Orman ve Su İşleri Bakanlığının "Türkiye Çölleşme Risk Haritası"na göre, Türkiye'nin yaklaşık %47'si yüksek risk altında.

♠ Issız adadaki çöpler — Handerson Adası, Büyük Okyanus'un güneyinde yer alan ıssız bir ada. İnsanların yaşadığı yerlere yüzlerce kilometre uzaklıkta bulunuyor. 1988'de UNESCO tarafından Dünya Mirası Alanı ilan edilen adanın kumsalları ise çöplerle dolu. Tonlarca atık, deniz dalgalarıyla kıyıya taşınıyor. Okyanuslarda benzer pek çok ada var. Ayrıca akıntılar nedeniyle plastiklerin toplandığı dev alanlar da giderek büyüyor. Beş büyük alanın toplam büyüklüğü 7 milyon kilometrekareye ulaşıyor. Yani Türkiye'nin yüzölçümünün yaklaşık dokuz katı.

Basın özgürlüğü, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) ve Freedom House gibi kuruluşların raporlarına göre 2025 yılında da geriledi. RSF web sayfasındaki hareketli harita ile yıllar içinde yaşanan değişimi de izleyebiliyorsunuz.⁸

Dünya siyasetinde yaşanan gelişmeler, otokrasinin güçlenmesi, basın özgürlüğünün gerilemesi çevre için verilen mücadeleyi de doğrudan etkiliyor.

Sonluluk kapitalizmi

Ekonomiyle ekolojiyi barıştırma yolunda yıllardır bir çaba var. "Sınırlı bir dünyada sınırsız büyüme mümkün mü" tartışmaları yaşandı 60'lardan bu yana. Alternatifler üretilmeye çalışıldı. Bugün doğayı örnek alan "döngüsel ekonomi"yi konuşuyoruz. Fakat son dönemde yeni bir kavram çıktı ortaya: "Sonluluk kapitalizmi".

Kavram, ekonomist ve tarihçi Arnaud Orain'e ait. Orain, dünyanın biyofiziksel sınırlarına (ham maddeler, enerji kaynakları ve iklim dengesi) dayandığını savunuyor ve kapitalizmin dönüşmeye başladığı görüşünde. "*Kapitalizm, daha fazla*

üretmekten çok, kıtlık üzerinden kar etmeye yönelecek" diyor Orain. Yani yeni sistemde kıtlık, bir engel değil, yeni bir piyasa fırsatı haline gelecek.

Temiz su, verimli toprak gibi eskiden "bedava" veya bol kabul edilen şeyler, artık kıt oldukları için yüksek değerli varlıklara dönüşecek. Kapitalizm, bu kıtlığı yöneterek ve fiyatlandırarak varlığını sürdürmeye çalışacak.

İşte "Anlık Dünya"nın basit bir fotoğrafı. Eminim ki fotoğrafın dışında kalan pek çok şey vardır.

Bir gazeteci dostumun sözü geliyor aklıma: "*Önemli olan gerçeğin kendisidir. Herkes kendisine, konumuna göre yorumunu yapar.*"

Amin Maalouf'un kütüphanemdeki kitaplarına takılıyor gözüm. "*Çivisi Çıkmış Dünya*" ve "*Uygarıkların Batışı*". Pusulasını yitirmiş bir insanlıktan söz ediyor Maalouf, "*Buzdağını gördüğü halde ilerlemeye devam eden bir insanlık gemisi*"nden. Bense o kadar umutsuz değilim. Belki de bugün doğan bebekler, bambaşka bir dünya yaratacak. Daha sade, doğaya ve diğer canlılara saygılı, daha minimalist bir yaşam kültürü

benimseyecekler. Belki de insanlığı bugün hayal bile edemeyeceğimiz bir gelecek bekliyordur. Kim bilebilir? Spotify'da John Lennon'un "Imagine" parçası çalıyor. Tam da yazıyı bitirirken.

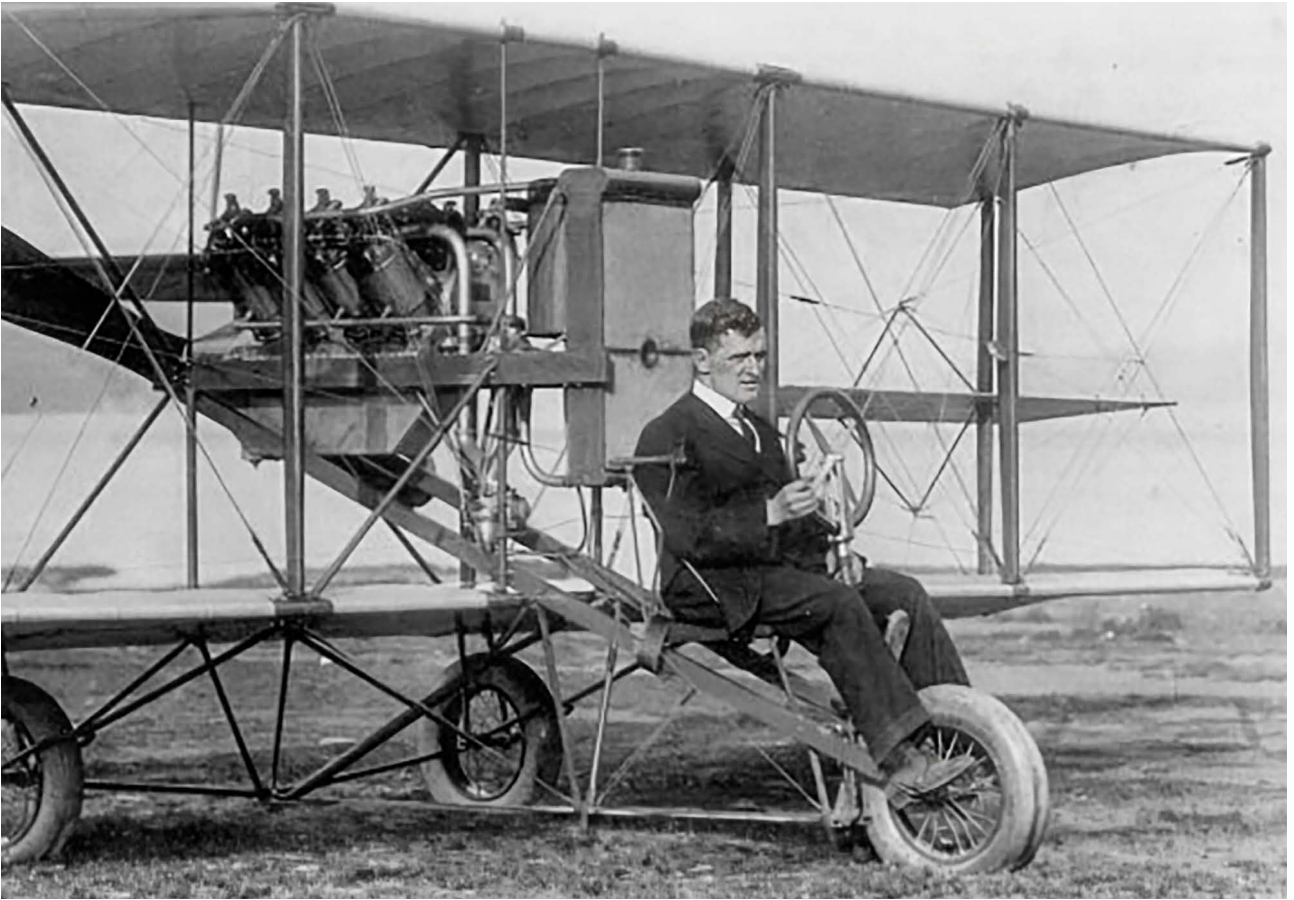
En iyisi yine kahveye gidip bir çay içeyim. Hegel'in *Zeitgeist*'ini (zamanın ruhunu) orada daha iyi algılıyorum. Bakalım altın ve gümüş konusunda ne diyecekler? Trend yukarı mı aşağı mı? ■

Kaynaklar:

1. Worldometre - <https://www.worldometers.info/tr/>
2. Oxfam 2026 Raporu - <https://www.oxfam.org/en/research/resisting-rule-rich>
3. Dünya Ekonomik Forumu'nun "Küresel Risk" raporu <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/>
4. WWF Yaşayan Gezegen Raporu https://www.wwf.org.tr/kesfet/biyocesitlilik/yasayan_gezegen_raporu_2024_/
5. BM 2025 Su Raporu - <https://media.un.org/unifeed/en/asset/d352/d3526370>
6. Gezegenin Sınırları - <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>
7. BM Nüfus Projeksiyonu <https://www.un.org/en/desa/world-population-projected-reach-98-billion-2050-and-112-billion-2100>
8. Sınır Tanımayan Gazeteciler Raporu - RSF - <https://rsf.org/en/index>

GÖKYÜZÜNDE “SALDIRGAN”, “AKROBATİK” VE “TEHDİTKÂR” UÇUŞLAR!

YAZI
OSMAN GAZİ BAYKAL (*)

⚡ Amerikalı akrobasi pilotu ve havacılık öncüsü Lincoln Beachey.

ABD Başkanı William Howard Taft, 1910 yılı sonbaharında ofisinde çalışırken, Beyaz Saray’a doğru yönelmiş bir uçak gördü. Usta pilot Lincoln Beachey, “akrobatik şov”unu tamamlamış, sağ salim yere inmişti. Macerası Leilujh isimli müzik grubu tarafından bestelenen “The Death of Lincoln Beachey” adlı şarkıda yaşıyor.

↗ New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesinden dumanlar yükselirken, ikinci bir uçağın (United Airlines'ın 175 sefer sayılı uçuşu) güney kulesine çarpmadan hemen önceki saniyeleri. 11 Eylül 2001.

Havacılık tarihi, teknolojik gelişmelerle olduğu kadar kaza, saldırı ve kayıplarla da yazılan bir tarih. Sigorta yaptırdığı annesinin bindiği uçağı düşüren sabotajcıdan, Beyaz Saray üzerinde akrobatik, tehditkâr uçuşlara, gösteri uçuşlarından 11 Eylül saldırılarına havacılık tarihinde bir yolculuğa çıkardım.

Bu yolculuğun heyecanlı, tehlikeli, kaotik tarihinden bazı sayfalar çevirelim...

11 Eylül saldırıları sonrasında havada yaşanan panik ve kaosla başlayalım. Havacılık tarihinin en karanlık günlerinden birinin yaşandığı 11 Eylül 2001 günü saldırıların hedefindeki yerler kadar, havadaki on binlerce yolcu da büyük bir panik yaşamıştı...

11 Eylül, havada panik!

12 Eylül 2001 tarihinde İstanbul-New York uçuşum vardı. Ancak, bir gün önce tüm dünyanın dehşetle izlediği New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine saldırı görüntüleri, ardından Pentagon'a uçakla intihar saldırısı yaşandı. Bu saldırıların sonucunda 3 bin insan yaşamını kaybetti! Elbette, benim uçuşum da iptal edildi.

11 Eylül günü ABD hava sahasının kapanmasından ötürü havadaki on binlerce yolcu çok zor durumda

kaldı. 500'den fazla değişik ülke hava yollarının uçakları, okyanus üzerinden geri döndü. Geri dönenler arasında THY'nin Atlas Okyanusu'na henüz çıkmış, İstanbul-New York seferini yapan uçağı da vardı. Durumu anlatan kaptanın anonsuna Türk yolcuların büyük bölümünün -yere ininceye kadar- inanmadıklarını bizzat ekibin kendisinden dinlemiştim.

Atlas, Pasifik Okyanusları ile Transpolar (Kuzey Kutup) rotalarından gelip, yakıtsızlıktan geri dönemeyerek Kanada'nın 17 değişik meydanına iniş yapan uçak sayısı 255 idi. Sadece Atlas Okyanusu'ndan gelerek Kanada'nın doğu meydanlarına 216 uçak inmişti. Elbette Kanada'nın havacılık yetkilileri belli bir periyotta hava sahalarına dakikada 1-2 adet uçak giriş yapıp, inişe yönelince, bazı önlemler almaya çalışmışlardı: Binlerce yolcunun valizleriyle uçaklardan indirilmesi, gümrük işlemleri, barındırma, yiyecek, kısmi sağlık yardımları, haberleşme gibi hizmetler için "Operation Yellow Ribbon" isminde, gönüllü vatandaş ağırlıklı proje, hemen uygulamaya konulmuştu. Sadece Asya'dan gelen 34 büyük uçağın 8 bin 500 yolcusu Vancouver Havaalanı'na çok kısa bir sürede inince kaotik bir durum yaşandı.

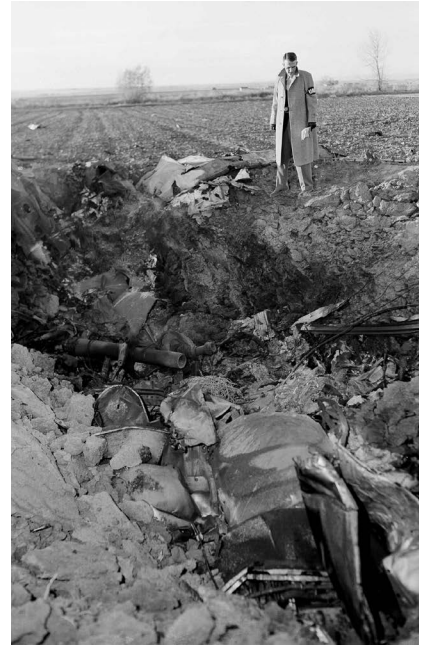
Öte yandan Kanada'nın doğusundaki Newfoundland Adası'ndaki iki meydana bir

olan Gander (diğeri St. John's) okyanus geçişlerinde önemli bir yedek meydan olmasına rağmen, 11 Eylül günü 38 hava yolu uçağının yaklaşık 6 bin yolcusu zorunlu olarak adaya inince, tıpkı Kanada'nın batısı gibi ortalık karışmıştı. Çok sakın bir ada olan Newfoundland'in o günkü nüfusunun 10 bin 400 olduğu dikkate alınırsa, iki saat içinde %58'lik bir nüfus artışı ve üç günden fazla böyle bir nüfusla yaşamın kargaşası, tahmin edilebilir. Kanada'da yolcular önce oteller, mokamp, pansiyon ve gönüllülerin evleri, okullar -oraları da yetmeyince- kamu alanlarında ikamet ettirilmişti. Doğaldır ki beslenmeleri de ciddi bir problemdi. Orta ve Güney Amerika'dan gelen yolcular -ABD hava sahasını kapatınca- geri döndükleri güney ülkelerinde -özellikle Meksika- çok daha büyük sıkıntılar yaşamışlardı...

ABD hava sahası dördüncü gün kısıtlı olarak sivil uçuşlara açıldıktan sonra, uçaklar ve yolcular yavaş yavaş ülkelere ve Amerika'ya dönmeye başladılar: Ancak bir Türk kargo firmasının uçağının Meksika'da bir haftadan fazla bu kargaşadan ötürü kaldığını, seferin kaptanı anlatmıştı...

Yolcu uçağına ilk sabotaj

United Airlines'ın 629 sefer sayılı DC-6B tipi uçağı, 1 Kasım 1955 günü Denver kentindeki Stapleton

↗ United Airlines'ın 629 sefer sayılı DC-6B tipi uçağının 1 Kasım 1955'te Colorado semalarında infilak etmesi, yolcu uçağına ilk sabotaj olarak tarihe geçti.

Havaalanı'ndan kalkışından 11 dakika sonra havada infilak etti. Uçaktaki toplam 44 kişiden kurtulan olmadı.

Hemen FBI (Federal Soruşturma Bürosu) ve CAB (Sivil Havacılık Bürosu): NTSB'den önceki Havacılık Bürosu) kurumları enkaz ve yolcularla ilgili çok kapsamlı araştırma başlattı. Derin inceleme ve araştırmalar sonucunda kadın yolculardan Daisy King'in valizinde bir akü ve elektrik kablo parçaları bulundu. FBI, oğlu John Gilbert Graham'a ulaştı. Soruşturmada kendisine hiç maddi destek vermeyen annesinden nefret ettiği için bu eylemi planladığını açıkladı. Ayrıca uçuştan önce annesi için 37 bin 500 USD uçuş sigortası da yaptırarak para kazanmayı hedeflemişti. Tutuklandıktan sonra her şeyi açıklayan John, daha önce de annesinin kafeteryasına "gaz kaçağı" sabotajı yaptığını anlattı.

Mahkemede ilginç bir durumla karşılaşılmıştı. O güne kadar bir uçağın düşürülmesiyle ilgili herhangi bir federal yasa yoktu. Bu yüzden John Gilbert Graham sadece birinciden cinayetle suçlanıp gaz odasında infaz edildi. 22 yaşındaydı. Olayın arkasından ABD Başkanı Eisenhower, ticari bir uçağın kasıtlı bombalanmasını suç kapsamına alan bir yasa tasarısını hemen yürürlüğe soktu.

Lincoln Beachey gösteri uçuşunda

Lincoln Beachey (1887-1915), I. Dünya Savaşı öncesi dönemin en ünlü akrobasi pilotlarından biri olarak tanınıyordu. Havacılığın Amerika'da gelişmesi için hiç yorulmadan tutkuyla çalışıyor, yazdığı milyonlarca broşürü kâh elden kâh havadan dağıtıyordu. Bu broşürlerle halkın dikkatini çekerek Kongre üyeleri üzerinde havacılıkla ilgili her tür yatırım, karar vb. konularda kolaylık sağlanması için baskı oluşturmayı hedefliyordu.

1910 yılı sonbaharında, Washington'da bir lunaparktan 370 kg ağırlığındaki biplane (çift kanatlı) tipi uçağı ile havalandı. Henüz ağaçların tepelerini sıyrıp başkanlık binasına doğru yöneldiğinde uçak hakkında haberler telefon-telgrafla hızla yayılmaya başladı. İnsanlar pencerelere üşüştü, sokaklarda, çatılarda meraklı kalabalıklar toplandı.

ABD Başkanı William Howard Taft ofisinde çalışırken gürültüleri işittiğinde henüz neler olduğunu anlayamamıştı. Vızıltıya benzeyen ses gittikçe artınca pencereye doğru seğırtmiş, dışarıya baktığında ofisine doğru yönelmiş bir uçak görmüştü. Görgü tanıklarına göre uçak rotasından herhangi bir sapma olmadan, kararlı bir şekilde son ana kadar Oval Ofis'e doğru ilerledi. Tam

herkes "çarptı, çarpacak" derken Lincoln uçağı dümdüz bir şekilde gökyüzüne çekti, ardından yatışa geçti. Sonra, tekrar Beyaz Saray'ın üzerinde loop (uçağın dikey uçuş ekseninde yapılan bir çeşit akrobasi manevrası) attı, bir kez daha döndü. Sanki bombalıyormuş gibi Beyaz Saray'a doğru pike dalışına geçti. Çatıyı sıyırtarak geçtikten sonra Kongre binasına yöneldi. Kongre üyeleri gelen haberlere bakıp oturuma son vererek Lincoln'ün akrobatik gösterilerini izlemeye çıktılar. Yakıtının azalmasıyla gösterisine ara veren Lincoln, yakınlardaki Polo Meydanı'na indi.

Yakıt ikmalini tamamladıktan sonra hemen kalkış yaparak Washington üzerinde yeni bir akrobasi gösterisine başladı. Gösterinin bir yerinde uçağı dalışa geçmiş ancak sanki o pozisyonda sıkışıp kalmış gibi göründü. Ardından motoru da arızalanınca uçağı dönerek düşmeye [viril, spin: uçağın yüksek hücum açısıyla enerjisiz kalarak eksen etrafında kendi kendine bir tür dönüşü] başladı. Ama Lincoln Beachey uçağı topladı ve emniyetle yere indi.

Dönemin gazeteleri ve havacılık dergilerinde Beachey'in Washington semalarında gerçekleştirdiği gösteri uçuşlarından söz ediliyor. Beyaz Saray çevresinde manevralar yaptığı da aktarılıyor. Ancak yukarıdaki hikâyede doğrulanmamış birçok

ayrıntı olduğunun altını çizelim. Beachey'i efsaneleştirerek olayın abartılarla dramatize edilmiş olabileceği göz ardı edilmemeli. Ancak şurası gerçek ki, bu yılların ardından ABD'de askerî havacılık ve deniz havacılığı için ayrılan bütçelerde belirgin bir artış gözleniyor.

Tehlikeli, akrobatik uçuşları birçok havacı taklit etmeye çalıştı. Ancak başaramadılar. Ölüm (22 kişi) ve yaralanmalar artınca 1913'te Lincoln Beachey'e uçuş yasaklandı. Ancak yine de "yerde" duramadı, yeni edindiği uçağıyla akrobasi yaparken kanadı kırıldı. Bir çadırın üzerine düşüp bir kızın ölümüne neden olunca ikinci kez uçuştan men edildi. Bunlara rağmen vazgeçmedi, hava gösterilerinde tekrar uçtu. 1915 Mart'ında yeni, güçlü uçağıyla San Francisco Körfezi üzerinde gösteri uçuşu yaparken suya düşerek (28 yaşında) yaşamını yitirdi. Macerası Leilujh isimli müzik grubu tarafından bestelenmiş "The Death of Lincoln Beachey" isimli bir şarkıda yaşıyor.

Beyaz Saray üzerinde yeni bir uçuş!

Frank Eugene Corder, 11 Eylül 1994'te birkaç gün süren yoğun alkol ve kokain kullanımının ardından Maryland'deki Aldino Havaalanı'na ulaştı. Apronda anahtarı üzerinde bırakılmış bir Cessna 150L tipi özel

uçağı fark etti. Corder hemen uçağına atladı!

1956 doğumlu F. E. Corder, lisanslı bir pilot olmamasına rağmen 1993 yazında uçuş için epeyce yer dersi almış ve uçmuştu. Uçağın 'Hobbs metre'sine (çok az fonksiyonlu bir tür data recorder, karakutu) göre motoru 01.55'te çalıştırdı. Baltimore hava trafik radarı ekranlarında uçağı ilk kez 02.06'da tespit edildi. F. E. Corder kısa bir süre batıya uçtuktan sonra radar ekranlarında uçağın uçuş parametreleri, 2.700 feet (823 metre) yükseklikte ve Beyaz Saray'ın 6,5 deniz mili (yaklaşık 10,4 kilometre) kuzeyinde olacak şekilde görüldü. Ardından uçak 1.000 feet (305 metre) irtifaya alçalarak güneye, yani Beyaz Saray'a yönelerek uçuşa yasak bölgeye girdi. (Beyaz Saray ile civarındaki park ve meydanı kapsayan, hiçbir şekilde üzerinde uçuşa izin verilmeyen saha, P-56 no-fly zone.)

F. E. Corder önce Başkanlık Parkı'nın üzerinden geçip doğrudan Beyaz Saray'a doğru dik bir açıyla dalarak alçaldı. Çimenlik alana vuran uçak, kayarak birkaç ağaca çarpa çarpa ilerleyip sarayın güneybatısında 1. kat duvarına toslayarak durabildi. F. E. Corder başına aldığı darbeler sonucunda ölüren binadaki hasar küçüktü. Başkan Bill Clinton ve ailesi, Beyaz Saray'daki tadilat nedeniyle başka bir yerde kalıyordu.

Bu uçuş süresince ne uçağın çalındığına dair bir ihbar olmuş ne de F. E. Corder kimseyle radyo teması kurmuştu. Kazadan sonra FBI, CIA, NTSB vb. güvenlik kuruluşlarının yaptıkları araştırmalarda, çok mükemmel korunan Washington, D.C. hava güvenlik şemsiyesinin basit bir pervaneli uçakla rahatlıkla delinebileceği görülmüş oldu.

F. E. Corder değişik zamanlarda hırsızlık ve uyuşturucu satıcılığından tutuklanmış ve uyuşturucu tedavisi görmüştü. Psikolog ve sosyal davranış bilimcileri F. E. Corder'ın kazasını "bir tür ruhsal depresyon krizinin sonucunda, sansasyonel bir intihar biçimiyle kendini yakın çevresine kabul ettirme davranışı" olarak açıkladı.

Empire State Binası'na çarpma

11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi binalarına uçakların çarpması, New York gökdelenlerinin uçaklarla keşişmesinin ilk örneği değildi.

28 Temmuz 1945 Cumartesi günü, Massachusetts eyaletinin Bedford şehrindeki Amerikan Hava Kuvvetleri'nin 750. Hava Üssü'nden bir uçak havalandı. B-25D tipi uçağın pilotu Yarbay William Smith ve iki kişilik ekibi, sabah 09.00'da normal uçuşlarına başladılar. Aslında bombardıman uçağı olarak üretilen bu uçakta, VIP ve personel taşımak için silahları sökülerek uygun

»

Lincoln Beachey, 27 Haziran 1911'de Niagara Şelalesi üzerinde gerçekleştirdiği gösteri uçuşunda Falls View Bridge'in altından geçti. U.S.-Canadian International Carnival kapsamında düzenlenen ödüllü gösteri, büyük kalabalıklar ve yoğun basın ilgisiyle dönemin en ses getiren uçuşlarından birine dönüştü.

“

Akrobatik, tehditkâr gösteri uçuşları kimi zaman da “havada panik” ve “can pazarı”na neden oldu.

”

⤴ North American B-25D Mitchell tipi askerî uçak.

⤵ 28 Temmuz 1945'te yaşanan uçak kazası, Empire State Binası'nın 79. katında büyük bir yıkıma ve yangına yol açtı.

“

1945'te Empire State Binası'nda, 1946'da 40 Wall Street'te yaşanan kazaların ardından ABD Ordu Hava Kuvvetleri, yoğun sis altında New York kentindeki havaalanlarına askerî inişi yasakladı ve kente yaklaşan uçaklar için daha sıkı telsiz bildirim prosedürleri getirdi.

”

⤵ 20 Mayıs 1946'daki uçak kazası, 40 Wall Street'in 58. katında ağır hasara neden oldu. 5 kişi hayatını kaybetti.

Kaza sonrası Empire State Binası ❖

❖ Beechcraft C-45F Expeditor tipi askerî eğitim uçağı

değişiklikler yapılmıştı. Ekibin o günkü görevi ise New Jersey eyaletinin Newark Havaalanı'ndan bazı komutanları ararak Güney Dakota'ya götürmekti.

Yarbay W. Smith, II. Dünya Savaşı gazilerinden, oldukça deneyimli bir pilottu. New York'a yaklaştıklarında yerden 2.000 feet (610 metre) yükseklikte uçuyorlardı. Ancak o mevsimde çok nadir görülen bir sis New York şehrini örttü. W. Smith o zamanların havacılığında yaygın ve olağan bir davranış olan "yeri görmek için alçalış" kumandasını hemen verdi. Hava trafik kontrolörü, çağrı adı Army 0577 olan B-25 uçağına Newark Havaalanı yerine New York şehrindeki LaGuardia Havaalanı'na iniş yapmasını önerdi. Bunun üzerine pilot W. Smith, askeri otoritelerden LaGuardia Havaalanı'na iniş izni almak için telsiz teması kurarken aynı anda New York Hava Trafik Kontrolüyle de diğer telsizden konuşuyordu.

Hava trafik kontrolörü pilottan, 1.500 feet (457 metre) irtifayı muhafaza ederek uçuşunu istedi. Ancak bu kargaşa içinde pilot kendisini bir anda Manhattan'da, gökdelenler kanyonu içinde buldu. Bu anda oryantasyon (konumun farkındalığı) bozukluğu da başladı. Önce Chrysler Binası'nı geçti. Civarda başka gökdelenler olduğunu unutmuştu. New York Central Binası'na doğru giderken, oraya son anda çarpacağını fark ederek sağa doğru döndü. Oysa trafik kontrolörü bu esnada ısrarla pilotun sola dönmesini istiyordu. W. Smith karşısında Empire State Binası'nın sis içindeki

silüetini görünce can havliyle uçağına tırmanışa soktu ama başarılı olamadı. Pilot Smith'in telsizdeki son cümlesi "Empire State Binası'nın tepesini göremiyorum!" idi.

Yaklaşık on tonluk B-25D uçağı, 322 km/sa hızla binanın 79. katının kuzey yönündeki Katolik Savaş Kuvvetleri Yardım Organizasyonu ofisine saat 09.40'ta çarptı. Çarpışmanın şiddetinden uçağın kanatları koptu. Bir motoru fırlatarak peş peşe yedi duvarı parçalayarak bina dışına çıktı. (Çarpışmadan önce motorlar tam güçle çalışıyorlardı.) Oradan komşu binanın çatısına düştü, ufak çaplı yangın çıktı. İkinci motor ve iniş takımlarının bir bölümü asansör boşluğuna girdi. Uçağın yakıt tankları infilak ederek 79. katı alevlerle kapladı. Uçağın yüksek oktanlı benzini yakıt olarak kullanması nedeniyle alevler 5-6 saniyede üst ve alt katlara (75. kat) uzadı. Binanın dış cephesinde, çarpışmanın olduğu yerde 5,5 x 6 metre boyutlarında bir delik açıldı. Yangın yaklaşık 45 dakikada söndürüldü.

Yangın birçok kişiyi ofislerine hapsedti. Çıkan panikte bir kişi binadan aşağıya atladı. Çarpışma anında binanın gezinti katında bulunan 60 kişilik turistik gezi ekibi mahsur kalarak yoğun duman ve kokudan olumsuz etkilenmiş, balkon camının kırılmasıyla temiz hava alabilmişlerdi. Kaza hafta sonu olduğu için binanın tümünde 1.500 kadar insan vardı. Normalde hafta içi, mesai zamanı bina içindeki insan sayısı 10.000-15.000 idi, bina çevresinde ise 200.000 insan ve 40.000 araç bulunuyordu. Sonuçta

üç kişilik uçak ekibi dâhil toplam 14 kişi öldü, 25 kişi yaralandı.

Empire State Binası'ndaki büyük hasar ve ölümlere rağmen uzmanlar, yetkililer, binanın bütünlüğünün bozulmadığına karar verdiler. Takip eden pazartesi günü binanın sağlam ofis katları normal faaliyeti için açıldı. Binanın tamirati üç ay sürdü.

Bir yıl sonra C-45 tipi başka bir askerî eğitim uçağı, New York üzerinde alet uçuş eğitimi yaparken sise girdi. Yine oryantasyon bozukluğu ile pilot alçaldı. Bu kez Empire State Binası'nı son anda fark ederek kaçınma manevrası yaptı. Ancak manevra yetersiz kaldı ve uçak Wall Street'te, Bank of Manhattan Trust Binası'nın 58. katına - tıpkı bir önceki kazada olduğu gibi- bir hafta sonu çarptı. ■

(*) Emekli pilot.

Kaynaklar:

1. Lincoln Beachey: The Man Who Owned the Sky (Frank Marrero- Tripod Press. 2017)
2. Flying's Strangest Moments (John Harding-Robson Books, 2006)
3. Killing the President: Assassinations, Attempts and Rumored Attempts on US Commanders in Chief (Willard M. Oliver & Nancy E. Marion, Praeger ABC, 2010)
4. Suicides in Washington, D.C. including: Hinton Rowan Helper, Merritt A. Edson, Frank Eugene Corder, Mitch Snyder, Alfred B. Mullet... (Editor: Hephæstus Books, 2011)
5. Flying's Strangest Moments (John Harding, Robson Books - 2006)
6. www.nypost.com
7. www.aviationexplorer.com
8. www.thisdayinaviation.com
9. www.wikipedia.org
10. www.nationalaviation.org

BARBAROS: “EN İYİ TURİZM KÖYÜ”

YAZI
BERRİN TUNCEL

İzmir'in Urla ilçesinin Barbaros mahallesi 2025 yılında BM Turizm tarafından “En iyi turizm köyü” seçildi. Bunun arkasında Barbarosluların dayanışma, yerel kültüre sahip çıkma ve sürdürülebilir turizm uygulamaları konusundaki yaratıcılıkları yer alıyor. Barbaros'ta bir zamanlar tarlaları koruyan oyuklar (bostan korkulukları) artık bir turizm simgesi olarak köyün geleceğini koruyor...

Osmanlı saraylarına susam gönderen, bağları, zeytini, kavunu ile ünlü köyde zamanla tarım bitince, görevi tarlaya dadanan kuşları ürktüp mahsulü korumak olan korkuluklar işsiz kalmış! Onların bekçilik yapacağı ürün kalmayınca, sık sık tarlada

gördükleri köylü de gelmez olmuş. Canları sıkılan korkuluklar bir gün toplanıp, köylünün neden gelmediğini öğrenmek için, yürüyerek köye gelmişler. Bir bakmışlar sadece tarım değil, gelenek-görenekler de unutuluyor. "Bu böyle olmaz bir festival

düzenleyelim köylülerle beraber. Gelenlere şirin görünelim ve farkındalık yaratalım. Tekrar tarıma, üretime döndürelim insanları" demişler!

Denize kıyısı olmayan, coğrafi olarak da ilk bakışta pek iddialı sayılmayan

bu köyün, bugün Birleşmiş Milletler Turizm (UN Tourism) tarafından "En İyi Turizm Köyü" seçilmesini sağlayan etkenlerden biri olan Barbaros Oyuk Festivali, köylünün yazdığı bu masalsi hikâyeye ile başlamış. Bu yıl 8.'si düzenlenecek olan festival, köyde yaşayanların yaratıcı fikirlerinin ürünü.

Köyü korkuluklarla süsleyip cazip hale getirme fikrini ilk ortaya atan kişi, İstanbul'dan Uzunkuyu'ya göçen Demet Küçükayalar. Küçükayalar, bahçesindeki renkli bostan korkuluklarını köyün çeşitli noktalarına yerleştirmeyi öneriyor. Köylü de "Bu için bir hikâyesi olmalı" diyerek bir anlatı kuruyor, böylelikle festival başlıyor. Festival fikri ortaya çıkar çıkmaz hemen bir komite oluşturuluyor. Özellikle kimsenin öne çıkmamasına dikkat ediliyor. Başkanı olmayan festivalde, herkese görev veriliyor. Oyuklar köylüler tarafından yapılıyor, kimin hangi yöresel ürünü yapacağı önceden kararlaştırılıyor. Stant sayısı sınırlı tutuluyor, dışarıdan katılım, sadece renk katması için kabul ediliyor. Köyde bostan korkuluğuna "oyuk"

dendiği için, festivalin adı da "Barbaros Oyuk Festivali" oluyor.

Artık festival günleri dışında da köyün dört bir yanına yerleştirilmiş birbirinden sevimli oyuklar karşılıyor ziyaretçileri. Yaklaşık 700 yıllık geçmişe sahip Barbaros, bugünkü yerine 350 yıl önce yerleşmiş. İsmi Başköy olduğu dönemde bir veba salgınına birçok kurban veren Başköylüler, salgından kurtulmak için 1,5 kilometre öteye göçmüş. Yeni yerleşim yerleri seçilirken de -Anadolu'nun birçok yerinde yapıldığı gibi- asılan etlerin en geç bozulduğu nokta esas alınmış.

Yeni köy bir derenin etrafına kurulduğu ve evler derenin iki yakasına yapıldığı için Sıradamlar ismini almış. Barbaros ismi ise 1933 yılında verilmiş. Barbaros Köyü, 1955 genel nüfus sayımında ise İzmir vilayetinin Urla kazasına bağlı Barbaros nahiyesinin bir köyü olarak geçiyor.

Geçmişte bu kadar suyla iç içe olan köyde bugün bir dere, akarsu bulunmuyor. Yeraltı suları yaklaşık 200 metre derinlikte olduğu ve

teknoloji de bu kadar derindeki suya erişim imkânı vermediği için, yüzeydeki suyun biriktiği keson kuyuları kullanılmış yakın zamana kadar. Bugün Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenen onlarca kuyunun, Anadolu'nun birçok yerinde hayrat olarak yaptırılan çeşmelerin yerine köylüler tarafından imeceyle yapıldığı biliniyor.

Urla'ya 22 kilometre uzaklıktaki bu Yörük köyü, geçmişte keçinin ağırlıkta olduğu hayvancılık, bağcılık, buğday ve arpa üretimiyle ayakta duruyordu. Köy, büyük ölçekli üretilmesine de kalitesiyle Osmanlı Sarayı'na kadar giren susamı ile ünlüydü. Zirai don bağları bitirdi, yerini daha ekonomik olduğu düşünülen tütüne bıraktı, tütün de bitince köylü zeytincilik ve Çeşme kavununa kaldı.

Gençler kente göçüp çiftçinin yaşı 60'lara çıkınca, tarımsal üretimi cazip hale getirmek için köyde bir kooperatif kuruldu. Köyün ünlü susamını tonlarca yetiştirmek mümkün olmadığı için, susam katma değeri yüksek ürünlere

dönüştürüldü. Helva, tahin, yağ, el işleri gibi ürünler, Koca Nine markası ile satılmaya başlandı.

Kurtuluş Turizmde

Tarım giderek geçim kaynağı olmaktan çıkınca, "1940'larda Paris'te Sorbon Üniversitesinden mezun veren, Köy Enstitülerinde 16 öğrenci okutan, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) mezunları ve öğretmenlerinin çokluğuyla" övünen aydın köylü, çözümünü kültürel ve geleneksel değerleri turizm ile buluşturmada buldu.

Köyün turizm ile tanışıklığı düşünüldüğü gibi yeni değil. İnternet sitelerinde yer alan, "Bir turist İldırı yolunda çantasını düşürdü, köyden birisi bulup sahibine ulaştırdı, Norveçliler bundan çok etkilenip her yıl buraya turist göndermeye başladı" söylentisi Barbarosluları gülümsetiyor. Köyün turizmle canlanmasının sadece insanların dürüstlüğüne bağlanmasını doğru bulmuyorlar.

Köylünün "En doğru bilgiye sahiptir" diye yönlendirdiği Batı Urla Köyleri Derneği Başkanı ve Urla Sanat Rotası Derneği Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi Aşkın Yaka, Barbaros'tan insanların

güvenilirliğine yönelik onlarca hikâye çıkabileceğini vurguluyor. Burayı turistik köy yapan temel etkenin ise köylünün kültürel yapısı, aydın ve yeniliğe açıklığı olduğunu söylüyor.

Aşkın Yaka'nın anlatımına göre; turizm acentesi sahibi Mehmet Bastıyalı, 70'li yılların başında, köylüyle yabancıları buluşturan "kültür turizmi" yapmak istiyor. Urla'nın farklı köylerini ziyaret edip, "Şu tarihte geleceğim. Biz halk dansları grubu, müzik ayarlayacağız. Siz bize yemek yapacaksınız. İsterse köylü kadınlar yaptıkları her türlü ürünü satabilecek. Bu şekilde bir turizm etkinliği yapacağız. Siz de para kazanacaksınız" diyor. Bastıyalı'nın birkaç köyde denediği bu girişim olumsuz sonuçlanıyor. Sıra Barbaros Köyü'ne geldiğinde, organizasyonun eksiksiz olduğu, yemeklerin zamanında yapıldığı, köylü kadınların el işlerini kusursuz sergilediği görülüyor. Masalar köy meydanına kuruyor, turistler yiyor, içiyor, köyü tanıyor ve memnun olarak ayrılıyor. Bastıyalı'nın turları yaklaşık 15 yıl boyunca devam ediyor. Turlar, zaman zaman haftada 3 güne kadar çıkıyor. Köy, turizmin etkisi ile gelişiyor.

Barbaros Köyü, bugün Oyuk Festivali, Çat Kapı Evleri, el yapımı

ürün pazarı, zeytinyağı üretimi ve taş evleriyle tanınıyor. "Umduğunu değil, bulduğunu ye" yazılı kapıları gülümsetiyor. Kaldığınızda, o gün ne pişmişse onu yediğiniz "Çat Kapı Evleri", köye özgü bir deneyim sunuyor. Yaratıcı bir gastronomi modeli olarak da kayıtlara geçiyor.

Barbaroslular, sadece gelen turistleri değil, kendilerini de eğlendirmeyi biliyor. Canları eğlenmek istediğinde, hemen bir "Kısır Düğünü" düzenleniyor. Gelini, damadı olmayan bu düğünde amaç, hep birlikte eğlenmek. Canı sıkılan birkaç kişi bir araya geliyor, davul, zurna ayarlanıyor, herkes birer kap yemek getiriyor. Düğünü duyan geliyor, eğlenceye katılıyor.

Ağustos ayı gelince de kolları sıvayıp Oyuk Festivali'ne hazırlanırlar. Programda neler olmuyor ki? Geçen yılki festival programında dans eden oyuk gösterisi, Çeşme kavunu tartma oyunu, kuyudan su çekme yarışması, Barbaroslu kadınlar korosu, kına gecesi vardı. Ayrıca sergiler, konserler, tiyatro ve açık hava sineması da vardı. Bu yıl da harıl harıl yeni şenliğe hazırlanırlar. Baş rolde elbette yine oyuklar olacak. Barbaros'ta oyuklar sadece tarlaları değil, köyün geleceğini de koruyor... ■

MESAJANDA

17 Mayıs

Rock efsanesi Patti Smith

Rock müziğin efsanevi şairi, müzisyen ve aktivist Patti Smith, yıllardır birlikte çalıştığı usta müzisyenlerden oluşan Patti Smith Quartet ile müzikseverlerle buluşmaya hazırlanıyor. Patti Smith Quartet; bas ve klavyede Tony Shanahan, davulda Seb Rochford ve gitarist Jackson Smith'ten oluşuyor. 1975 tarihli ilk albümü *Horses* ile rock müziğin yönünü değiştiren kariyerinde 50 yılı geride bırakan Smith, "*Because the Night*", "*People Have the Power*" gibi şarkılarla hem müzikal hem politik bir ikon haline geldi. Dört kez Grammy adaylığı olan sanatçı, 2010'da National Book Award'a layık görülen *Just Kids* adlı kitabıyla edebiyatta da güçlü sesini duyurdu.

Yer: Bonus Parkorman Saat: 18.00 (Kapı açılışı)

30 Mayıs

Bocelli İstanbul'da

Bocelli, *Romanza* albümünün 30. yılına özel dünya turnesi kapsamında İstanbul'da da sahneye çıkıyor. 1997 yılında çıkan ve *Con Te Partirò* başta olmak üzere pek çok zamansız eseri bir araya getiren *Romanza* albümü, dünya çapında rekor satışlara ulaşarak 20'den fazla ülkede platin ve elmas sertifikaları kazandı. Bu albüm, Andrea Bocelli'yi küresel bir fenomene dönüştüren en önemli kilometre taşlarından biri olarak görülüyor.

Yer: Beşiktaş Tüpraş Stadyumu Saat: 20.00

13 Haziran

Alice Cooper Konseri

Rock müziğinin efsanesi Alice Cooper, Yüzdeyüz Metal katkılarıyla sahnede. "*School's Out*", "*Poison*", "*No More Mr. Nice Guy*", "*I'm Eighteen*" gibi rock tarihine yazılmış eserleri ve özgün karanlık sahne diliyle hayranlarıyla buluşacak.

Yer: Life Park Saat: 17.00 (Kapı açılışı)

1 – 14 Haziran

Uluslararası İstanbul

Opera ve Bale Festivali

Festival kapsamında hem İDOB hem de yurt içinden ve yurt dışından konuk sanatçıların opera ve bale eserleri sahnelenecek. 1 Haziran'da *Uçan Hollandalı* operası ile festival açılışı yapılacak. Çocuk operası *Sihirli Flüt* (Tamino'nun Rüyası) çeşitli tarihlerde sahnelenecek. *Bale Dünyası* adlı interaktif gösteri ve *Carmina Burana* gibi eserler de programda yer alıyor. Festival, 14 Haziran'da ödül töreni ve gala gecesiyle sona erecek.

30 Haziran Marcus Miller konseri

İstanbul Caz Festivali, bas gitarın yaşayan efsanesi Marcus Miller konseri ile başlıyor. Miller, ustası Miles Davis'i -doğumunun 100. yılında- anmak ve onun müzikal mirasını onurlandırmak için "We want Miles" projesiyle ekibi bir dünya turnesinde bir araya getiriyor. Saksafonda Bill Evans, gitarda Mike Stern, perküsyonda Mino Cinelu ve basta Miller, Davis'in *We Want Miles* albümünün yanı sıra ustanın son dönemine uzanan repertuarından bir seçkiyle sahnede olacak.

Yer: Harbiye Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu **Kapı Açılışı:** 20.00
Konser: 21.30

3 Temmuz Kızıl Ordu Korosu ve Hayko Cepkin

130 kişilik dev kadrosuyla Aleksandrov Rus Kızıl Ordu Korosu ve Dans Topluluğu, 2026 Türkiye Turnesi kapsamında sahnede! Turnede, Türkiye'nin en güçlü seslerinden Hayko Cepkin koroya eşlik ediyor. 26-27 Haziran'da İstanbul'da başlayacak Türkiye turnesi, 28 Haziran'da İzmir, 30 Haziran'da Antalya konserleri ile devam edecek. Turne, 3-4 Temmuz'da Ankara konserleri ile sona erecek.

26 Temmuz'a kadar açık Arkas'ta Moda ve Resim

İzmir Arkas Sanat Merkezi'nde açılan *Moda ve Resim / Mode et Peinture* sergisi, Avrupa modasının evrimi ve toplumsal kodlarını sanatın aynasından sunuyor. Arkas Koleksiyonu'ndaki eserler ile Fransız kostüm arşivi La Dame d'Atours'un koleksiyonunu bir araya getiren sergi, resim sanatı ile moda arasındaki bağı mercek altına alıyor. Sergide yer alan ve dönem tekniklerine sadık kalınarak titizlikle yeniden üretilen kostümler, tablolarındaki figürlerin ruhunu yansıtıyor.

Sergi Tarihleri: 28 Şubat – 26 Temmuz 2026 **Ziyaret gün ve saatleri:**
Pazartesi hariç her gün, 10.00 – 18.00 // Uzun Perşembe 10.00 – 20.00

16 Ağustos'a kadar açık Pera Müzesi'nde Halil Paşa

Pera Müzesi'nde "*Suyun Kıyısında Halil Paşa'nın Yaşamı ve Sanatı*" sergisi devam ediyor. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte resim sanatının dönüşümünde önemli bir rol oynayan asker kökenli bir ressam olarak akademik disiplin ile empresyonist duyarlılığı buluşturan Halil Paşa, Türkiye'de açık hava resmi geleneğinin oluşumuna da öncülük etti.

Ziyaret gün ve saatleri: Salı – Cumartesi 10.00 – 19.00,
Pazar 12.00 – 18.00. Müze, pazartesi günleri kapalı.

11-25
HAZİRAN
JUN E
2026

54. İSTANBUL MÜZİK FESTİVALİ

54th
İSTANBUL
MUSIC
FESTIVAL

katkılarıyla
T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

iksv kurucu sponsor

Eczacıbaşı

havayolu partneri

TURKISH
AIRLINES

bilgi
PASSO
muzik.iksv.org

54. İstanbul Müzik Festivali ÂNIN İÇİNDE

İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın düzenlediği, İstanbul festivallerinin amiral gemisi olan İstanbul Müzik Festivali, ilk kez 21 Haziran - 15 Temmuz 1973 tarihleri arasında "İstanbul Festivali" adıyla düzenlendi. 1994 yılında "İstanbul Müzik Festivali" adını aldı. Festival, bu yıl 54. kez birçok saygın müzisyen ve zengin bir programla izleyici önüne çıkıyor. 11-25 Haziran tarihleri arasında müzikseverlerle buluşacak olan festival, bu yıl "Ânın İçinde" teması etrafında hazırlandı. Müziğin tıpkı hayat gibi anın içinde doğup dönüşen ve ardından iz bırakarak kaybolan doğasından ilham alan festival, her performansın yalnızca o ana özgü, tekrarı olmayan bir deneyim olduğunun altını çiziyor. Program, bu geçiciliği fark edip anın içinde kalmaya ve müziğin zamanla kurduğu bağ üzerinde düşünmeye çağırıyor.

Festival kapsamında gerçekleştirilecek 22 konserde, dünyanın dört bir yanından seçkin orkestralar ve solistler sahnede olacak. Viyana Senfoni Orkestrası,

Kammerakademie Potsdam, Borusan İstanbul Filarmoni Orkestrası, Tekfen Filarmoni Orkestrası ve Aterballetto gibi önemli toplulukların yanı sıra Bruce Liu, Kian Soltani, Lucas ve Arthur Jussen ile Iestyn Davies'in de aralarında bulunduğu 80'in üzerinde sanatçı ve topluluk festival programında yer alıyor. Festival üç eserin dünya prömiyerine de ev sahipliği yapacak. Program kapsamında, İstanbul Müzik Festivali'nin Kaan Bulak'a sipariş ettiği yeni eseri ile Güney Koreli besteci Donghoon Shin'e ortak sipariş ile yazdırılan eserin dünya prömiyerleri gerçekleştirilecek.

İstanbul Müzik Festivali, 11 Haziran'da Özbek piyanist Behzod Abduraimov ile Aziz Shokhakimov yönetimindeki Tekfen Filarmoni Orkestrası'nın konseriyle açılıyor.

Behzod Abduraimov 2009'da henüz 18 yaşındayken, eleştirmenlerin "*hem duygusal hem entelektüel açıdan son derece güçlü bir deneyim*" ve "*tutku ile disiplinin*

nadir bir bileşimi" diye tanımladıkları icrasıyla Londra Uluslararası Piyano Yarışması'nı kazandı. Sanatçı daha sonra da dünyanın en prestijli sahnelerinde verdiği konserlerde dinleyicilerin karşısına çıktı.

"Rahat Konser"

İstanbul Müzik Festivali kapsamında bu yıl ilk kez klasik müziğin daha sakin, doğal ve özgür bir atmosferde dinlenebileceği bir "Rahat Konser" düzenleniyor. Salon kurallarının esnetilebildiği, duyuşal yükün azaltıldığı ve daha kapsayıcı bir dinleme deneyimi sunan "Rahat Konser", otizm spektrumundaki veya duyuşal hassasiyetleri olan izleyicilerin rahat edebileceği alanlar sağlayacak. "Rahat Konser"de salon ışıkları tamamen karartılmıyor, ses seviyesi mümkün olduğunca düşürülüyor, izleyiciler konser sırasında salondan çıkıp tekrar girebiliyor ve istedikleri tepkiyi verebiliyor. İzleyicileri yönlendirmek üzere bir yardım ekibi etkinliğe eşlik ediyor. ■

MESA ŞİRKETLERİ

TÜRKİYE

MESA HOLDİNG A.Ş.

Genel Merkez

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA HOLDİNG A.Ş.

Kuzguncuk Mah. Abdullahağa Cad.
Cemil Molla Köşkü No: 23
Kuzguncuk - İstanbul
T: +90 (216) 532 33 33 - 34

MESA MESKEN İNŞAAT A.Ş.

Genel Merkez

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2/6
Çayyolu 06810
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA MESKEN İNŞAAT A.Ş.

Yeşim Sok. No: 2 Akatlar 34335
Beşiktaş - İstanbul
T: +90 (212) 351 67 67

MESA CASA TURİZM YATIRIMLARI VE İŞLETME A.Ş.

Kuzguncuk mah. Abdullahağa Cad.
Mesa Group Cemil Molla Köşkü No: 23/1
Üsküdar - İstanbul

MESA VARLIK GELİŞTİRME VE GAYRİMENKUL A.Ş.

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2/12
Çayyolu 06810 Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA ULUSLARARASI İNŞAAT A.Ş.

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2/5
Çayyolu 06810 Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

RUSYA

MESA OOO

Sadovnicheskaya ul. 35/2 115035
Moskova - Rusya
T: +7 (495) 937 49 17

IRAK

MESA IRAK BRANCH OFFICE

Wihda Neighborhood District 902
Street 32 Building 11
Bağdat - Irak

ÖZBEKİSTAN

MESA ULUSLARARASI ÖZBEKİSTAN TEMSİLCİLİĞİ

Kichik halqa yoli, 5a
Taşkent - Özbekistan

KAZAKİSTAN

MESCO INTERNATIONAL CONSTRUCTION LLP

Kazibek-bi Caddesi No: 22 Ofis: 121
Medeo Bölgesi
Almatı - Kazakistan

MESA CASPIAN LLCA

Syunbaya Str. No: 211 Office: 3/2
Almatı - Kazakistan
T: +7 (27) 279 56 40

CEZAYİR

MESA CONSTRUCTION EURL

Villa n°2 Extension Paradou 16035
Haydare - Cezayir

POLONYA

EURO POWER CENTRUM SP.Z.O.O.

Al. Krakowska 60 05 - 090
Raszyn - Varşova - Polonya

AZERBAYCAN

MESA AZ

Baki Sheheri Ziya Yusifzade 12
Bakü - Azerbaycan

ARNAVUTLUK

MESA ULUSLARARASI İNŞAAT A.Ş.

ALBANIA

Tirana, Municipal Unit No. 9, Rruga e
Barrikadave, "Turdiu" Building, Property No.
10/294, Entrance 1, 8th Floor, Apartment 38
Tiran - Arnavutluk

SANAYİ ve HİZMET GRUBU

MESA İMALAT A.Ş.

Mustafa Kemal Mah. Kayı Cad.
No: 76/A 06946
Yenikent - Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 33 00

MESA AHŞAP A.Ş.

Mustafa Kemal Mah. Kayı Cad.
Mesa Blok No: 21 06930
Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 17 35

KOŞAŞ KONUT A.Ş.

Koru Mah. Mesa Koru Sitesi
İhlamur Cad. (2579 Cad.) No: 6 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 240 18 17

MESA FARM TECH TARIM A.Ş.

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2/3
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESALAS LASTİK SANAYİ A.Ş.

Koru Mah. İhlamur Cad. No: 2/3
Çankaya - Ankara

MESALAS LASTİK FABRİKA

Emirdağ OSB.
Emirdağ - Afyonkarahisar
T: 444 5 800

SATIŞ OFİSLERİ

ANKARA

MERKEZ SATIŞ OFİSİ

Mesa Plaza, Koru Sitesi, İhlamur Cad.
No: 2, Çayyolu, 06810 Çankaya - Ankara
www.mesa.com.tr

İSTANBUL (Asya)

MESA DOĞA ÖMERLİ SATIŞ OFİSİ

Ömerli Mahallesi, Kınalı Keklik Sokak,
34794 Çekmeköy - İstanbul
www.mesadoga.com

İSTANBUL (Avrupa)

MESA YENİKENT SATIŞ OFİSİ

Şahintepe Mahallesi, 34494
Başakşehir - İstanbul
www.mesayenikent.com

KENT ETİLER SATIŞ OFİSİ

Akat Mahallesi, Uğur Mumcu
Caddesi No: 6/4 34335
Beşiktaş - İstanbul
www.kentetiler.com

YEŞİLYAKA SATIŞ OFİSİ

Karaağaç Mahallesi, Sirtköy
Bulvarı No: 16/A
Büyükcçekmece - İstanbul
www.yesilyaka.com

mesa®
1969

mesaYaşam

Mesa Holding sosyal medya platformlarımıza
QR kod ile ulaşabilirsiniz.

Takipte Kalın

@mesaholding

@mesaholding

Mesa Holding

@mesaholding

Sound of Mesa

mesa.com.tr

mesa yenikent

BAŞAKŞEHİR

yenikent
yeni yaşam

Geniş peyzaj alanları, sosyal olanakları ile kent yaşamının tüm ihtiyaçlarını bir arada sunan **Mesa Yenikent**, geleceğin İstanbul'unu yaşamak isteyenleri yeni bir hikâyenin parçası olmaya davet ediyor.

◆ Ön satışa özel fırsatlarla yerinizi alın ◆

444 9 366 ◆ mesayenikent.com